

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MANEVİ DESTEK HİZMETLERİ VE TÜRKİYE'DE
KURUMSALLAŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Metin ERDEM

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet

Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Hizmet

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bedrettin KESGİN

TEMMUZ - 2017

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MANEVİ DESTEK HİZMETLERİ VE TÜRKİYE'DE
KURUMSALLAŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Metin ERDEM (147203008)

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyal Hizmetler
Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Hizmet

Bu tez 18/07/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Bedrettin KESGİN

Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN

Yardı. Doç. Dr. Recep ÇELİK

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Metin ERDEM

18.07.2017

ÖNSÖZ

Modern dünyada insanlar anlam ve amaç kaybettikçe buna paralel olarak sorunları da artmaktadır. Modern paradigma ise bu sorunların çözümüne yönelik bir cevap verememektedir. Bu bağlamda sosyal bilimlerde yeni çözüm anlayışları ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla, manevi destek hizmet yaklaşımı da bazı ihtiyaçları karşılamada önemli bir hizmet alanı olarak kendini göstermeye başlamıştır. Manevi destek çalışmalarında geri bildirimler doğrultusunda sorunlara çözüm bulunabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda manevi destek hizmetleri kişilere anlam ve amaç katarak bu sorunların çözümüne yönelik adımlar atabilmektedir. Bundan dolayı da manevi destek hizmetlerinin gittikçe önem kazanacağı söylenebilir.

Bu çabanın bir anlam ifade etmesi noktasında öncelikle aileme, değerli rehberliğinden ötürü danışman hocam sayın Doç.Dr. Bedrettin KESGİN'e, çalışma süresi boyunca desteklerini esirgemeyen hocam Doç.Dr. Ömer Miraç YAMAN'a, tez yazma noktasında verdiği strateji ve taktiklerle kolaylıklar sunan çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Habibullah AKINCI, Arş. Gör. Zeynep UYANIK, Arş. Gör. İhsan YILKAN ve Arş. Gör. Enver MENGÜ'ye ve her fırsatta desteklerini hissettiren Arş. Gör. Ekrem DARENDELİOĞLU ve Arş. Gör. Mehmet Siyabend KAYA'ya ve yaptıklarını unutmayacağım nadide insanlara teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Metin ERDEM

18.07.2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ŞEKİLLER	v
GRAFİKLER	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BÖLÜM 1: SOSYAL HİZMET VE MANEVİ DESTEK HİZMETLERİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5
--	----------

1.1. Sosyal Hizmet Nedir?	5
1.2. Sosyal Hizmetin Amacı, İşlevi ve Rolü	7
1.3. Sosyal Hizmetin Gelişimi	10
1.3.1. Sosyal Hizmetin Dünyadaki Gelişimi	10
1.3.2. Sosyal Hizmetin Türkiye’deki Gelişimi	19
1.4. Manevi Destek Hizmetleri	23
1.4.1. Manevi Destek Hizmetlerinin Tanımı	23
1.4.1.1. Maneviyat Kavramı	26
1.4.1.2. Din Kavramı	27
1.4.1.3. Din ve Maneviyat İlişkisi	28
1.4.2. Sosyal Hizmetlerde Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişimi	31
1.4.2.1. Avrupa ve Amerika’da Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişimi	32
1.4.2.2. Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişimi	34

BÖLÜM 2: MANEVİ DESTEK HİZMET ALANI	37
--	-----------

2.1. Manevi Destek Hizmetlerinin Temellendirilmesi	37
2.1.1. Manevi Destek Hizmetlerinin Önemi	37
2.1.2. Manevi Destek Hizmetlerinin Konusu	38
2.1.3. Manevi Destek Hizmetlerinin Amacı	39
2.1.4. Manevi Destek Hizmetlerinin İşlevi	40
2.2. Dini Pratiklerin Manevi Desteğe Yansımaları	41
2.2.1. Dini Ritüeller	41
2.2.2. Dua	42
2.2.3. Ahiret İnancı	43

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE MANEVİ DESTEK HİZMETLERİNİN KURUMSALLAŞMASI	45
3.1. Aile ve Sosyal Politikalarda Manevi Destek Hizmetleri.....	45
3.1.1. Manevi Destek Hizmeti Uygulamaları Çerçevesinde Yapılan Düzenlemeler	46
3.1.2. ASPB’ ye Bağlı Kurumlarda Kalan Çocuklara Uygulanan Manevi Destek Hizmetleri	47
3.1.3. Yaşlılara Yönelik Manevi Destek Uygulamaları	49
3.2. Adalet Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetleri.....	51
3.2.1. Adalet Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Süreci.....	51
3.2.2. Adalet Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Amacı	53
3.2.3. Adalet Hizmetlerinde Manevi Destek Uygulamaları	54
3.2.3.1. Din ve Ahlak Bilgisi	54
3.2.3.2. Manevi Rehberlik.....	55
3.2.3.3. Konferans	56
3.2.3.4. Kur’an-ı Kerim’in Öğretilmesi	57
3.2.3.5. Dini Sohbetler	57
3.3. Sağlık Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetleri	57
3.3.1. Sağlık ve Manevi Destek İlişkisi	58
3.3.2. Manevi Destek ve Hasta İlişkisinin Hukuki Dayanakları	59
3.3.2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Mevzuatı.....	59
3.3.2.2. Sağlık Bakanlığı Mevzuatı.....	60
3.3.3. Hastanelerde Manevi Destek Hizmetinin Amacı	60
3.3.4. Hastanelerde Manevi Destek Hizmetlerinin Çalışmaları	62
3.3.5. Hastanelerde Manevi Destek Hizmet Eğitiminde Okutulan Dersler	66
3.4. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetleri	68
3.4.1. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Süreci	68
3.4.2. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Amacı.....	71
3.4.3. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Hedef Kitlesi	72
3.4.4. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Uygulamaları	73
3.5. Manevi Destek Uygulayıcıların Manevi Destek Hizmetlerine İlişkin Görüşleri	75
3.5.1. Bulgular.....	75
3.5.1.1. Manevi Destek Hizmetlerine Yönelik Algı ve Anlayışlar	75
3.5.1.2. Manevi Destek Hizmetlerinin Gerekliliği	78
3.5.1.3. Manevi Destek Hizmetlerinin Etkililiği	79
3.5.1.4. Hedef Kitleye Yaklaşım Tarzı	80

3.5.1.5. Manevi Destek Hizmetlerinin Uygulamaları	82
3.5.1.6. Uygulayıcıların Önerileri	84
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	87
KAYNAKÇA.....	93
EK 1: GÖRÜŞME FORMU.....	106
EK 2: NİTEL KATILIMCI LİSTESİ.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

IFSW: Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu

NASW: Amerikan Sosyal Çalışmacılar Derneği

SHÇEK: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu

ss: Sayfa Sayısı

vd: Ve Diğerleri

yy: Yıl Yok

ŞEKİLLER

Şekil 1: Din ve Maneviyat İlişkisi.....	29
Şekil 2: Din ve Maneviyat Arasındaki İlişki Biçimleri.....	30
Şekil 3: Hastanelerde yapılan Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişimindeki Paradigma Değişim Süreci.....	63

GRAFİKLER

Grafik 1: Sağlık Konusunda Yapılan Vaazların Alt Başlıklara Göre Dağılımı.....	63
Grafik 2: Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında Çalışan Personellerin Unvana Göre Dağılımı.....	69
Grafik 3: Sorulan Soruların Konu Başlıklarına Göre Dağılımı.....	70
Grafik 4: Faaliyetlerin Bölgelere Göre Dağılımı.....	74

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Manevi Destek Hizmetleri ve Türkiye’de Kurumsallaşması	
Tezin Yazarı: Metin ERDEM	Danışman: Doç.Dr. Bedrettin KESGİN
Kabul Tarihi: 18/07/2017	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 105 (tez) + (ekler)
Anabilimdalı: Sosyal Hizmet	Bilimdalı: Sosyal Hizmet
<p>Son dönemlerde sosyal hizmet disiplinde manevi destek hizmetleri, gittikçe önemli bir hizmet alanı haline gelmektedir. Bu durumun temel sebebi, uygulandığı alanlarda sorunlara çözüm bulması ve buna paralel olarak müracaatçılardan gelen olumlu geri bildirimlerdir. Bu yaklaşım biçiminde bireylerin hayata dair yaşadığı varoluşsal sorunlara cevap verilmektedir. Bu yaklaşıma göre modern dünyanın sorunlarının temel kaynağının bireyin kendisine ve hayata bir “anlam” ve “amaç” duygusunu atfedememesidir. Bu sebeple kişiler “ varoluşsal boşluk” hissi içinde olurlar ve sorunun ancak “anlam” yoluyla çözüleceğinin inancına kapılırlar. Sosyal hizmet bilimi bu duruma kayıtsız kalmayıp, bu yaklaşımı uygulamalarında kullanmıştır.</p> <p>Bu tezin amacı, Türkiye’de manevi destek hizmetlerinin kurumsallaşma sürecini ve alanda çalışan uygulayıcıların, manevi destek hizmetlerine ilişkin görüşlerini incelemektir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan ölçüt örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri elde etmek için görüşme ve tarama teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın teorik kısmında sosyal hizmet ve manevi destek hizmetleri ilişkileri ele alınmıştır. Araştırmanın uygulama kısmında görüşme yoluyla elde edilen bilgiler betimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Toplamda 5 kişi ile görüşülmüş ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.</p> <p>Bu çalışma sonucunda Türkiye’de manevi destek hizmetlerinin sosyal hizmet mesleğinden bağımsız bir şekilde yürütüldüğü anlaşılmıştır. Bu sebeple manevi destek hizmetlerinin kapsamı daraltılmış olup sadece dini bir hizmet algısı oluşturulmuştur. Ayrıca, alanda yapılan görüşmelerde uygulayıcılar, manevi destek hizmetinin gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Son olarak, uygulayıcıların kurumlarda göreve başlamadan önce belli eğitimlerden geçirilmesi gerekliliğine yönelik sonuçlar elde edilmiştir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Maneviyat, Din, Manevi Destek, Kurumsallaşma	

Yalova University Institute of Social Sciences Master Summary

Thesis Title: Spiritual Support Services and Institutionalization in Turkey	
Thesis Author: Metin ERDEM	Advisor: Assoc. Prof. Bedrettin KESGİN
Date of Acceptance: 18/07/2017	Total Number of Pages: x (pre text) + 105 (main) + (appendices)
Department : Social Work	Field of Study: Social Work
<p>Recently spiritual support has become a popular approach in social work discipline. The main reason of this situation is that spiritual support find solutions where it is applied and similarly positive feedbacks from clients. This approach is to find out answers to individuals' existential problems about life. According to this approach, being unable to refer "meaning" and "aim" to individual and individual's life is the main reason of modern world's problems. viiiastaneviii reason people feel themselves as being in an "existential vacuum". From this point of view the approach claims that problems only can be solved by finding "meaning". Social work discipline has not ignored this approach and used it in social work practice.</p> <p>This study aims to investigate institutionalization process of spiritual counseling services and thoughts of service providers in the field about spiritual support services in Turkey. In the study criterion sampling which is one of qualitative research methods was used. Interview and survey techics were used in order to collect data. In the theoretical part of the study, relation of social work and spiritual support services were handled. In the application of the study, datas collected through interviews were analyzed using descriptive analysis method. Semi structured interview forms were used with 5 persons in total.</p> <p>As a result of the study, it can be seen that spiritual support services are provided independent from social work profession. Therefore, context of spiritual support service has been limited and only a perception of religious services has generated. Also, service providers in the field have mentioned the need for spiritual support services. Furthermore, the need for an education before providing services to the service providers has been clear.</p>	
Keywords: Social Work, Spiritual, Religion, Spiritual Support, Institutionalization	

GİRİŞ

1950'li yıllarla birlikte, sosyal bilimlerde yaşanan paradigma değişimiyle beraber metafizik/manevi olgusu sosyal bilimlerin konusu haline gelmiştir. Yaşanan bu değişim ile birlikte, artık bireylerin yaşadığı sorunlara modern bilimin çözüm üretmediği, hatta modern bilimin sorunlar karşısında çaresiz kaldığı görölmüştür. Bundan dolayı, sorunları çözme noktasında alternatif çözüm arayışları aranmaya başlanmıştır. Bu durum sosyal hizmet mesleği için de geçerli olmuş ve sorunlara yönelik yeni çözüm yolları aranmaya başlanmıştır. Bu arayışlar sonucunda, sosyal hizmet biliminde paradigma değişimi yaşanmıştır. Değişen paradigma ile birlikte sosyal hizmette, artık sorunları çözmeye yönelik, bireylerin metafizik/manevi duygusuna yönelmeye başlandığı görölmektedir. Bu yeni sorun çözme biçiminin, müracaatçılardan olumlu tepkilerin gelmesiyle sosyal hizmetin ayrılmaz bir parçası haline geldiği söylenebilir.

Bu çalışmada son dönemlerde, sosyal hizmette gelişen manevi destek hizmetlerinin, bireyi rehabilite etme noktasında önemli bir yer tuttuğunun savunusunu içermektedir. Ayrıca, sorunu olan bireylerin manevi destek hizmetleri yaklaşımı ile sağlıklı birer birey haline getirilerek, toplumsallaşabileceğinin tartışmasını içermektedir.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmada çeşitli konular incelenmiştir. Bu konularla ilgili birinci bölümde sosyal hizmet mesleğinin Türkiye ve Avrupa'da kavramsal boyutunun, gelişim süreçlerinin nasıl bir yol takip ettiği ve sosyal hizmetin amaç ve işlevleri ele alınmıştır. Sonrasında ise manevi ve din kavramları ele alınarak aralarındaki ilişki tartışılmıştır. Sonraki başlıklarda ise, manevi destek hizmetlerinin kavramsal boyutu ele alınmış ve bu kavramın dünyadaki ve Türkiye'deki gelişim süreçleri işlenmiştir. Ayrıca manevi destek hizmetlerinin, sosyal hizmet disipliniyle olan ilişkisi incelenmiştir.

İkinci bölümde ise, uygulamada manevi destek hizmetlerinin temellendirilmesi üzerinde durulmuştur. Manevi destek hizmetlerinin önemi, konusu, amacı, işlevi üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte günlük hayattaki dini pratiklerin manevi destek hizmetlerine etkisi konu edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Türkiye’de manevi destek hizmetlerinin kurumsallaşma süreci ele alınmıştır. Kurumsallaşma süreci adalet, aile ve sosyal politikalar, sağlık ve din hizmetleri alanında işlenmiştir. Bu alanlarda, manevi destek hizmetleri tarihsel ve hukuki süreç olarak ele alınmıştır. Söz konusu hizmetlerin yürütüldüğü kurumlarda, manevi destek hizmet uygulamalarının neler olduğu konu edilmiştir. Ayrıca, bu kurumlarda görev yapan manevi destek uygulayıcılarının, manevi destek hizmetlerine yönelik görüşleri incelenecektir.

Çalışma Yöntemi

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olan *literatür taraması* ve *görüşme tekniği* kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

İfade edilen bu konu doğrultusunda, sosyal hizmet ve manevi destek hizmetleri üzerine yazılan çalışmalara dayalı betimleyici bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu sebeple mevcut durumu olabildiğince dikkatli tanımlama amaç edinmiştir (Büyüköztürk, 2016: 23). Bu tanımlamaların sınırlarını ortaya çıkarmak için konu ile ilgili kavramlar belirlenerek literatür taraması yapılmıştır. Cooper (2010)’a göre literatür taramasının dört amacı vardır. Bunlar; başkalarının yaptıkları çalışmaları birleştirmek, önceden yapılmış bilimsel çalışmaları tenkit etmek, ilgili literatürle ilişki kurmak ve alandaki temel konuları tartışmaktır (Creswell,2014:28).

Araştırmada, amaçlı örneklem yöntemlerinden olan *ölçüt örneklem* yöntemi kullanılmıştır (Yıldım ve Şimşek, 2006:140). Bu amaçla, belirlenen kurumlarda, manevi destek hizmetlerini sunan uygulayıcılardan veri toplanmaya çalışılmıştır. Katılımcı sayısının belirlenmesinde ise verilerin *doğunluğa ulaşması* dikkate alınmıştır. Bu amaçla, elde edilen veriler birbirini tekrarlamaya başladığında veri toplama süreci sonlandırılmıştır (Creswell, 2014: 189). Bu ölçütler doğrultusunda toplam 5 kişiden veri toplanmıştır.

Veri toplama aracı, araştırmacı tarafından geliştirilen *yarı yapılandırılmış* bir görüşme formudur. Bu görüşme formuna verilen yanıtlar çerçevesinde veri toplanmaya başlanmıştır (Ek-1).

Verilerin analizinde, manevi destek hizmetleri uygulayıcılarına yönelik sorulan sorulardan elde edilen veriler doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Bu temaların analizinde *betimsel analiz* yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 256).

Yapılan betimsel analiz aynı zamanda alanda uzman iki kişi tarafından incelenmiş ve son hali verilmiştir. Uzmanların görüşleri nitel verilerin inandırıcılığını artırmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, sosyal hizmet meslek ve disipliniinde, manevi destek hizmetleri boyutunun hangi süreçte olduğunu inceleme olmakla birlikte, manevi destek hizmetlerinin, sosyal hizmet meslek ve disipliniyle olan ilişkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, din ve maneviyat kavramları tartışılmıştır. Bu kavram karışıklığının nedenleri üzerinde durulmuştur.

Bunun yanında diğer amacı ise, manevi destek hizmetlerinin Türkiye’de ne tür süreçlerden geçildiği ve alanda sunulan uygulamaları değerlendirmektir. Bunun yanı sıra manevi destek hizmet uygulayıcıların, manevi destek hizmetlerine yönelik görüşlerinin incelenmesidir.

Bu görüşmeler doğrultusunda aşağıdaki soruların cevabı aranmıştır:

Manevi destek hizmetleri uygulayıcılarının;

- a) Manevi destek hizmetlerine yönelik algı ve anlayışları nelerdir?
- b) Manevi destek hizmetlerinin gerekliliğine yönelik görüşleri nelerdir?
- c) Manevi destek hizmetlerinin etkililiğini nasıl değerlendiriyorlar?
- d) Hedef kitleye yaklaşım tarzları nasıldır?
- e) Kurumda yaptıkları uygulamalar nelerdir?
- f) Manevi destek hizmetlerine yönelik önerileri nelerdir?

Çalışmanın Önemi

Günümüz dünyasında bireyin en büyük sorununun kendisine, topluma ve doğaya karşı yaşadığı “yabancılaşma” olduğu düşünülmektedir. Modern dünyada bireyin, hayata dair “anlam (mana)” ve “amaç” kaybetmesi bu sorunun temel kaynağını oluşturduğuna dair görüşler vardır. Bu nedenledir ki, son yarım yüzyıldır sosyal bilimlerde bu sorunun

çözümüne yönelik arayışlar olduğu görülmektedir. Bu sorunun çözümünde ise tamamlayıcı olarak kişilerin manevi/metafizik duygularının tekrardan kazanması gerektiği üzerine çalışmalar yürütülmüştür.

Bu nedenle, 1950'li yıllardan itibaren, sosyal hizmette manevi destek hizmetlerinin önem kazandığı görülmektedir. Böylelikle bireyin “mana” ve “amaca” yönelik yaşadığı acı ve kaygı, kişiye anlam duygusu kazandırarak, bu sorunlar minimize edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, kişinin yukarıda bahsedilen sorunlarının hangi boyutta olduğu irdelenmiş ve bu soruna yaklaşım biçimlerinin Avrupa'da ve Türkiye'de metod farklılığı olduğu belirtilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, sorunu çözmeye girişimlerinin Türkiye'de, manevi destek sunulan kurumlarda, manevi destek hizmetlerine yönelik neler yapıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın, alanda yapılan bir çalışma olması nedeniyle Türkiye'de manevi destek hizmetlerin literatürüne önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Uygulayıcıların bakışlarını betimleyerek nelerin yapılabilirliğine dair teorik bir katkı da sağlayacağı öngörülmektedir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma verilerinin sonuçları, örneklemeden alınan verilerle sınırlıdır. Araştırma, Bingöl merkez il sınırları içerisinde bulunan kurumlarda çalışan görevlileri kapsamaktadır.

BÖLÜM 1: SOSYAL HİZMET VE MANEVİ DESTEK HİZMETLERİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde önce sosyal hizmetin tanımı, sosyal hizmetin işlev, amaç ve rolü, sosyal hizmetin gelişim süreci ile manevi destek hizmetlerinin tanımı ve gelişim sürecine ilişkin kavramsal çerçeve ayrıntılı olarak ortaya konmuştur. Daha sonra sosyal hizmet ve manevi destek hizmetlerinin ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Sosyal Hizmet Nedir?

Sosyal hizmet tanımına bakıldığında, herkes tarafından kabul edilen bir kavram veya tanımla karşılaşmanın mümkün olduğu söylenemez. Bu durumun iki temel sebebi olduğu ifade edilmektedir. Bunlardan birisi, her ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olarak atıfta bulunulan anlamların öznel veriler içermesidir. Bu belirsizliğin yaşanmasındaki diğer bir neden ise, sosyal hizmet ve sosyal çalışma kavramlarının farklı olarak değerlendirilmesidir. Sosyal hizmet kavramının, hem sosyal güvenliğin bir yöntemi hem bir meslek hem de bir disiplin olarak ele alınmasından dolayı (Demirbilek, 2009: 7), karışıklığa sebebiyet vermektedir.

Bu karışıklığa rağmen, sosyal hizmet mesleği ve disiplininin mikro, mezo ve makro şeklinde birçok tanımı bulunmaktadır. Bazı sosyal hizmet akademisyenlerinin, bu boyutu değiştirerek birey, grup ve toplumu esas alarak tanımlamalarda bulunduğu görülmektedir. Bu tanımlamaların bazıları aşağıda verildiği gibidir.

Freidlander (1961: 4)'e göre, sosyal hizmetin birçok tanımı bireye yönelik çalışmalar kapsamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet; bireylerin tek başına veya grup içindeki, toplumsal ve bireysel tatmin ve bağımsızlıklarını elde edebilmelerini sağlamak amacıyla bireylere yardım eden, insan ilişkilerine belirli bir bilimsel bilgi ve beceri temeli kazandıran meslektir.

Sosyal hizmet, bireylere sosyal çevreleri içinde veya sosyal çevresini değiştirerek, maksimum düzeyde yardım etme faaliyetidir (Sheafor ve Horejsi, 2014: 19-20). Bu faaliyet kapsamında sosyal çalışmacılar; müracaatçıların değerlerini, kültürlerini ve dini inançlarını esas alarak müdahalede bulunmalıdır. Sosyal çalışmacı, kendisine ait kişisel ve profesyonel değerler arasındaki çatışmaların farkına varmalıdır (NASW, 1999:3).

Pincus ve Minahan (1973) tarafından yapılan tanıma göre sosyal hizmet, insanlara yaşama amaçlarını, stres ile baş edebilme yetileri kazandırmayı hedefleyen, becerilerini etkileyen, insan ve çevresi arasındaki etkileşimleri sağlayan bir meslektir. Bu nedenle sosyal hizmet mesleğinin dört farklı amacı olduğu ifade edilmektedir (Aydemir, 2003: 3):

- 1) İnsanların problem çözme ve problemlerle baş etme kapasitelerini geliştirmek,
- 2) İnsanlara kaynak, hizmet ve şans tanıyan sistem ile insanlar arasında bağlantıyı kurmak,
- 3) Bu sistemlerin etkili ve insancıl çalışmasını sağlamak,
- 4) Sosyal politikaların geliştirilmesine ve ilerlemesine katkı sağlamaktır.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) kuruluş yasasına göre sosyal hizmetler şu şekilde tanımlanmaktadır (SHÇEK Kanunu, 1983, m.3):

“Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunlukların giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür.”

Sosyal hizmet mesleği, sosyal değişimi hedefler. İnsan ilişkilerinde problem çözme ve güçlendirmeye yardımcı olur ve bireyin iyilik halini yükseltmek için özgürleşmesini sağlamaya çalışır. Sosyal hizmet, insan davranışı ve sosyal sistemlerle ilgili teorileri geliştirerek insanların çevreleriyle etkileşime girdiği noktalarda müdahale eder. İnsan hakları ve sosyal adalet ilkeleri sosyal hizmetin esasını oluşturur (IFSW, 2008).

Tomanbay (1999: 237) sosyal hizmeti; modern toplumlarda dezavantajlı grupların sorumluluğunu resmi, yarı resmi veya gönüllü olarak alan ve bunları iş edinen bireylerin, grupların veya toplulukların, yardım beklemeden dezavantajlı grupların sorunlarını çözmeye yönelik yürütülen sürekli eylemler olarak ifade etmiştir.

Kut (1988: 12), tarafından yapılan tanımda ise, sosyal hizmet, bireyi, değişen toplum yapısına karşın, güçlendirerek ve bireyin kendinde sahip olduğu potansiyelin farkına varmasına yardımcı olarak, toplumla yaşanan sorunlara müdahale edip sorunları minimize eden bir meslek şeklinde belirtmiştir.

Tüm bu tanımlar çerçevesinde sosyal hizmet sadece yoksulluk bağlamında ele alınmayan, bireyin ihtiyaç duyduğu ama ulaşamadığı kaynaklara sosyal ve ekonomik çözümler üreten, bireyin toplumla olan ilişkisini artırarak özgür iradesini desteklemeyi amaçlayan, sosyal işlevselliği artırıcı, kapasite yenileyici ve arzu edilen toplumsal koşullar yaratmak için gerçekleştirilen eylemler şeklinde tanımlanabilmektedir (Çengelci, 1996: 4; Kongar, 1972: 5; Küçükkaraca, 2002: 84; Zastrow, 2013: 6).

1.2. Sosyal Hizmetin Amacı, İşlevi ve Rolü

İnsan, sosyal bir varlıktır. Bu yüzden insanın birçok ihtiyacını karşılayabilmesi için diğer insanlarla ve toplumla iletişime geçmesinin zorunlu olduğu bilinmektedir. Bu iletişimin sağlıklı olması için insanların eğitilmesine ve yönlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet mesleği bu işlevi yerine getirmek için devreye konulmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet, bireylerin sosyal ilişkilerdeki gücünü, ilişkilerin ve etkileşimlerin kalitesini artırarak bireylerin sosyal işlevsellik gücü ile kapasitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2014:23). Ancak, sosyal hizmetin tek amacı, bireyin sadece ihtiyaçlarının giderilerek, onun çevreyle uyumlu bir hale getirilmesi değildir. Aynı zamanda sosyal hizmet mesleğinden beklenen, toplumun gelişmesi ve toplumun refah düzeyini yükseltmesidir (Turan, 1999: 24).

Bu nedenle, sosyal hizmetin amaçları; insanların sorunlarını çözmeye, onlarla baş etme ve kendi gelişimsel kapasitelerini artırma; insanlara kaynak, hizmet ve olanak sağlayan sistemlerle müracaatçıları ilişkilendirme; sistemlerin etkili ve insancıl olarak işlev görmesini sağlama ve sosyal politikaların gelişimi ve ilerlemesi için katkıda bulunma şeklinde sıralanabilmektedir (Pincus ve Minahan, 1973: akt. Duyan, 2010: 10). Sosyal Hizmet Eğitim Kuruluna (CSWE) göre ise, sosyal hizmetin dört temel amacı vardır. Bu amaçlar şu şekilde ifade edilmiştir (Yıldırım ve Yıldırım, 2008: 28);

- 1- Görevleri başarma, sıkıntıları teskin etme, önleme ve kaynakları kullanmada yardımcı olarak bireyin, ailelerin ve örgütlerin sosyal işlevselliğini arttırmak.
- 2- Sosyal politikalar, servislerin kaynakların ve temel insan ihtiyaçlarının karşılanması ve insan kapasitesinin geliştirilmesini destekleyecek programların formüle edilmesi ve uygulanması.
- 3- Politika, servis kaynak, organizasyon ve idari savunma, sosyal ve politik davranış, sosyal ve ekonomik terfi etme ve risk gruplarını güçlendirme aracılığıyla savunma programlarının takibi.
- 4- Bu amaçlarla ilgili beceri ve mesleki bilgilerin geliştirilmesi ve gözden geçirilmesi.

Tüm bu bilgiler bağlamında sosyal hizmetin amacı, bireylerin sosyal işlevsellik rolünü artırmak olduğu söylenebilmektedir. Böylelikle birey, toplum içerisindeki başlıca rolünü gerçekleştirebilmeyi, kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeyi ve toplumsal yaşam döngüsünde gerekli olan görev ve aktivitelerini başarabilme yeteneğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, sosyal hizmet her ne kadar tüm bireylerin sosyal işlevselliğini artırmayı hedeflese de öncelikle toplumda yer alan çocuklar, kadınlar, engelliler gibi dezavantajlı gruplara yönelik sosyal işlevselliği kazandırmayı amaçlamaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2013:23-24). Sonuç olarak, Esping Andersen (2006: 56-60)'e göre sosyal hizmetin amacının ilk adımını, ilkeler merkezine insanı ve insan haklarını koyarak, bu doğrultuda sosyal çalışmacılar tarafından yapılan tüm profesyonelce müdahaleler oluşturmaktadır.

Sosyal çalışmacı tarafından gerçekleştirilen rollerin kapsamı oldukça geniş ve çeşitlidir. Sosyal hizmet uygulaması için sosyal çalışmacılar tarafından bu rollerin yeterince bilinmesi gerekmektedir. Roller şu şekilde açıklanmıştır (Sheafor ve Horejsi, 2014:76-87):

Aracı:

- Müracaatçı durum ön değerlendirmesi
- Kaynak ön değerlendirmesi
- Yönlendirme
- Hizmet sistemi bağlantısı
- Bilgi verme

Savunucu:

- Müracaatçı ya da vaka savunuculuğu
- Sınıf savunuculuğu

Eğitici:

- Sosyal ve günlük yaşam yeteneklerini öğretmek
- Davranış değişimine yardım
- Birincil önlemler

Danışman/Klinisyen:

- Psikososyal değerlendirme ve teşhis
- Devam eden dengelem bakımı
- Sosyal tedavi

Vaka yöneticisi:

- Müracaatçının tanımlanması ve oryantasyonu
- Müracaatçının değerlendirmesi
- Hizmet/tedavi planlaması
- Bağlantı ve hizmet durumu
- Müracaatçı desteği
- Takip etme ve verilen hizmeti izleme

İş yükü yöneticisi:

- İş planlaması
- Zaman yönetimi
- Nitelikli güvence değerlendirmesi
- Bilgi süreci

Süpervizör/personel geliştirici:

- Çalışan oryantasyonu ve eğitimi
- Personel yönetimi
- Süpervizyon(denetim)
- Danışmanlık

Yönetici:

- Yönetim
- İçsel ve dışsal koordinasyon, politika ve program geliştirmek

Sosyal Değişim Faili:

- Toplumsal sorunlar ya da politika analizi
- Toplumun endişelerinin aktarılması

- Sosyal kaynak gelişimi

Araştırmacı/Değerlendirmeci:

- Araştırma harcamaları
- Uygulama değerlendirmeleri
- Araştırma üretimi

Profesyonel:

- Kendini değerlendirme
- Kişisel/Mesleki gelişim
- Sosyal hizmet mesleğinin güçlendirilmesi.

Sosyal hizmet mesleğinin işlev ve rolleri her ne kadar farklı olarak ele alınsa da birbirinden ayrılmaz olduğundan bütüncül bir şekilde değerlendirilmelidir. Birey, grup ve toplumla çalışırken müracaatçıların sorunları esas alınarak diğerlerini dinleme, sosyal inceleme, rapor hazırlama temelleri üzerinde durup bu doğrultuda sosyal çalışmacının profesyonel davranış sergileyerek, müracaatçıların sorunlarına çözüm bulma üzerine kurması gerekmektedir (Duyan, 2003: 21).

1.3. Sosyal Hizmetin Gelişimi

Bu başlık altında, sosyal hizmetin Dünya’da ve Türkiye’ de gelişimi ele alınmıştır. Sosyal hizmetin Türkiye’deki gelişim sürecine bakıldığında, Avrupa’dan farklı olduğu görülmektedir. Avrupa’da sosyal hizmet uygulamalarının son beşyüz yıldır devlet tarafından yapıldığı, Türkiye’de ise II. Abdülhamit’e kadar sosyal hizmet uygulamalarının büyük kısmının, toplumun kendi iç dinamiklerini kullanarak aracı kurumlar tarafından yapıldığı görünmektedir. Bunların da başında vakıfların geldiği bilinmektedir. Bu çalışmada ise, sosyal hizmetin Dünyada ve Türkiye’de gelişim süreçleri açıklanacaktır.

1.3.1. Sosyal Hizmetin Dünyadaki Gelişimi

Beşer olarak insan, tarih boyunca engelliler, yaşlılar, yoksullar gibi toplumun dezavantajlı gruplarına, toplumun kaynaklarından ve de hizmetlerinden eşit derecede yararlanamayan bireylerine yönelik edinimsel bir yardım etme içgüdüğü taşımaktadır. Bu durum, tüm semavi ve beşeri dinlerde de mevcudiyetini göstermektedir. Öyle ki

hemen hemen tüm dinlerde insancıl yaklaşımlar ile ilgili yaptırımlar bulunmakta ve dezavantajlı bireylere yardım boyutu ise bu insancıl yaptırımların bir kısmını kapsamaktadır. Bu durumda insanda bulunan bu insancıl yaklaşımı, toplumun dezavantajlı gruplarına yönelik daha sistemli ve işlevsel bir şekilde kullanmak ve çeşitli nedenlerle doğan toplumsal rahatsızlığı gidermek amacıyla sosyal hizmet yapısı oluşturulmuştur.

Dezavantajlı grupların, sosyal hizmetin kaynak ve hizmetlerden faydalanmasının en temelde iki nedeni bulunmaktadır: Bunlardan ilki, sosyal hizmet kurumlarının ortaya çıkışının ilk belirtileri insanın “insancıl” duygu ve düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Bu duygu ve düşünce, din aracılığıyla ve sosyo-ekonomik yapının desteğiyle dezavantajlı gruplara yönelik yardımın yelpazesinin genişlemesinde etkili olmuştur (Kocaman, 1999: 27).

İkinci neden ise, sosyo-ekonomik yapının ihtiyacı olan üretimin devamını sağlamak ve bu üretimin getirdiği toplumsal rahatsızlıkların giderilmesini gerçekleştirmektir. Bu tarihsel süreç bağlamında; ilk etapta insancıl düşünceler (dinler) ve sonrasında ise gerekli üretimin sağlanması için var olan sosyal rahatsızlıkların giderilmesi gelmektedir (Kongar, 1972: 147).

Sosyal hizmet tarihinin nereden itibaren başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Bunun sebebi, sosyal hizmet mesleği ve disiplininin tanımında yaşanan belirsizlik olduğu düşünülmektedir. Söz konusu belirsizliğin sebebi ise bu mesleğin kökeninde sosyal yardımın ve toplumsal dayanışmanın olmasıdır. Bu bağlamda sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve sonrasında izlenen süreçte sosyal hizmet, profesyonel bir eylem niteliği taşımadığı için bu disipline bilimsel bir özellik kazandırmak zor olmuştur (Acar ve Duyan, 2003: 2).

Tarihin tüm safhalarında insancıl düşünce ve duygular, zaman ve mekândan ayrı olarak tüm toplumlarda mevcudiyetini göstermektedir. Ancak bu duygu ve düşünceler tek başlarına sosyal sorunları çözmeye yetersiz kalmakta ve bu denklemde bir anlam ifade etmemektedir. Sosyal refah hizmetlerini ön plana çıkaran temel etmen “üretim meselesi” olgusu ve üretim biçimlerinin değişmesinden kaynaklanan toplumsal yozlaşmalar, aksaklıklardır. Bu üretim şekli feodal dönem boyunca, asgari bir sosyal

güvenlik şeklinde de tanımlanan tımar sahibi-reaye ilişkilerinden, lonca sisteminden vakıf kuruluşlarına kadar toplumsal yapının bütünleşmiş parçaları şeklinde varlığını sürdürmüştür. Kapitalizm öncesi dönemde, toplum yapılarında dezavantajlı gruplara yönelik bir bilinçlenmeye yol açacak nesnel koşullar olmadığından dolayı dezavantajlı gruplar (engelli, yoksullar, çocuklar, kadınlar vb.) sorunu, kamuoyunun dikkatini çeken bir toplumsal sorun haline gelmemiştir (Şeker, 2012: 27). Batı materyalist düşüncesi ekonomik olarak bu süreci okuma üzerinde durmaktadır.

Kongar (1972: 148), dezavantajlı grupların toplumsal sorun olmayışının sebeplerini iki madde halinde açıklamaktadır:

1) Tarıma dayalı toplumsal örgütlenme içindeki aile yapısına baktığımızda, geniş aile yapısı ile muhtaç durumda bulunan bireylerine gerekli hizmetleri sağlayabilmektedir. Bu durum, mevcut hakkında bilinçlenmeyi engelleyici bir rol oynamaktadır.

2) Feodal dönemde köylülerin ihtiyaçlarının karşılanması, senyörce üretimin amacına ulaşmak ve işletmeyi yaşatabilmek için bir araç olarak kabul edilirdi. Bu nedenle köylü sınıfının ihtiyaç-hizmet dengesi derebeyi tarafından saptanmıştı. Bu saptama, ekonomik baskının yanında, köylünün bütün yaşantısını düzenleyen senyörün mevcut gücünden gelen baskılarıyla da desteklenmiştir. Dolayısıyla, köylülerin, mevcut statü değişmeden yeni bir ihtiyaç konusunda bilinçlenmeleri mümkün olmamıştır.

Ekonomiye dayanan sınıf mücadelesinde, kapitalist dönemde (sanayi devrimi) daha da ciddi bir boyuta ulaşmıştır. Özellikle çalışma yaşamından ve üretim ilişkilerinden kaynaklanan sorunlarla mücadeleye girilmiştir. Bu mücadele ile beraber mevcut kapitalist devlet anlayışında bazı değişiklikler yaşanmıştır. Söz konusu değişimden sonra sendikacılık gelişmiş ve bununla birlikte sosyal refah, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetleri gibi toplumsal yapılar oluşturulmaya başlanmıştır. Aslında bu kurumların ve sistemlerin temel amacı, dezavantajlılıktan kaynaklanan sosyal ve ekonomik eşitsizliği gidermektir. Bu bağlamda düşünüldüğünde sosyal refah sistemleri, sosyal hizmetin ortaya çıkış sebebiyle paralel argümanlar taşımaktadır. Çünkü sosyal hizmet de bu düşünce ve duygularla ortaya çıkmış ve toplumun dezavantajlı gruplarında bulunan bireylerin problemlerini çözmek amacıyla sorunla mikro, mezzo ve makro boyutta

ilgilenmiş ve bu doğrultuda meslek ve disiplin olma özelliğini kazanmıştır (Yolcuoğlu, 2014: 58-59).

Koşar (1989:12)'a göre, sanayi döneminde bireysel sorunlar geneli etkileyerek toplumsal sorun haline gelmiştir. Sanayileşmeyle birlikte gelen kırsaldan kente göçün başlamasıyla toplumun yapısı büyük oranda değişmiştir. Yaşanan değişim sonrasında oluşan toplumsal yaşamda yeni sorunlar (kente uyum, konut açığı, işsizlik fiziksel ve ruhsal hastalıklar, suç oranında artış, ailede çözülme vb.) ortaya çıkmıştır. Eski sorunlar ise biçim ve yoğunluğunu değiştirerek ve kendi içinde yeni sorunlara zemin hazırlayarak varlığını devam ettirmiştir.

Sosyal hizmetin ortaya çıkışının asıl sebebi, toplumdaki tüm bireylerin eşit derecede toplumun kaynaklarından faydalanamamasıdır. Sosyal hizmet bu eşitsizlikleri gidermek amacıyla ortaya çıkmıştır. Sosyal hizmet mesleği ile beraber sosyal refah hizmetleri ve sosyal güvenlik kavramları da bu denklemde yerini almıştır. Tarihsel bağlamda ele alındığında da bu kavramların birbirini etkileyerek sürengenlik gösterdiği gözlenebilmektedir. Bu doğrultuda sanayileşen devletler enerjilerini öncelikle, mevcut çalışma durumunu, tüm bireyler için çalışabilirlik seviyesine yükseltmek için mücadele vermiştir. Sonrasında ise farklı bir boyutta ele alınarak devlet anlayışında değişiklikler oluşturulmaya başlanmıştır. Yaşanan süreçte sendikacılık, sosyal refah hizmetleri ve sosyal güvenlik kavramları gelişen kavramlar ve durumlar olarak kabul edilmiştir. Bu kavramların temel ve ortak hedefleri ise toplumda var olan rahatsızlıkları, eşitsizlikleri gidermek ve herkesin eşit, adil bir şekilde kaynaklardan yararlanabilmesine olanak kazandırmak olarak belirlenmiştir. Sosyal hizmet mesleği bu adil dağıtımı gerçekleştirmek için ortaya çıkmış ve sorunları çözme amacı güden bir meslek halini almıştır (Özdemir, 2000: 3). Sosyal hizmetin tarihi, tarihsel bağlamda ele alındığında, ilk dönemlerde sosyal hizmet kurumlarında adil dağıtım görevini dini kurumların üstelenmiş olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, sosyal hizmet uygulamasının ilk çalışanları ve kurumları, din adamları ve dini kurumlar aracılığıyla sistemli bir şekilde ortaya konduğu gözlemlenmiştir. Orta Çağ döneminde, başta İngiltere olmak üzere, çoğu Avrupa ülkesinde yoksullara, güçsüzlere vb. dezavantajlı gruplara yardım etmek kilisenin en belirgin özellikleri arasında yer almıştır (Yolcuoğlu, 2014: 60).

Sosyal hizmet çalışmalarının ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkmasının temel nedeni, feodalitenin bu ülkede çözülmeye başlamasıdır. Fakat sadece bu sebep durumun açıklanmasında yetersiz kalmaktadır. Dünya genelinde “Kara Ölüm” denilen vebanın ortaya çıkması ve Avrupa kıtasında yaşanan savaşlar, iş gücündeki aksaklıklara neden olmuş ve yaşanan bu süreç, İngiltere’yi sosyal hizmet konusuna eğilmeye zorlamıştır. (Karaimamoğlu, 2016: 607). Bu bağlamda yoksullara yardım etmenin nedeni bozulan sistemin çarkını tekrar onarmak ve mevcut sistemin devamlılığını sağlamak olarak görülmektedir

Sosyal hizmetin bir disiplin olarak tarih sahnesine çıkışı, İngiltere’de başlamanın yanı sıra, İngiltere’nin, sosyal hizmet mesleğinin gelişiminde büyük bir rolü bulunmaktadır. Bu nedendir ki, sosyal hizmetin meslek ve disiplini ile ilgili genel bir yargıya ulaşmak isteniliyorsa bu bilgiyi göz önünde bulundurmak kaçınılmaz olmaktadır (Yolcuoğlu, 2014: 60).

Ayrıca sosyal hizmet mesleğinin gelişiminde İngiltere’nin önemli rol oynamasının bir diğer nedeni ise, İngiltere’de ortaya çıkan “sanayileşme” durumudur. İngiltere’de, üretimde makineleşmenin hızlı bir şekilde yaygınlaşması ile birlikte insan gücüne olan ihtiyaç azalmış, “işsizlik” sorunu ortaya çıkmıştır. Bu yeni süreçle beraber yoksulluk olgusu ciddi bir boyuta ulaşmıştır.

Diğer boyut ise, kiliseyle girilen mücadelede kilisenin gücünü kırmak amacıyla 8. Henry’nin manastırları kaldırması ve bunun sonucunda var olan yoksulluğun daha da artması olmuştur. Çünkü bu dönemde kilise ve manastırlar, bir sosyal hizmet kurumu işlevi görmekte ve yoksullar gözetilmekteydi. Kilise ile girilen mücadeleyle birlikte toplumsal eşitsizlik ve yoksulluk artmış, bu uçurumu kapatmak için kraliyet tarafından bazı çalışmalar yapılmıştır. İngiltere, yoksullara yardım konusunda ortaya çıkan açığı kapatmak için “Elisabeth Yoksullar Yasası” çıkartmıştır. Bu yasa ile beraber tarihte ilk defa yardımlar profesyonelce ve kapsamlı bir şekilde yapılmıştır (Kesgin, 2013: 55). Bu yasaya göre muhtaçlar, sağlam bedenli yoksullar, yeteneksiz (engelli) yoksullar ve korunmaya muhtaç çocuklar olmak üzere üç farklı gruba ayrılmıştır. Yasa kapsamında birinci gruba iş bulunması öngörülürken ikinci grubun bakım evine gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Kongar, 1972: 149-150).

Bu bilgiler ışığında, sosyal hizmet alanında atılan ilk adımların “1601 Yoksullar Yasası” olduğu görülmektedir (Yolcuoğlu, 2014: 64). Ayrıca bu yasayla beraber sosyal hizmetin, kişilerin vicdanına bırakılması uygulaması terk edilmiştir ve profesyonel anlamda sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Kesgin, 2013: 55-56).

İngiltere’de “1601 Yoksullar Yasası” ile başlayan sosyal hizmet uygulamaları, 1795 yılında çıkartılan “Speenhamland Yasası” ile yardım algısı köklü bir değişikliğe uğramıştır. Bu yasa ile yapılan düzenlemeler, modern dönemdeki “sosyal güvenlik” kavramının köklerini oluşturmaktadır. Speenhamland Yasası, yardımın bir “minnet” değil de bir “hak” olduğu anlayışını vurgulamıştır. Dolayısıyla çıkarılan bu yasa sonrasında yardımlar, sadece dezavantajlı gruplara değil, daha geniş bir yelpazede dağıtılmaya başlanmıştır(Güngör ve Özügürlü, 1997: 6-7).

18.yy. sonlarında İngiltere’de feodal düzen artık kesin bir şekilde yok olmaya yüz tutmuş ve kapitalist düzen kendini iyice hissettirmeye başlamıştır. Böylelikle devlet ekonomik anlamda tamamen liberalleşmiş ve iktisadi anlamda “bırakınız yapsınlar” sloganını benimsemişlerdir. Bu felsefede tek amaç ise, minimum ücret ve maksimum emekle daha fazla kazanmak olarak belirlenmiştir. Bu değişiklik sonrasında işçiler ve yoksullara yönelik sömürü düzeyi vahim bir boyuta ulaşmıştır. Benimsenen uygulamalar toplumda ötekileştirmeye neden olmuştur.

İngiltere parlamentosu da yaşanan bu gelişmeler karşısında araştırma komisyonları kurarak söz konusu sorunu çözmeyi amaçlamıştır. Bu komisyonlar “müdahaleci” bir devlet anlayışına geçişin ilk adımları olarak görülmektedir. 19. Yüzyıla girildiğinde İngiltere, devlet felsefesini tamamen değiştirmiş ve “bırakınız yapsınlar” bakış açısını geride bırakarak “müdahaleci” devlet anlayışına geçmiştir (Kovancı, 2003: 51-52).Bu değişimden sonra artık “Yoksullar Yasası” yeterli görülmemekle yasa kapsamının genişletilmesine karar verilmiştir. 1834 yılında parlamentodan geçirilen ve genişletilmiş “Yoksullar Yasası” şu düzenlemeleri içermektedir (Deane, 1988: 2014):

- 1) Merkezileşme: Londra’da komisyon üyeleri merkezi kontrol yönetimi oluşturarak yoksullara yardım faaliyetlerinin nezaretçiler tarafından gerçekleştirilmesi.
- 2) Çalışma Evi Testi: Bu evlerde kalan yoksullara yardım etmek.
- 3) Yeknesaklık: 1662’de yayımlanan Yerleşim Yasası kaldırılıp çalışma evinin koşulları merkezi komisyonca belirlenmesi.

- 4) Düşük Elverişlilik: Başboşluğa yer vermemek için evlerde kalan yoksuların toplumun en altında kalanla aynı olması gerekliliği.
- 5) Sınıflandırma: Çalışma evleri karmaşıklığına son verilerek sistematik bir hale getirilmesi.

Bu süreçlerle beraber 20.yy. başlarına gelindiğinde, bu asrın sosyal hizmet mesleğinin gelişiminde oldukça önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu dönemde sosyal hizmet profesyonel anlamda bir meslek haline gelmiştir. Bu nedenle bu dönemi bilmemiz sosyal hizmet açısından oldukça önemlidir (Acar ve Duyan, 2003: 3). Bu önemli gelişmeler şöyle sıralanabilir:

20. yüzyılın ilk çeyreğinde İngiltere’de hastalık ve işsizliğe karşı ulusal sigortanın kabulü ile sosyal hizmet uygulamaları profesyonel bir biçimde başlamış olup devamında 1925’te dulları, yetimleri, emeklileri kapsayan sigorta ve 1934 İşsizlik Kanunu ile sosyal hizmet açısından büyük bir gelişme kat edildi (Kongar, 1972: 150-151). Tüm bunlarla beraber asıl değişimi yaratan ve modern sosyal güvenliğin de ilk adımları olan 1942 yılında hazırlanan “Beveridge Raporu” olmuştur. Bu rapora göre, sosyal sigorta ve sosyal güvenlik bir bütün olarak ele alınmıştır (Kesgin, 2013: 64).

Meşhur İngiliz iktisatçı Keynes’ten etkilenen Senatör Beveridge hem ekonominin tam çalışmasını sağlamak hem de işçi refahını ileri düzeye çıkarmak için bir rapor hazırladı. Bu raporun temel ilkeleri şöyle sıralanabilir:

- 1- *Genellik İlkesi*: Bu ilke ile amaç sosyal güvenliği toplumun tamamına yaymak amaçlanmaktadır.
- 2- *Sosyal Yardımda Birlik (Teklik)*: Bu ilke ile geliri ne olursa olsun risk altında bulunan tüm vatandaşlara asgari bir yaşam koşulu oluşturmak için ulusal sigortadan pay amaçlanmaktadır.
- 3- *Yönetimde Birlik*: Dağınık olan sosyal yardımın tek bir çatı altında toplanması ve verimliliğin artırılmasını sağlamaktır.
- 4- *Ferdi Sorumluluk ve Devlet Katkısı*: *Bu bağlamda*, Sosyal güvenliğin fert ve devlet iş birliğiyle finanse edilmesi amaçlanmaktadır.
- 5- *Primlerde Birlik ve Zorunlu Ödeme*: Sigortanın herkesçe zorunlu olduğu ve primlerin tekliği üzerinde durulmuştur.
- 6- *Sosyal Güvenlik Sisteminin “Tam İstihdam” ve “Ulusal Sağlık” Politikalarıyla Desteklenmesi*: Sosyal güvenlik sistemi ekonomik ve sosyal politikanın bir

sonucu olması nedeniyle istihdamın sağlanması ve sağlık hizmetlerinin ücretsiz bir şekilde halka sunulması gerekliliğidir.

7- *Aile İhtiyaçları*: Ailenin asgari bir şekilde yaşamını devam ettirmesi amacıyla sağlanan tedbirlerdir (Koç, 2006; 96-98). Bu yasalar 1948 yılında İşçi Partisi'nin hükümet olmasıyla tam olarak uygulanmaya başlamıştır.

Yeni dönemde dört sosyal hizmet alanı temel alınmıştır: Bunlardan ilki eğitim alanıdır. Eğitim alanında, tüm çocuklara eşit eğitim olanakları sağlamak hedeflenmiştir. İkinci alan, sağlık hizmetleri alanı olarak belirlenmiştir. Bu alan kapsamında aile yardımı, ulusal sigorta sistemi, ulusal yardım sistemi olmak üzere üç temel program esas alınmıştır. Üçüncü alan olarak şehir ve köy planlaması gündeme alınmıştır. Şehir ve köy planlaması ile toplumsal yaşam alanlarının fiziksel şartlarını iyileştirmek amaçlanmıştır. Dördüncüsü ise; konut alanıdır (Forder, 1969: akt. Kongar, 1972: 151-152).

Buraya kadar anlatılan süreç, sosyal hizmet uygulamalarının sosyal refah bağlamında ele alınması ve bu kavram içindeki gelişim sürecidir. İngiltere örneği üzerinde durulmasının temel sebebi ilk kapitalist devlet olma özelliğinden dolayı, yoksulluğun ciddi bir boyuta ulaşması olarak görülmektedir. Bu bağlamda profesyonel sosyal hizmet mesleğinin çıkışının ilk uygulamaları ile bu ülkede karşılaşılmasından dolayı İngiltere örnek alınmıştır. Ayrıca sosyal hizmetin gelişim süreci, 20. Yüzyılın ortalarına kadar İngiltere'deki gelişim ile paralel bir seyir izlemiştir.

Teorik anlamda sosyal hizmet disiplininin gelişimine bakıldığında, ilk sosyal hizmet eğitiminde hem birey hem de çevresi dikkate alınıp vakaya müdahale edilmiştir. 1917'de Mary Richamond'un kaleme aldığı "Sosyal Teşhis (Social Diagnosis)" adlı eseri sosyal hizmet kuramları ve yöntemleri olarak önerilen ilk kitap olma özelliğine sahip olduğu bilinmektedir. Bu kitapta müracaatçıya müdahale biçimleri konusuna değinilmiştir. "Sosyal Teşhis" isimli eserde günümüzde de kullanılan süreç ve çalışma (bilgi toplama), tanı (yanlışı ortaya koyma) ve tedavi planlaması konuları işlenmiştir (Zastrow, 2013: 4).

Payne (2005: 73-74), 1920'li yılları sosyal bilimlerde Sigmund Freud'un kişilik gelişimi ve teorilerinin etkili olduğu dönemler olarak ifade etmektedir. Bu durum sosyal hizmet disiplini için de geçerli olmuştur. Sosyal çalışmacılar bu dönemde psikiyatristlerin

kavram ve tanımlarını kullanmaya başlamıştır. Bu durum 1960'lı yıllara kadar devam etmiş ve sosyal hizmet mesleğinde terapi uygulamaları kavramı vurgulanmaya başlanmıştır.

1960'lı yıllarda yeni sorunların gündeme gelmesi ve bunları çözmek için yeni teorilerin ortaya çıkması bu dönemi oldukça zengin bir dönem haline getirmiştir. Bu dönemde teorik gelişim süreci üç başlık altında incelenebilmektedir (Çamur ve Duyan, 2003: 13):

- 1) Geleneksel yöntemlerin gelişiminin devamı,
- 2) Uygulama alanında genelci yaklaşımların gelişimi,
- 3) Özel müracaatçı grupların ortaya çıkması ve bu grupların sorununu çözmeye çalışmak için yeni yaklaşımların geliştirilmesi.

Ayrıca 1960'lı yıllarda sosyal hizmet yaklaşımlarında sosyolojinin etkisi açıkça görülmektedir. Özellikle 1960'lı yıllarda yaşanan toplumsal hareketler ve bunu takip eden toplumsal ve ekonomik değişim nedeniyle sorunlara makro düzeyde yaklaşılması sosyolojinin sosyal hizmet üzerindeki etkisini belirtmektedir. Yaşanan süreçte sosyolojiden yararlanılması, konjonktürün doğallığında olan bir yönelimdir (Kellner ve Tadros, 1967: 51). Bu dönemde suçu bireyde bulan psikodinamik yaklaşımlara eleştiriler yöneltmiştir. Bireysel ve sosyal sorunun çözümünde çevresel koşullardan ziyade suçu "kişi" de arama tartışılmaya ve eleştirilmeye başlanmıştır (Duyan ve vd., 2008: 14-15). Sorunun kaynağını bireyde bulmak yerine, "çevresi içinde birey" düşüncesiyle sorunun kaynağı kişinin çevresinde aranılmaya başlanılmıştır

1970'li yıllardan itibaren "Radikal Yaklaşım" adında sosyal hizmet disiplinine bağlı yeni bir yaklaşım öne çıkmıştır. Bu yaklaşımın temel fikri "sosyal eleştiri" üzerine kuruludur. Bu bağlamda "bilinçlendirme", "animasyon" ve "agoloji" gibi kavramlara yeni anlamlar kazandırılmış ve bu kavramlar sosyal hizmet yaklaşımları arasında sayılmıştır. Radikal yaklaşımında "siyasi güç", "ideolojik egemenlik", "toplumsal sınıf ve konum", "baskı", "ırk ve cinsiyet ayrımcılığı" gibi kavramlar önemli bir yere sahiptir. Radikal yaklaşımda sorunun kaynağı toplum olarak kabul edildiği için bireyden çok toplumsal değişimlere öncelik tanınmaktadır. Bu nedenle sosyal çalışmacı, müracaatçıyla olan ilişkisinde (sorun çözme aşaması) yukarıda bahsettiğimiz kavramları dikkate almak zorundadır (Uluğtekin, 1994: 101-102).

1980'li yıllarda dünyada sosyal refah politikaları bağlamında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Dünya genelinde neoliberal politikalar hâkim olmaya başlamışken yine bu dönemde işsizlik, yoksulluk, enflasyon, evsizlik, AIDS, madde bağımlılığı barış ve adalet gibi sosyal sorunlara ilgi artmıştır. Dolayısıyla sosyal hizmet mesleğinde, sosyal çalışmacının farklı rollerine dikkat çekilmiş ve bu dönemde genelde yaklaşım ön plana çıkmıştır. Ayrıca toplumsal sorunlardan dolayı sosyal hizmet disiplini, sosyolojinin kuramları ve yaklaşımları olan Sistem ve Ekolojik Yaklaşım etkili olmaya başlamıştır (Acar ve Duyan, 2003: 16).

1984 yılında, Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi (CSWE), sosyal hizmet mesleği bilgi-beceri-değer bağlamında bir çalışma yapmış ve yeni akreditasyon belirlemiştir. Bunun sonucunda şu kriterler belirlenmiştir (Yolcuoğlu, 2014: 98):

- 1) İnsan davranışı ve sosyal çevre,
- 2) Sosyal refah politikası ve hizmetleri,
- 3) Sosyal hizmet uygulamaları,
- 4) Araştırma,
- 5) Alan uygulamasıdır.

Bu kriterlere bakıldığında belirgin bir şekilde sosyal hizmet mesleğinde ekolojik paradigmanın etkisi hissedilmektedir. Bu da sorunların temelinde, kişi yerine sosyal çevrenin esas alındığını göstermektedir.

1990'lı yıllarda sosyal hizmet disiplinin felsefesi bir temelde tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmada asıl konu sosyal hizmetin belirsizliğidir (Austin, 1997: 397). Belirsizliğin çözümü ise yeni/farklı bir misyon ve mesleki uygulama için daha geniş bir yaklaşımla sosyal hizmetin yeniden yapılandırılması ve organize olması gerektiği fikrini doğurmuştur. 1990'lı yıllardan sonraki tartışmalarda ise daha çok küreselleşme ve kimlik üzerine sosyal hizmet gündeme gelmiştir

1.3.2. Sosyal Hizmetin Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'deki sosyal hizmet mesleği gelişiminin irdelenebilmesi için ilk etapta sosyal hizmet mesleğinin Osmanlı Dönemi'ndeki uygulama sürecine bakılmalıdır. Osmanlı

döneminde sosyal hizmetin temeli, dini duygulara dayanmaktadır. Bu dini duyguların ve yaptırımların çeşitli şekillerde yönlendirilmesiyle toplumsal örgütlenmeler meydana gelmiş ve bu örgütlenmeler ile beraber sosyal yardımlaşma faaliyetleri etkinlik kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nde sosyal hizmet uygulamaları genel olarak vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür. Bu dönemde sosyal hizmet faaliyetlerini devletin yerine vakıflar sürdürmüştür.

Vakıflar genellikle ihtiyaç sahibi insanların eksikliklerini (temel gıdadan sağlığa dek) belirleyerek bu ihtiyaçların giderilmesi konusunda yardımlar yapmıştır (Kesgin, 2012: 63). Vakıflar, bu uygulamalarla toplumun ihtiyaç sahibi tüm bireylerine ulaşmaya çalışarak sosyal hizmet mesleğinde yetki sahibi tek kurum olmuştur.

Vakıf kelimesi, insanların –genellikle Allah rızası gibi çeşitli sebeplerle- toplumun hizmetine tahsis ederek kullanıma sunduğu her türlü mülk olarak ifade edilmektedir (Berki, 1940: 1-2). Bu tanım kapsamında Osmanlı'da vakıfların birçok örneğini görmek mümkündür. Bu vakıflar şu şekilde tasnif edilmektedir:

- Din ile ilgili: cami, tekke, mescid, namazgâh...
- Eğitim ile ilgili: mektep, medrese, kütüphane, darulhadis...
- Sivil ve askeri ile ilgili: kışla, saray, tophane, bahçe, silah evleri, kale...
- İktisadi ile ilgili: çarşı, dükkân, bedesten, han, kapan...
- Sosyal saha ile ilgili: 20astane, darüşşifa, kervansaray, imaret, darulacaze, çocuk emzirme evleri...
- Su tesisleri ile ilgili: çeşme, sebil, su yolları, su bentleri, hamamlar...
- Spor tesisleri ile ilgili: pehlivan ve kemankeş tekkeleri, ok meydanları...

(Kazıcı, 1985: 101-102).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde cumhuriyet sonrası sosyal hizmet politikalarını etkileyen kurumlar kurulmuştur. Daha önceki kurumlardan farklı olarak, bu kurumlar devlet eliyle tesis edilmiştir. II. Abdülhamit Dönemi'nde başlayan bu süreç, Türkiye'deki sosyal hizmet kurumları açısından önemli dönüm noktalarından biridir. Bu dönemde kurulan Darülaceze, Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi, Darül Hayr-ı Âli gibi bazı kurumlar, cumhuriyet sonrasında da varlığını sürdürmüştür. Ayrıca, cumhuriyet sonrasında varlığını sürdüren kurumlar, günümüzdeki sosyal hizmet kurumlarının

temelini oluşturmaktadır (Eryılmaz, 2007: 81). Bu kurumlardan en önemlisi Darül Hayr-ı Âli (Büyük Hayırlar Kapısı) kurumudur. Bu Kurumun amacı sahipsiz çocukları gözetmektir. Yaklaşık 400 çocuğun ihtiyaçlarının karşılandığı Darül Hayr-ı Âli kurumu, 1909 yılında kapanmıştır (Çavuşoğlu, 2005: 8). Darül Hayr-ı Âli'nin kapanmasıyla ortaya çıkan boşluğu doldurmak amacıyla 1917 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti adında bir devlet kurumu oluşturulmuştur.

Bu kurumun nizamnamesi şu başlıklar altında özetlenmiştir (Çavuşoğlu, 2005: 9-10):

- Çocuklara eziyet edilmemesi,
- Anne ve babaları dâhil, hiç kimse tarafından çocukların bedeni ve ruhsal durumlarını tehlikeye düşürecek hizmetlerin gördürülmemesi,
- Fakir, hasta çocukların tedavilerinin sağlanması,
- Çocukların tütün ve bağımlılık yaratacak maddelerden korunması,
- Okulların tatil zamanlarında fakir çocukların kırlara ve yazlıklara gönderilmesinin sağlanması,
- Hizmetçi, besleme ve evlatlıklara kötü muamele edilmemesi,
- Himaye-i Etfal bünyesinde bir kütüphane kurulması,
- Anne ve babaları tarafından terbiye edilmeyen veya mahkûm olan çocuklar için ıslahhaneler kurulması,
- Çocukların sağlıklı bir şekilde yetişmeleri için oyun alanlarının kurulması,
- Himaye-i Etfal ile benzer alanlarda faaliyet gösteren yabancı kurumlarla uluslararası bağlantı kurulması.

1935 yılında, “Himaye-i Etfal Cemiyeti” isim değişikliğine giderek “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” ismiyle faaliyetine devam etmiştir. Bu Kurum altında; kreş ve gündüz bakımevleri, çocuk evleri, hemşire kolejleri, poliklinikler gibi kuruluşlar yer almaktadır (Duyan ve Sayar, 2008: 16). 1951 yılında Kurumun tüzüğünde değişiklik yapılarak, günün sorunlarına yönelik tedbirler öne sürülmüştür. Alınan tedbirler genel hatlarıyla şu şekilde sıralanmaktadır (Çavuşoğlu, 2005: 19):

1) Evleneceklerin beden ve ruhen denk olmalarını sağlamak ve hamile olan annelerin eğitimlerini sağlamak,

2) Hasta çocuklara yönelik süt damlalarını vermek ve onların sağlığı için poliklinik, hastaneler ve aşıevleri kurmak,

3) Sosyal alana yönelik tiyatro, sinema ve kütüphane açmak ve buralara gitmeyi teşvik etmek.

1949 yılında yayımlanan 5387 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu” ile beraber çocuk hizmetleri yasal koruma altına alınmıştır. Bu Kanunun görev ve yükümlükleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir. Ancak o dönemde yaşanan maddi sıkıntılardan dolayı beklenen sonuç elde edilememiştir (Aysan, 2006: 65).

Sosyal Hizmet Enstitüsü, 1959 yılında yayımlanan 7355 sayılı Kanun ile sosyal hizmet alanında araştırma yapmak üzere kurulmuştur. Ayrıca, 1961 yılında sosyal hizmet eğitimi vermek amacıyla Sosyal Hizmetler Akademisi açılmış, 1963 yılında ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB) bünyesinde uygulama amaçlı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Kesgin, 2012: 70-71).

Hacettepe Üniversitesi Sosyal İdari Bilimler Fakültesi bünyesinde 1967 yılında Sosyal Çalışma Bölümü açılmıştır. Bölüm, eğitim vermeye 26 öğrenciyle başlamıştır. 1960’lı yıllarda Kırsal Kalkınma Projeleri’nde sosyal çalışmacılar görev almaya başlamıştır. Sosyal hizmetin yeni bir meslek olarak toplum tarafından irdelenmesi ve kabul görmesi çok uzun yıllar almıştır. 1960’lı ve 1970’li yıllarda köy kalkınması ve gecekondu çalışması gibi toplumsal projeler, yönetimin ağırlıklı olarak uygulamaya koyduğu alanlardır. Bu dönemde sosyal çalışmacıların görev alanları hastanelerde, cezaevlerinde, çocuk bakım yurtlarında, huzurevlerinde, kız ve gençlik bakımevlerinde, çocuk ıslahevlerinde, sendikalarda, fabrikalarda vb. olmuştur. 1963 yılında Birleşmiş Milletler öncülüğünde, SSYB’de Koruyucu Aile konusunda sosyal yardımcı yetiştirme programı uygulanmıştır. Bu uygulamanın toplum tarafından kabul görmemesi nedeniyle program sona ermiştir

12 Eylül 1980 ve sonrasına baktığımızda; 20 Temmuz 1982’de YÖK Yasası’yla sosyal hizmet biliminde eğitim ve uygulamaları aynı çatıda toplamak amacıyla Sosyal Hizmet Akademisi ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma Bölümleri birleştirilmiştir. Ancak, bu uygulamalar Türkiye’de sosyal çalışmacılara eğitim sağlayıp onların istihdam

edilmesi noktasında noksan kalmıştır. Bu noksanlığı gidermek amacıyla devlet, 5, 6, 7, 8 ve 9. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, sosyal hizmet eğitiminin uygulaması ve yeni okulların açılmasına yönelik tespitlerde bulunulmuştur. Ancak bu tespitler 2000’li yıllardan sonra uygulanmaya koyulmuştur (<http://www.shudernegi.org>, Erişim Tarihi: 26.11.2016).

1980 yılında yaşanan ekonomik kriz, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından sağlanan hizmetlerin aksamasına neden olmuştur. Bu nedenle 5 Mayıs 1981’de Çocuk Esirgeme Kurumu feshedilmiş ve kurumun görevleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devredilmiştir. 27 Mayıs 1983’te Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) kurulmuştur. SHÇEK 1991 yılında KHK ile doğrudan Başbakanlığa bağlanmıştır (Tomanbay vd, 2013: 13).

2011 yılında SHÇEK’in kapatıldığı Türkiye’de, sosyal hizmet mesleği için önemli gelişmeler yaşanmıştır. Çünkü ilk kez sosyal hizmet kurumları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiştir. Bu bakanlığın çatısı altında beş genel müdürlük bulunmaktadır:

- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü,
- Özürlü ve yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü,

Böylelikle Türkiye’de ilk kez sosyal hizmet kurumları geniş bir çerçevede ele alınmıştır

1.4. Manevi Destek Hizmetleri

Bu başlık altında Avrupa ve Türkiye’de manevi destek hizmetlerinin ele alınış biçimleri belirtilmiştir. Avrupa’da yapılan manevi destek hizmetleri, dini uygulamaları da kapsayan daha geniş uygulamalar iken; Türkiye’de ise manevi destek hizmetleri, sadece dini uygulamalar kapsamında yapılmaktadır.

1.4.1. Manevi Destek Hizmetlerinin Tanımı

1980’li yıllardan itibaren Batı’da sosyal bilimlerde manevi ve maneviyat (tinsellik, ruhaniyet, spiritüalizm kavramları da kullanılabilir) kavramları oldukça fazla

kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle insan, insan zihni ve insanın iç dinamikleriyle ilgilenen disiplinlerde, insanın manevi boyutunun ele alınması daha fazla ilgi görmeye başlanmıştır. Bunların başında psikoloji ve sosyal hizmet disiplinleri gelmektedir. Bu doğrultuda maneviyat kavramı özellikle sosyal hizmet meslek literatüründe geniş bir yer edinmiştir. Modern toplumda veya algıda böyle metafizik bir kavramın kullanılması her zaman tartışma konusu olmuştur (Akbaş, 2014: 97). Ancak özellikle son dönemlerde sosyal bilimlerde değişen temel paradigma nedeniyle, insanların sadece görünenden (fizik) ibaret olmadığı bununla birlikte insanın görünmeyen (metafizik) yönlerinin ve duygularının da var olduğu kanısına ulaşılmıştır. Böylelikle insanın biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutuna manevi boyut da (biyo-psiko-sosyal+manevi) eklenmiştir.

Din ve sosyal bilimlerin birbirine mesafeli olmasına rağmen, manevi (spiritual) kavramının sosyal bilimlerde kabulü oldukça hızlı olmuştur. Çünkü manevi ve dini duygu ve düşünceler, yaşam sürecinde ortaya çıkan sorunları engelleyici bir özelliğe sahip olarak görülmektedir. (Kendler vd., 1997: 323-324). Sosyal bilimler ve manevi kavramlarının birbirini kabulünün birçok sebebi bulunmaktadır, ama temel sebep, süreç içerisinde manevi kavramının dinden ayrılarak, daha profan (dünyevi) bir kavram haline gelmesidir. Manevi ve din kavramları önceki dönemlerde birbirilerinin yerine kullanılabilirken, daha sonraki dönemlerde bu iki kavram arasında anlam ilişkisi değişime uğramıştır. Günümüzde ise “manevi” kavramı dini de kapsayan bir anlam ifade etmektedir.

Dinsel ve manevi konular hakkındaki tartışmalar, değerlerin kesinliğini açık sözlülükle kuvvetlendirmektedir. Çünkü insanlar, bazen dini ve ideolojik temelli olan görüşleri için nihai ve mutlak gerçek oldukları iddiasında bulunmaktadırlar. Sosyal hizmetin amaçları arasında mutlakiyet, uygun olmayan bir yaklaşımdır. Sosyal hizmet uzmanları teolog, filozof veya metafizikçi olarak eğitilmemiştir. Aynı zamanda mesleki veya toplumsal olarak da mutlak gerçeği, hastaya kabul ettirme yetkisine sahip değillerdir. Mutlakiyetçilikten gelen gerçeği öğrenmeye dayalı, övgüye layık olan bir arzu, mesleki yardımcıları için elverişsiz ve çalışmayı engelleyen bir durumdur. Çünkü yardımcıların her şey ve herkes hakkında en iyisini bildiği, gerçek dışı ve kibirli bir varsayıma dayanmaktadır. Müracaatçıların ve toplulukların refahı için önemli olan alternatifleri içeriğe dâhil etmemektedir. Bu durum iletişimi ve karşılıklı anlayışı imkânsız

kılmaktadır. Örneğin, mutlak bir yetki ile dininin, eşcinsellik hakkında tamamen kişisel bir tercih sorunu olduğunu bildirdiğine inanan bir sosyal çalışmacı, bunu müracaatçılarına aktardığında, insanlar bu değer pozisyonunun gözden geçirilmesinden ve diyalogundan sorumlu değildir (Canda ve Furman, 2010: 12).

Ancak maneviyat ve sosyal hizmet uygulamaları her ne kadar birbirinden farklı olarak görünse de amaçlarına bakıldığında birbiriyle çalışabilecek iki unsurdur. Amaçların aynı olması söylem biçimlerinin aynı olacağı anlamına gelmez. İkisi de insan sağlığını, toplum çatışmasını, şiddet ve bilgisizliği ele almaktadır. Aynı zamanda Bullis (1996: 7-8)'a göre, sosyal hizmet ve maneviyatın birbirini etkileme oranı eşittir. Maneviyat bireysel ve sosyal düzeyde sosyal hizmet tecrübesi ve sezgi edinimi sağlar. Bu edinim ise sosyal ve bireysel dönüşümü teşvik eder.

Sosyal hizmet disiplininde maneviyatın ortaya çıkışı bireysel anlam ve amaçlarla birlikte daha geniş teorik gelişimlerle açıklanabilir. Ayrıca modernitenin başarısızlığı, geleneksellikten uzaklaşma ve sekülerleşme yoluyla modernitenin yabancılaştırıcı etkileri bilimin yükselmesi, rasyonalite, meslek ve dinin etkisinin zayıflaması buna zemin hazırlamıştır. Fakat seküler sosyal hizmet mesleği içerisinde dini inançlar, bireysel olarak sosyal çalışmacıları ve birçok sosyal çalışmacıyı içinde barındıran, inanç temelli sosyal örgütlenmelerin uygulamalarını etkilemeye devam etmiştir (Webb,2006: akt., Mel, 2008: 192-193).

Bu noktada, sosyal hizmet ve maneviyat ilişkisini açıklamada şu düşünceyi ortaya koymak faydalı görülmektedir: Bazı sosyal hizmet akademisyenleri, sosyal hizmet disiplininde maneviyat kavramına eleştirel bir noktada durmaktadır. Oysa sosyal hizmet akademisyenleri kabul etmese de, onlar da manevi sosyal hizmetin içinde yer almaktadırlar. Sosyal hizmetin temel amaçlarından biri müracaatçının değerlerini esas alarak müdahale etmektir. Bu durum ise sosyal çalışmacının bireyi esas alarak yapılan çalışmalar ile bireyin ilişkilendirilmesini kendi içinde tutarlı hale getirmiştir. Örneğin; hastanede yürütülen sosyal hizmet uygulaması kapsamında ölümü bekleyen bir müracaatçının yaşadığı sorunlar karşısında, sosyal çalışmacı yaşam ve ölüm olgularını müracaatçının değerleri temelinde ele almaktadır (Cascio, 1998: 525). Müracaatçı, anlamı “aşkın güç” veya “Tanrı” ile ilişkilendiriyorsa, sosyal çalışmacının uygulayacağı çalışma, kaçınılmaz bir denklem olarak maneviyat veya dini bir nitelik kazanmaktadır.

1.4.1.1. Maneviyat Kavramı

Maneviyat (spirituality) kavramının kökeni “ruh” ya da “manevi” (spirit) kavramından gelmektedir. Ruh kelimesi de her dilde mevcut olan bir kavramdır (Mathews, 2009: 4). Antik Yunan dilinde ruhun karşılığı “Pneuma” diye bilinirdi. Bu kavram nefes, ruh, anlamına gelmektedir. Ayrıca Antik Yunan döneminde beden, beyin, ruh ve kalp birbirine bağlı bir bütün olarak ele alınmıştır İbrani dilinde ruhun kelime karşılığı olan “ruah”, nefes ve insanların ruhunun tohumu anlamlarına gelmektedir. Bunlarla birlikte Latince “spiritus” kavramı kullanılır. Spiritus kavramı nefes, insan ruhu ve direnç anlamlarına gelmektedir (Gilbert, 2006: 11).

Maneviyat kavramının Türkçede farklı anlamları bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde manevi kavramı “görülme, duyularla sezilebilen, ruhani, tinsel, maddi karşıtı” gibi anlamlara gelmektedir. Maneviyat kavramının da iki farklı anlamı bulunmaktadır. Birincisi “maddi olmayan şey”, ikincisi ise “yürek gücü, moral” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2017: Erişim Tarihi: 2.3.2017).

Görüldüğü üzere, bu dört ayrı dilde olan ruh kavramı ortak anlamlara sahiptir. Ortak tema, insanın içinde var olan manevi duygunun, diğer duygular ve organlar gibi insanın vazgeçilmez bir parçası olduğu ve zorluklarla mücadele etme gücüdür (Thayne, 1998: Akt, Hodge, 2005: 77).

Geçmiş dönemlerde kullanılan maneviyat kavramı anlamsal açıdan birbirine yakın olarak kullanılmasına rağmen son dönemlerde maneviyat kavramı birden fazla anlama gelebilecek şekilde değişmiştir. Böylelikle son dönemlerde sosyal bilimlerde de maneviyat kavramı öncekilerden farklı olarak kullanılmaya başlanmıştır. İngiltere’de faaliyet gösteren Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü (NIMHE) manevi kavramını, kişiye ait bireysel duyguları ifade eden ve her insanda bulunan öznel güç kaynakları, mutluluk ve enerji hisleri olarak tanımlar (NIMHE, 2003). Başka bir tanımda da maneviyat kavramı benzer bir biçimde ele alınmış ve kriz zamanlarında ortaya çıkan öznel iç güçler şeklinde ifade edilmiştir (Slay, 2007: 26).

Mackinlay (2004: 76)’e göre, insanın psikososyal ve fiziksel boyutunun yanı sıra manevi boyutu da bulunmaktadır. Fakat manevi boyut öznel olup yaşantımız ve dışa

yansıttığımız şekilde kişiden kişiye değişiklik arz etmektedir. Bazılarımızın manevi boyutu çok iyi gelişmişlik sergilerken, bazılarımızın ise gelişmemiş olabilmektedir.

Bir diğer tanıma göre ise maneviyat, kişinin kendi varlığından daha üst bir güce inanması, kendisinin, diğerlerinin, doğanın ve tanrının iletişim halinde olma duygusu, bütünlük arayışı, yaşamda anlam ve amaç arama temellerinde vazgeçilmez bir değişken olarak tanımlanmıştır (Kararımak, 2014: 49).

Yukarıda manevi/maneviyat ile ilgili birçok tanım verilmiştir. Bu tanımların genel hatlarına bakıldığında manevi/maneviyat kavramının kişinin kendisinden üstün gördüğü bir olguya anlam yüklemesidir. Bu anlamında maneviyatın, kişinin hayatını etkileme ve yönlendirme noktasında önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Ayrıca maneviyat kavramının geçmiş zamanlarda ve günümüzde ele alınış biçimlerine bakıldığında şu fark bariz bir şekilde görülmektedir. Bu kavramın önceki dönemlerde din ile iç içe olduğu ve dışsal bir etkiye sahip olduğu halde, günümüzde bu kavram insanın içinden gelen ve kısmen dinden soyutlanmış öznel bir duygu olarak ifade edilmektedir.

1.4.1.2. Din Kavramı

Din (religion) kavramının, etimolojik olarak ele alındığında Latince “religare” sözcüğünden geldiği görülmektedir. “Bağlamak” anlamına gelen “religare” kavramından kasıt ise Tanrıya olan bağlılıktır (Kartopu, 2009: 7-8). Eski Yunancada ise din (religion) kavramı “thrioheya/triskevi” kelimelerin anlamına denk gelmektedir. Bu kelimeler ise korku ile karışık saygı anlamlarına gelmektedir. Ayrıca Oxford sözlükte din kavramı, insanüstü güçlere inanmak ve bu varlıklara ibadet etmek anlamlarına gelmektedir (Oxford Dictionary, 2016). Din (religion) kavramı bu bağlamda değerlendirildiğinde merkezinde dışsal bir güç olan “Tanrı” olgusunun olduğu anlaşılmaktadır. Maneviyat kavramında ise bundan farklı olarak merkezde “Tanrı” olgusu bulunmamaktadır. Tanrı’nın yerine kişisel deneyimler ve duygular bulunmaktadır.

Din, grupça veya toplulukça kabul edilen davranış ve düşünce sistemidir. Bu olgu, bireylere nasıl yaşayacaklarını ve davranacaklarını öğütleyen bir sistemdir (Fromm, 2013: 181). Dinin temel karakteristik yapısına bakıldığında birtakım özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu özellikler; metafizik varlıklara (Tanrı) inanç, metafizik

duygulardan (cennet, cehennem, günah, sevap) kaynaklanan sevinçle, korkular, sırlar doğrultusunda Tanrı'ya ibadet etmek (Alston, 1970: 167).

Maslow (2013: 219)'a göre insan nasıl ki gün ışığına, kalsiyuma veya sevgiye ihtiyaç duyuyorsa, aynı şekilde hayatta onu yönlendirecek, ona değer katacak, dine veya dinin yerini alacak başka bir şeye de ihtiyaç duyar. Bunu “anlamaya duyulan bilişsel gereksinim” diye adlandırır.

Din kavramına, İslam literatürü bağlamında bakıldığında dört farklı anlamı olduğu ve bu dört anlamın da Kuran'da kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamlar; a) hakimiyet, üstünlük, başatlık, b) kulluk, kölelik, c) izlenen yol ve d) muhasebe, sorgulama, yargı, ceza, mükafat (Mevdudi, 2000: 127-128) şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Din kavramı, bu tanımlar doğrultusunda değerlendirildiğinde, kavramın yaratıcı, dini pratikler vb. ortak temalara sahip olduğu görülmektedir. Din kavramı evrenseli temsil eder. Tüm dinlerde bazı duygular ve hisler aynıdır. Tüm dinlerde Tanrı'ya karşı bir sorumluluk duygusu bulunmaktadır. Ayrıca dinlerin hepsi sembollere dayanmaktadır. Bu fiziksel semboller (cami, namaz, kilise, ayin vb.) Tanrı'ya olan metafizik duyguların cisimleşmiş halidir.

1.4.1.3. Din ve Maneviyat İlişkisi

Din ve maneviyat denildiğinde kişilerin zihninde benzer anlamlar belirlemektedir. Gerçekte ise, daha önce de ifade edildiği gibi dinin ve maneviyatın birbirinden farklı anlamları bulunmaktadır. Yani, din ve maneviyat kavramları her ne kadar birbirinin yerine kullanılsa da bu iki kavramın ilişkisi tartışma konusudur (Tuncay, 2007: 15). Son dönemlerde sosyal bilimlerde bu iki kavramın anlamlarındaki ayrışma belirgin bir hale gelmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, maneviyat kavramının bilimsel literatürde birçok tanımı bulunmaktadır (Saad ve Mederious, 2012: 128). Genel anlamda bakıldığında maneviyat, kişinin yaşam deneyimleri ve sürecinin amaç, ahlaki iyilik ve anlam anlayışına odaklanması; kişinin kendisi, başkaları, evren ve hakikat ilişkisi; kişinin aşkınlık duygusuna kapılmasıdır (Canda ve Furman, 2010: 75). Tanımlara bakıldığında aşkınlık duygusu ve öznenliğin belirgin olduğu görülmektedir.

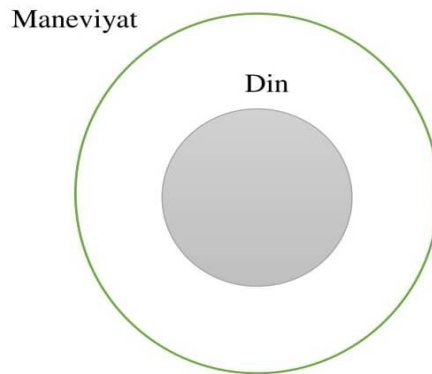
Wagler (2007: 136)'a göre, maneviyat kavramı tanımlandığı gibi kullanılmalıdır. Wagler dini, maneviyatın bir boyutu olarak görmektedir. Ona göre maneviyat, kişinin hayata yüklediği anlamdır. Bu anlam bireyin tüm yaşamını kapsadığı gibi en temel inançlarını da içine almaktadır. Ayrıca Wagler maneviyatı, kişiye güç veren şey olarak ifade etmiştir.

Özdoğan (2010: 189), maneviyatı daha belirgin bir biçimde tanımlamıştır. Ona göre maneviyat, birey ve “aşkın güç” ile aralarındaki kişisel ve özel bir ilişkidir. Din ise, kurumsallaşmış ve mekâna sığmış bir etkinlik bütünü olarak ifade edilmektedir.

Din ve maneviyat kavramlarının belirtilmesinden sonra şu fark açık bir şekilde görülebilmektedir: Din, kolektif ve resmi dinsel bir kuruma bağlı iken, maneviyatta böyle bir durum söz konusu değildir (George, vd., 2000: 103). Fakat din ve maneviyat tamamen birbirinde ayrılmış değildir. Maneviyat, dini de kendi kapsamına alarak genişlemiştir (McMahon ve Buggs, 2012: 4).

Dünya genelinde, maneviyat ve din birbirinden ayrılmaz kabul edilmekte ve aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde din ve maneviyat kavramları birbirinden ayrı olarak kullanılmaktadır. Bu ayrım aslında, manevi duygusu olup kendini bir dinde tanımlamayan kişiler açısından bakıldığında yararlı görülmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2014: 590). Bu durum aşağıdaki şekilde gösterildiği gibidir:

Şekil 1: Din ve Maneviyat İlişkisi

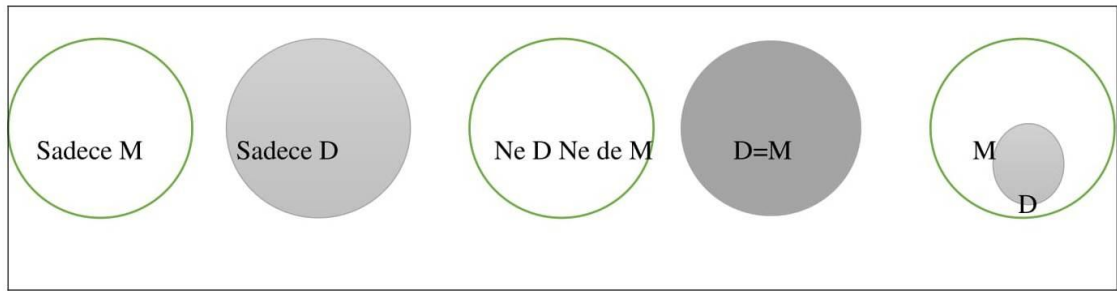

Kaynak: (Canda, 2010: 77)

Şekilde 1’de de görüldüğü gibi maneviyat dinin kaynağıdır fakat dinle sınırlı değildir, maneviyat dini içerir ve onu aşar.

Maneviyat ve din ilişkisi sadece bu ilişki kalıbı içerisinde ele alınmamaktadır. Daha önce bahsedilen ilişki genel anlamda var olan durumdur. Fakat insanların çeşitli din ve maneviyat anlayış ve tanımları olduğu için maneviyat ve din ilişkisi farklı denklemlerde ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir (Canda, 2010: 78).

Şekil 2: Din (D) ve Maneviyat (M) arasındaki ilişki biçimleri

Kaynak: (Canda, 2010: 78)

Sadece maneviyat; bu kişiler manevi yönleri güçlüdür fakat dindar değildir. Bu gruptakiler için ahlak, amaç ve anlam çok önemlidir.

Sadece din; bu kişiler sadece dinin sosyal yararları için dini aktivitelere katılırlar. Hayatın anlamı ve amacı onlar için çok da önemli değildir.

Ne din ne maneviyat; bu kişiler ateist veya agnostiklerden oluşur.

Din ve maneviyat aynıdır; Bu kişilere göre maneviyat tamamen dine dayanmaktadır. Bu iki kavramın arasında hiçbir fark görünmemektedir.

Din, maneviyatı içerir; bu kişiler için manevi ibadetler dinin bir parçası olarak görülür (Canda, 2010: 78-79).

Din ve maneviyat kavramları arasındaki farklılık ile ilgili tartışmalara dini danışmanlık ve manevi destek hizmetleri bağlamında da bakılabilir. Skotnicki (2014: 120) “Din, İyileşme ve Rehabilitasyon” makalesinde din ve iyi olma ilişkisi üzerinde durmuş ve aralarında nasıl bir ilişki olduğunu sorgulamıştır. Dini danışmanlığın tam manasıyla ideal bir uygulama olmadığını savunan Skotnicki, akademisyenlerin iddia ettiği gibi dini

danışmanlığın bireyler üzerindeki olumlu etkisinin bilimsel olarak açıklanmadığını belirtmiştir. Ayrıca manevi destek hizmetleri, sadece dini uygulamalarla ele alınamaz. Manevi destek hizmetleri ile beraber farklı sosyal faaliyetler bu uygulamalara dâhildir. Özellikle grup çalışmalarında grup içi ilişkiler, grup içi pozitif iletişim ve birlikte yapılan uygulamalar, manevi desteğin diğer boyutunu oluşturmaktadır (Gerald vd., 2007: 185; Hill ve Parmagent, 2003; Krause, 2002).

Bu yaklaşımlardan farklı olarak Hill ve Pargement (2003) din ve maneviyat kavramları arasında yapılan ayrımın gereksiz olduğuna işaret etmektedirler. Manevi duyguların kaynağının aslında tarihsel bir geçmişe sahip olan ve kurumsallaşmış dini deneyimlerden geldiğini ifade etmektedirler. Ayrıca, yapılan ayrım sonucunda manevi kavramının olumlu, din kavramının ise olumsuz bir şekilde tanımlandığı görülmektedir. Hâlbuki her iki kavramın olumlu veya olumsuz anlamlarının olabileceği düşünülmelidir. Ayrıca birçok insan manevi ve dini duygularını birbirinden ayırmamaktadır. Böylece yapılan ayrım bilimsel çalışmalarda kafa karışıklığına neden olmaktadır (Shafranske ve Sperry, 2007; akt; Ekşi vd., 2016: 15). Aynı şekilde, kişi Tanrı'yla iletişim kurmak veya ona yakınlaşmak amacıyla dinsel bir ritüelde bulunuyorsa, bu pratik manevi olarak tanımlanmaktadır (Richard ve Bergin, 2011: 22).

Bu incelemelere konu olan din kavramı, geleneksel toplumlarda kullanılan din kavramından farklı hale gelmiştir. Bu dönemde din ve maneviyat kavramları birbirinden ayrılmış ve son dönemlerde maneviyat kavramı (spirituel) sosyal bilimlerde oldukça çekici ve kullanışlı bir terim haline gelmiştir. Ancak bu iki kavramın birbirinden ayrılmasından dolayı bir kavram kargaşası yaşanmıştır. Oysa bu iki terim, yapılarından dolayı çok boyutludur ve tek bir anlama indirgenemez (Hill vd., 2013: 87). Görüldüğü gibi, din ve maneviyat kavramlarının tartışmalı kavramlar olduğu ancak genel anlamda maneviyatın dini de kapsayan daha geniş bir şekilde tanımlanmasının sosyal hizmet açısından doğru olduğu söylenebilir.

1.4.2. Sosyal Hizmetlerde Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişimi

Manevi destek hizmetlerin gelişimi tüm dünyada farklılık göstermektedir. Bu farklılığın birçok nedeni olabilmektedir. Avrupa, Amerika ve Türkiye özelinde bakıldığında Avrupa'daki ve Amerika'daki manevi destek hizmetlerinin gelişimi Türkiye'ye nispetle

daha geçmiş bir tarihe sahiptir. Bu başlık altında Avrupa ve Amerika ile Türkiye’de manevi destek hizmetlerinin gelişimi ele alınmıştır.

1.4.2.1. Avrupa ve Amerika’da Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişimi

Sosyal hizmet ve din ilişkisi bazen iç içe olurken bazen de tamamen birbirinden ayrı, sabit olmayan bir ilişki içinde olabilmektedir. Bu iki kavram arasındaki ilişki inişli-çıkışlı bir geçmişe sahiptir. Bunun nedeni ise, tarihsel süreç içinde bilimde değişen paradigmadan kaynaklanmaktadır. Bu değişimler doğrudan sosyal bilimlere etkileyebilmektedir.

Sosyal hizmetin ontolojik kökleri her ne kadar din olsa da, daha sonraki dönemlerde yaşanan gelişmeler sonucunda sosyal hizmet disiplini dinden uzaklaşarak tamamen seküler bir olgu haline gelmiştir. Sekülerleşmenin en önemli özelliklerinden biri, dini inançların hâkimiyetinin kamuda zayıflatılarak dinin sadece kişisel bir olgu haline getirilmesi olmuştur. Bu sebeple dini kurumlar sosyal çalışmalardan geri çekilmek zorunda kalmıştır (Holden, 2002: 104). Bu algı 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar hâkim olmuştur. Ancak bu ilişki hep böyle devam etmemiştir. Özellikle 1950’li yıllardan sonra sosyal hizmette maneviyat (tinsellik) kavramı önem kazanmıştır. Bunun sebebi, salt pozitivist/seküler sosyal hizmet çalışmalarının, müracaatçıların sorunlarının çözümünde yetersiz kalması olmuştur (Tomanbay, 2003: 197). Ayrıca Avrupa ve Amerika’da son dönemlerde sosyal hizmette manevi destek hizmetleri etkin olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Canda ve Furman (2010: 110) Batı’daki maneviyat ve sosyal hizmet ilişkisinin gelişimini beş sürece ayırmaktadırlar. Bu evreler şu şekilde tasnif edilmiştir:

- 1- *Sömürge Öncesi*: Bu dönemde refah sistemleri manevi temelli olan kültürlerle dayanıyordu.
- 2- *Din Merkezli (20. yy. başları)*: Bu dönemde sosyal hizmet uygulamaları tamamen Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi dinleri esas almıştır. Sosyal hizmet çalışmaları dini kurumlar tarafından yürütülmüştür.
- 3- *Profesyonelleşme ve Sekülerleşme (1920- 1970 yıllar)*: Bu dönemde sosyal hizmet çalışmaları ve sosyal hizmet eğitimi tamamen dinden arındırılmıştır.

Profesyonelleşme ve sekülerleşme sürecinde sosyal hizmette hâkim olan paradigma, pozitivist bakış açısı olmuştur.

- 4- *Maneviyatın Tekrar Güçlenmesi (1980-1995)*: Bu dönemde maneviyat konusu sosyal hizmette tekrardan gündeme gelmiştir. Ama bu dönemde etkili olan maneviyat kavramı, ikinci dönem için kullandığımız maneviyat kavramından farklı bir biçimde kullanılmıştır. Maneviyat kavramı artık sadece din kavramının karşılığı olmamış, aynı zamanda din kavramını da içine alarak daha geniş bir anlam kazanmıştır. Maneviyatın tekrardan güçlenmesi döneminde sosyal hizmette din ve maneviyat dersleri verilmeye başlanmıştır.
- 5- *Sınırları Aşmış (1995- günümüz)*: Bu dönem, “sosyal hizmette maneviyat olur mu?” tartışmasından öte, sınırların aşıldığı ve bu kavramın sosyal hizmette kabul gördüğü dönemdir. Bu dönemde maneviyatın genel ve özel anlamları konuşulmaya ve tartışılmaya başlanmıştır.

Yukarda beş aşamalı olarak ifade edilen süreç, Amerikan tecrübesi özelinde gelişen sosyal hizmet-din/maneviyat ilişkisidir. Mathews (2009: 15), bu süreci genişleterek ve geliştirerek üç evre biçiminde ele almıştır. Bu süreçler şu şekilde ifade edilmiştir:

Birinci Evre; 19. yüzyıla kadar olan süreçtir. Bu evrede sosyal hizmet ve sosyal refah çalışmaları tamamen din ve dini kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiştir.

İkinci Evre: 1920’den 1970’lere kadar olan süreçtir. Bu süreçte sosyal hizmet ve sosyal refah hizmetleri dinden arındırılmış bir şekilde profesyonelce yapılmaktadır. İkinci evre olarak adlandırılan bu dönemde, “profesyonellik ve organizasyon” oldukça önemli bir hale gelmiştir. Sosyal hizmet eğitimi tamamen seküler bir şekilde yürütülmüştür.

Üçüncü Evre: 1980’den günümüze kadar olan evredir. Bu dönemde sosyal hizmette maneviyat olgusu tekrardan popüler bir kavram haline gelmiştir. Ancak bu evrede maneviyat kavramı, değişerek gelişmiş ve kullanılmaya başlanmıştır.

Mathews (2009), Canda ve Furman (2010) sosyal hizmet-maneviyat/din ilişkisini yukarıdaki gibi ele almış, bu aşamaları Amerikan özelinden çıkarmış ve geliştirmişlerdir.

Yukarıda bahsedilen paradigma değişiminin sebebinin tek bir cevabı olmamakla birlikte burada genel olan hatlardan bahsedilecektir.

Sosyal bilimler aydınlanma felsefesi düşüncesine dayanır. Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışı, skolastik düşünceye karşı rasyonel aklı öne çıkarması ile başlamıştır. Böylelikle 18. ve 19. yüzyılda bilim paradigmasında rasyonel akıl (pozitivizm) hâkim olmuştur. Bu durum hem fen bilimleri hem de sosyal bilimler için geçerli hale gelmiştir. Bu dönemde bilim adamları doğayı ve toplumu determinist bir perspektifle ele almış ve fen bilimlerindeki yasaları, sosyal bilimlere uygulayarak insanı bir makine şeklinde değerlendirmiştir. Ancak, bu durum 20. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamıştır. Bu değişimin sebebi ise fen bilimlerinde yaşanan değişimlerden kaynaklanmıştır.

Yaşanan değişimlerden en önemlisi Kuantum teorisidir. Kuantum fiziğiyle beraber maddi dünya, çok sayıda bağımsız nesnelere kurulu bir makine olarak değil, dünyanın veya doğanın bölünmez bir bütün içinde işleyen bir ağ olduğu öne sürülmüştür. Fen bilimlerinde yaşanan bu değişim sosyal bilimleri de etkilemiş ve insanın kâinata ve eşyaya bakışında temel değişikliklere neden olmuştur. Bu değişimle beraber mekanik dünya görüşünün yerine holistik (bütüncül) bir dünya görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır (Şimşek ve Yıldım, 2013: 33-34). Bu bütüncül durumun tamamlanması için insanı tanımlarken yeni bir boyuta ihtiyaç duyulmuştur. Bu boyut da manevi boyut olarak ifade edilmiştir (Akbaş, 2014: 98). Manevi boyutun tanımlanmasıyla insanın iki yüzyıl inkâr edilen gerçekliğine dönülmüştür.

1.4.2.2. Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişimi

Türkiye’de sosyal hizmet mesleğinde manevi destek hizmetlerini, Osmanlı Dönemi’ndeki “vakıf” sistemine dayandırmak mümkündür. Osmanlı Dönemi’nde faaliyet gösteren tüm sosyal hizmet kuruluşları, tek bir çatı altında toplanmış ve bu çatı da vakıflardan meydana gelmiştir. (Tomanbay, 2014: 10). Vakıflar, Osmanlı zamanında son derece önemli bir role sahip olmuştur. Eğitim, sosyal yardım, şehircilik gibi hizmetler vakıflar aracılığıyla yapılmıştır (Şen, yy., 32). Bu dönemde, sosyal hizmet uygulamalarının, her ne kadar temelde sosyal yardım düşüncesine dayansa da, çok yönlü eylemleri olduğu görülmektedir (Karataş ve Erkan, 2005: 114). Osmanlı Dönemi’nde kayıtlara geçen vakıf sayısı yaklaşık 26 bin 300 olarak ifade edilmiştir.

Ayrıca din, dil, ırk farkı gözetmeksizin herkes için sosyal hizmet çalışmaları yapılmıştır (Dağ, yy., 5-6).

Osmanlı Dönemi'nde sosyal hizmet faaliyetlerinin devlet eliyle yürütülmesi ise, 19. yüzyılda II. Mahmut Dönemi itibariyle başlamıştır (Karatay, 2007: 93). Ancak bu süreçte köklü bir değişim yapan isim II. Abdülhamit olmuştur. Modern devlet anlayışının ortaya çıkışı ile beraber devletin işlevi değişmiştir. Modern devleti diğer devletlerden ayıran en önemli özellik, sosyal alana müdahalesi ve onu kontrol edebilmesi olmuştur. (Özbek, 2001: 11).

19. yüzyılda Avrupa'da gelişen sosyal devlet anlayışına Osmanlı Devleti de kayıtsız kalmamıştır. II. Abdülhamit Dönemi'nde sosyal hizmet kuruluşları ve sosyal refah kurumları devlet tarafından kurulmuş ve finanse edilmiştir. Bu dönemde II. Abdülhamit hem Batı'ya kayıtsız kalmamak hem de iktidarı güçlendirmek için modern ve geleneksel uygulamaları birlikte yürürlüğe koymuştur (Akyol, 2013: 35-36). Cumhuriyet Dönemi'nde ise bu duruma, yani modern ve geleneksel ikililiğe devam edilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'yle beraber sosyal hizmet çalışmaları din perspektifinden çıkarılmıştır. Manevi destek hizmetleri artık kurumsallıktan çıkmış daha çok bireysel (fitre, zekât, sadaka) çalışmalarla sınırlı kalmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi'nde sosyal hizmet kurumları, toplumu modernleştirmenin bir aygıtı olarak görüldüğünden (Yaman ve Akyurt, 2011: 1) özenli bir şekilde dinden ayrılmıştır.

Sosyal hizmette manevi destek hizmetleri din perspektifinden ayrı bir şekilde uzun bir süre devam etmiştir. Ancak yakın zamanda yaşanan değişimlerle beraber bu süreç de değişmeye başlamıştır. 1995 yılında manevi destek hizmetleri anlamında Türkiye'de bir ilk gerçekleşmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ile Sağlık Bakanlığı ortak bir öneriyle, hastanelerde yatarak tedavi gören hastalara "din ve moral hizmetleri" adı altında manevi destek hizmetleri sunulmasını kararlaştırmıştır. 1995 yılında DİB bu uygulamayı hayata geçirmiştir. Ancak dönemin siyasi konjonktürünün de etkisiyle bu uygulamanın aleyhinde kararlar çıkmaya başlamıştır. Ankara Tabipler Odası Başkanlığı bu uygulamayı iptal ettirmek için Danıştay'a dava açmıştır. Davanın neticesinde din ve moral hizmetleri uygulaması 1996 yılında Danıştay tarafından durdurulmuştur.

Böylelikle yaklaşık bir buçuk sene süren uygulama kaldırılmıştır (Altaş, 1999: 599-600).

2012 yılında Ankara Üniversitesi ile Sağlık Bakanlığı ortaklaşa bir karar alarak hastanelerde çalışabilecek “manevi bakım uzmanı” yetiştirmek için yüksek lisans ve doktora programlarını başlatmıştır. Bu program kapsamında 2013 yılında ilk defa 20 öğrenci mezun olmuş ve manevi bakım uzmanı olarak sahada çalışmaya başlamıştır (www.manevibakim.com/guncel/14102012.asp).

BÖLÜM 2: MANEVİ DESTEK HİZMET ALANI

Bu bölümde manevi destek hizmetlerinin temellendirilmesi ve dini pratiklerin insan sağlığına olan etkisi incelenmiştir. Manevi destek hizmetlerinin temellendirilmesi kapsamında, sunulan hizmetlerin önemi, konusu, amacı ve işlevi üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra, dini ritüellerin, dua ve ahiret inancının, bireyler üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

2.1. Manevi Destek Hizmetlerinin Temellendirilmesi

Bu başlık altında manevi destek hizmetlerin üzerine kurulu epistemolojik düşünceler ele alınmaktadır. Bu doğrultuda manevi destek hizmetlerinin nedenselliği ve sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.

2.1.1. Manevi Destek Hizmetlerinin Önemi

Sosyal hizmet mesleğinin ilk alanları dini örgütlerdir. İlk dönemlerde Amerika'da yürütülen sosyal hizmet çalışmalarının destekleyici kaynağı dini kurumlardan oluşmaktadır. Bu geçmişe rağmen sosyal hizmet mesleği süreç içinde sekülerleşmeye başlamıştır. (Holland, 1989: 32-33). Ama 20.yy. ortalarına doğru bu süreç tersine dönmeye başlamıştır. 1950'li yıllardan sonra ise, sosyal hizmet mesleğinde manevi destek hizmetlerinin gerekliliği üzerine ciddi şekilde tartışmalar yapılmıştır.

Son dönemlerde ilişkinin bu minvalde gelişmesinin, şüphesiz ki birçok nedeni bulunmaktadır. Ama Eck (2002:269)'e göre, en önemli nedeni müracaatçıların çoğunda manevi veya dini duyguların önemli olduğu ve bundan dolayı müracaatçıların bizatihi kendilerinin manevi destek hizmetlerini istemesinden kaynaklandığını ifade etmiştir.

Manevi destek hizmetleri ile hastaların iyileşme süreci geliştirilmiş veya iyileşme sürecinde olumlu etkisi olması nedeniyle bu süreç desteklenmiştir. Ayrıca yapılan birçok araştırmada manevi destek hizmetlerinin zihinsel ve fiziksel sağlığı korumada ve iyileştirmede faydalı olduğu görülmektedir (Larimore vd., 2002: 72). Bu tür yararlar arasında; baş etme kararı verme sürecinde bireyi güçlü kılması, sosyal desteği geliştirmesi, kişisel tutarlılık ve bütünlülük (Fallot, 2001:112) bulunmaktadır.

Ayrıca birçok bilimsel çalışmada manevi destek hizmetlerinin müracaatçıları zihinsel, fiziksel ve toplumsal olarak pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Plumb (2001)'ın

yaptığı çalışmada manevi destek hizmetlerinin zihinsel sağlığı %91, fiziksel sağlığı %84 ve toplum sağlığını da %89 oranında pozitif yönde etkilemektedir. (Plumb, 2001: 11). AAFP (American Academy of Family Physicians)'in doktorlara yaptığı bir çalışma da bunu destekler niteliktedir. Bu çalışmada doktorların %99'u manevi desteğin iyileşmeyi teşvik ettiğini, %75'i ise başkalarının hastaya ettiği duaların kişiyi olumlu yönde etkilediğini düşünmektedir (Waring, 2000: 23).

Tüm bu çalışmalar manevi desteğin ihtiyacını ve önemini göstermektedir. Bu ihtiyacın doğmasının temel sebebi, seküler danışmanlığın müracaatçıların manevi duygularından kaynaklanan sorunlara bir noktadan sonra cevap verememesidir. Çünkü seküler danışmanlık çoğu yerde bu sorunları patolojik bir rahatsızlık olarak gördüğünden dolayı vakayı doğru okuyamamaktadır. Bu yüzden manevi destek hizmetlerinin gerekliliğine dair eleştiriler başlamıştır (Needlemann vd., 2000;akt. Şirin, 2014: 55). Manevi destek hizmetleri, kişinin/hastanın manevi duygusunu da ele alarak bütüncül bir şekilde kişiyi ele almaktadır. Bu yaklaşım biçimi de müracaatçıyı olumlu anlamda etkilemektedir.

Elimizdeki verilere baktığımızda, manevi danışmanlık hizmetlerinin ruh sağlığını korumada da önemli bir yer tuttuğunu gözlemleyebilmekteyiz. Manevi destek hizmeti gören hastalar, kendilerini ruh sağlığı bakımından daha iyi hissetmektedir. Özellikle manevi destek uygulayıcılarının müracaatçıların dilini kullanması ve kişinin aşkın gücüyle kurduğu ilişkiyi güçlendirmeye çalışması, bu sürecin olumlu anlamda desteklenmiş olduğu görülmektedir.

2.1.2. Manevi Destek Hizmetlerinin Konusu

Manevi destek hizmetleri, üst başlıkta değindiğimiz gibi daha ziyade kişinin aşkın güçle veya yaşadığı sorunlardan kaynaklanan problemleriyle uğraştığı söylenebilir. Yani kişinin bireysel olarak, özel güçle yaşadığı transandantal bağlılıkta yaşanan olumsuz etkiden kaynaklanan sorunların yanı sıra, ruhsal sorunlar yaşayan bireylerin sorunlarıyla da ilgilenir.

Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki, manevi danışmanlık hizmetleri bir dini danışmanlık hizmeti değildir. Manevi danışmanlık hizmetleri, dini konularda yaşanan sıkıntıları da içine alarak, birlikte daha kapsamlı çalışmalar yürütür (Wise, 1951: 12). Bu kapsam yaşama dair hayatın anlamını ve amacını kaybetmiş veya olumsuz anlamda etkilenmiş

tüm bireylerle ilgilenmeyi konu edinmiştir. Bu doğrultuda manevi destek hizmetleri uygulayıcıları, bireylere parçacı bir şekilde yaklaşmayı, onları bütüncül (holistik) bir şekilde ele almaktadır. Yani bireyin psikososyal ve fiziksel boyutunun yanı sıra manevi boyutunu da kabul edip bu dört boyutta bireye yaklaşmaktadır.

Manevi destek uygulayıcıları, müracaatçıları hiçbir şekilde yönlendirmeye değil, aksine onları etkilememeye çalışmalıdır. Sadece bireylere kendi gerçeklerini ve manevi dünyalarını keşfetme yönünde yardımcı olmaya çalışılır. Bireylerde yaşanan kimlik sorununu çözmeye çalışmalıdır. Bu sorunu çözmeye çalışırken de bireylerin manevi, dini inançlarından yararlandığı gibi sosyal hizmet, psikoloji, antropoloji biliminden de yararlanır (Lynch, 2002: 1). Bu durumun temel sebebi, insanı dört farklı boyutta ele almasından dolayı diğer bilim dallarından da faydalandığı içindir.

Tüm bunlarla birlikte manevi destek hizmetlerinin ele aldığı konular sadece metafizik alanla ilişkisi olan konular olmayıp, günlük hayatta kısa süreli sorunlar da olabilir. Bunlar; evlilik, cinsellik, madde bağımlılığı, depresyon gibi konular da olabilir (Altaş, 2000: 340).

2.1.3. Manevi Destek Hizmetlerinin Amacı

Günümüz modern danışmanlığın amacı, bireyleri belli korkulardan kurtarmaktır. Bahsedilen bu korkulara dini/manevi duygular da dâhildir. Manevi destek hizmetlerinin nihaî amacı ise, başarılı bir müdahalede bulunma ve bu müdahale sonucunda bireyleri daha huzurlu ve mutlu bir hayata hazırlamaktır (Egan, 2011: 375).

Bu amacı gerçekleştirme sürecini de üç sınıfa ayırabiliriz. Bunlar; yakın amaçlar, orta amaçlar ve nihaî (sonal) amaçlar olarak belirtilebilir (Cebeci, 2012: 35). Bu amaçların sonucunda, bireylerin yaşadığı uyum sorununu bitirme ve normalin dışında olan manevi ve duygusal sorunları minimize etmeye çalışmaktır (Bulut, 2011: 52-54).

1) Yakın amaçlar; bu amaçlar uygulayıcı ile müracaatçı arasındaki en temel ilişkidir. Bu ilişki ilk görüşmeden başlayarak son görüşmeye kadar müracaatçıyı iyileştirmeye yönelik yapılan ilk eylemlerdir. Bu süreç başarılı olduğu takdirde sonradan devam eden süreçler bu başarıyı takip eder. Bu süreçte genel kapsamda, müracaatçının deşarj (sağaltım) olmasını sağlamak, müracaatçıda sorunlara sebebiyet veren belirtileri belirlemek ve onları minimize etmek, kişiye öz farkındalık kazandırıp sorunları çözme

yetisini güçlendirmek ve son olarak müracaatçıyı her şeye rağmen kabul etmek amaçlanır.

2) Orta amaçlar; manevi destek hizmetlerine konu olan problemlerin her birinin belirlenip sorunun çözülmeye çalışılmasıdır. Söz konusu problemin ortaya çıkarılmasında yakın amaçların önemi dikkate değerdir. Bu doğrultuda bu amaçları iki aşamaya ayırabiliriz: Birincisi müracaatçının hem kendi sorunlarının farkında olması hem de bu sorunların çözümünün yine kendinde olduğunun farkına vardırılmasıdır. İkincisi ise bu mevcut sorunları yok ederek kişiye yeni davranışlar (substitution) kazandırılmaya çalışılmasıdır.

3) Nihâî (Sonal) amaçlar; bu tedrici sürecin son aşamasıdır ve önceki aşamadaki amaçlara kıyasla daha uzun sürer. Bu amaçta bireye kendi kişisel potansiyelinin olduğu fark ettirilmeye çalışılır. Bu amacın sonunda kişi, kendi gerçekliğini görmüş ve yine kendi varlığının hissine varmıştır (Cebeci, 2012: 38-42).

Seyyar (2015: 19)'a göre, manevi destek hizmetlerinin genel amacı; bireyde bulunan sorunların çözümünde bireylerin potansiyellerini geliştirmek, manevi desteğin bir boyutu olan dini duyguların ilişkilerini korumak, kurumsal yapısını desteklemek ve manevi destek hizmetlerine uygun olarak politika üretmek ve uygulamaktır.

Kısaca manevi destek hizmetlerinin amacı, birey, grup ve toplumun yaşadığı sorunlara çözüm bulmaktır. Manevi destek hizmetleri, sorunların çözüm noktasında psiko-sosyal ve fiziki boyutun yanı sıra manevi boyutu da ekleyerek problemleri çözmeye çalışır. Bu yeni boyutta kişi manevi duygunun gücüne inanmaktadır. Manevi duygunun güçlenmesiyle, kişinin hayatına anlam kattığı ve bu duygunun bireyin hayatı boyunca sorunlarla baş etme noktasında ona destek sunduğu farz edilmektedir.

2.1.4. Manevi Destek Hizmetlerinin İşlevi

Manevi destek hizmetlerinin en önemli işlevi bireyin kendisine, çevresine, topluma, Tanrıya ve doğaya karşı yaşadığı yabancılaşma duygusunu yok etmek veya onu minimize etmesini sağlamaktır. Sonraki süreçte de bireyin hayatını anlamlı kılmaya çalışmaktır (Seyyar, 2010: 1369). Bu anlamlılık duygusu özellikle gençlerde olmak üzere, bireye kendisini ve çevresini tanıyarak kimlik kazandırmaya yardımcı olmaktadır (Atakan, 1989: 39).

Manevi destek hizmetleri, müracaatçıların kendi gerçekliğinin farkına varmasını sağlar. Manevi destek hizmetleri, müracaatçının içinde var olan potansiyeli eyleme dönüştürerek bireyin kendisi ve çevresiyle ahenk içerisinde, huzurlu bir şekilde hayatını idame ettirmesini sağlar (Armaner, 1973: 199). Bu denklemin kurulmasıyla, kişiler diğer varlıklarla (kişi, çevre, doğa ve Tanrı) uzlaşma içinde olur.

Manevi danışmanlık hizmetlerinin diğer bir işlevi ise yol gösterici olmasıdır. Müracaatçıya veya herhangi bir sosyal bireye bütüncül (beden, ruh, zihin ve manevi) bir şekilde yaklaşarak (Schlach, 1985: 223) benlik bilgisinin duygusal keşfini sağlar.

Ayrıca manevi destek hizmetleri, bireyde geçmiş ile şimdi arasında bir köprü işlevini görür. Modern bilim ile metafizik ilişkisini kurarak, kişinin ruhsal olarak kendini iyi hissetmesini sağlar.

2.2. Dini Pratiklerin Manevi Desteğe Yansımaları

Yapılan birçok çalışma, dini pratiklerin bireylerin hayatında olumlu etkiler bıraktığını göstermektedir. Bu başlık altında da, dini yaşantının/pratiklerin bireyin içsel motivasyonunu güçlendirerek karşılaştığı zorluklarla baş etmede başat bir rol oynadığı konusu ele alınmaktadır.

2.2.1. Dini Ritüeller

Dini ritüeller ya da ibadetler manevi destek uygulamalarında başvurulan terapötik sistemlerdir. Dini ritüel ya da ibadetin insan psikolojisi ve insanın ruhsal olarak iyi olma hali üzerinde etkisinin olduğu söylenebilir. İbadet, insanın kendisinden üstün bir güce sevgi ve saygısını göstermek gayesiyle gerçekleştirdiği ve O'na karşı muhtaçlığını ifade ettiği tüm eylemleri ifade eder. İnsandaki tapınma eylemi, bağlanma şuurundan kaynaklanmaktadır (Hökelekli, 2006: 234). Böylelikle ibadetlerin, bireysel ve toplumsal düzeyde çeşitli yansımaları bulunmaktadır.

İbadetler, birey üzerinde düzenleyici ve dengeleyici etkiler meydana getirebilen sistemlerdir. Bilinçli bir şekilde gerçekleştirildiğinde bireyin ruhsal durumunun ve bu sebeple de çevresi ile olan ilişkisinin gelişmesine yardımcı olduğu görülmektedir. Kendinden üstün bir varlık karşısında olduğunun bilincinde olan insan, daima bu varlığın kontrolünde olduğunu düşünerek, kendini denetleme ihtiyacı hissetmiştir.

Çevresindeki diğer insanlarla ilişkilerini de bu ihtiyaç bağlamında düzenlemektedir (Hökelekli, 1993: 143). İbadetler, aynı zamanda bireye fiziksel ve ruhsal bazı sorun ve güçlüklerle karşı katlanmayı öğretir. Bireyin bu zorluklara katlanarak ibadetlerinde sürekliliği sağlaması, kişiliği oluşturan sabır, cesaret, merhamet ve yardımseverlik gibi duygu ve davranışları güçlendirir ve onları geliştirir (Bayraktar, 1987: 23-24).

Tüm bu etkilerinin yanında ibadet, aynı zamanda bireyi bir disiplin çerçevesinde tutarak onun sosyal bir varlık olmasında da etkin bir role sahiptir. Bu anlamda özellikle İslam dinindeki ibadetlerin her biri kişiliğin belirli yönlerinin değişip gelişmesini amaçlayan ve birbirini bütünleyen tam bir eğitim süreci gibidir. Bunun yanında, ibadetler aracılığıyla kazanılan iç disiplin, insani arzu ve istekler üzerinde kurulan denetim ve düzen, bireyin kendine güvenini ve kendi benliği ile iletişimini sağlamakta; zorluklara karşı mücadele, katlanma ve dayanma gücünü artırmakta; kişiyi kötü davranış ve alışkanlıklardan uzaklaştırmakta, otokontrolü sağlamakta ve onu sosyalleştirmektedir (Şirin, 2013). Sonuç olarak dini ritüel ve ibadetlerin, bireyin sosyal bir varlık olmasında belirleyici bir role sahip olduğu görülmektedir. Diğer yandan ibadetlerin bireyin ruh sağlığına olumlu etkileri olduğu da farklı çalışmalarda belirtilmektedir (Bayraktar, 1987; Hökelekli, 1993; Şirin, 2013). Bu bağlamda dini ritüel ve ibadetlerin manevi destek uygulamalarında sürece destek verici özelliğe sahip olduğu görülmektedir.

2.2.2. Dua

Yaratıcı ile kurulan derin bir ilişki biçimi olarak dua, bireyin zorluklar karşısında dayanma ve direnme gücünü arttıran, umutsuzluğa kapılmasının önüne geçen bir ruhsal yücelme tekniği olarak ifade edilmektedir (Kozan, 2012). Kişi dua ettiği zaman ve dua sonrasında bir güven hali elde eder. Kendisinden aşkın bir güce yönelip dua etmesi, insan için bir güç kaynağı olarak değerlendirilir (Hökelekli, 2006). Dua insanın ruhsal durumunu dengelemede destekleyici özelliğe sahiptir.

Dua, insanın başına gelen negatif durum ve olaylarda manevi ve duygusal destek sağlamaktadır. Bireyin sıkıntılarını kendinden aşkın bir gücün yardımıyla aşma inancı, onun özgüvenini güçlendirmektedir (Küçükcan ve Köse, 2000: 97). İnsanı stres ve gerginlikten kurtararak sakinleştirmekte, kendisini güçsüz ve iradesini zayıf hissettiği anlarda bir himaye ve teselli kaynağı olarak onu rahatlatmaktadır (Peker, 2003).

Dua, bireyin hayatında sıklıkla başvurduğu bir dini başa çıkma uygulamasıdır. Bir sorun ya da zorlukla karşılaşan birey, dua ederek ilahi bir yardım isteğinde bulunmuş olur (Hökelekli, 2006). Dua, bireyin aşkın bir güç ile yakınlaşmasına fırsat verdiği için manevi bir güç kaynağı oluşturur. Manevi anlamda doyum elde eden birey, kendisinde zorluklara karşı direnme ve problem çözebilme gücünü fark eder. Bireyin dua etmesi çözüm arayışına girdiğinin göstergesidir. Dua, onu harekete geçirir ve birey olumlu bir değişim sürecine girer (Kozan, 2012). Sonuç olarak bireyin kendinden aşkın bir güç ile iletişime geçmek için başvurduğu dua, ona manevi destek sunmanın yanında zorluklarla baş etme gücü de verir.

2.2.3. Ahiret İnancı

Ahiret inancı, bireyin öldükten sonra dünyadaki hayatından farklı, yeni bir hayatın olduğuna inanmasını ifade etmektedir. Özellikle İslam dininde insan öldükten sonra kendisi için ahiret denen yeni bir hayatın başlayacağına inanır. Ölen insanın ahiret hayatındaki durumu dünya hayatındaki tutum ve davranışlarıyla şekillenecektir. Eğer insan iyi olarak betimlenen tutum ve davranışlarda bulunmuş ve yararlı işler yapmış ise mükâfat; kötü olarak betimlenen tutum ve davranışlarda bulunmuş ise ceza görecektir (Kozan, 2012).

Ahiret inancı bu yönüyle öncelikle insanı toplum tarafından onaylanmayan tutum ve davranışlardan uzaklaştırıp iyiliğe yöneltecek ve kendisinde ruhsal bir gelişim oluşturacak niteliğe sahiptir. Diğer yandan insanın karşılaştığı ve üstesinden gelmekte zorlandığı, başkalarının sebep olduğu problem ve sorunların, bunlara sebep olanların ahirette cezalandırılacağını, kendisinin de sabır göstermesinin karşılığında ödüllendirileceği inancı onun için teselli kaynağı olacaktır. Böylece kişi yaşadığı olumsuzluklardan uzaklaşmak ve rahatlamak için madde kullanımı gibi sağlığına zarar verecek yollara yönelmeyecek ya da şiddet ve isyana kalkışmayacak ve her zaman için sabır gösterecektir. Diğer yandan insan sevdiklerinin ölümünden etkilenir ve derin bir üzüntü hisseder. Ahiret inancı ile ölen insanın aslında tamamıyla yok olmadığı düşüncesi hâsıl olduğundan kişi, ölen sevdikleriyle ahiret hayatında birlikte olacağı ümidiyle keder ve üzüntüsünü hafifletir ve duygusal bunalım ve çöküntüden uzaklaşır (Yapıcı, 2007). İnsanın, ölümü her şeyin sonu olarak görmemesi ve dünyadaki tutum ve davranışlarından öldükten sonra da sorumlu olduğunu düşünmesi hem bireyde bir

özdenetimin sağlanmasına hem de bireyin çevresiyle olan ilişkilerinde daha yapıcı bağlar kurmasına vesile olacaktır. Bu bağlamda ahiret inancı, bireyin hayatın anlamını kavraması ve kendi yaşamını buna göre şekillendirmesine olanak sağlayacaktır.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE MANEVİ DESTEK HİZMETLERİNİN KURUMSALLAŞMASI

Bu bölüm Türkiye’deki manevi destek hizmetlerinin, aile ve sosyal politikaları, adalet hizmetleri, sağlık hizmetleri ve din hizmetlerinin yürütüldüğü kurumlarda, kurumsallaşma sürecini ve kurumlarda uygulanan manevi destek hizmetlerini kapsamaktadır. Ayrıca bu kurumlarda görevli manevi destek uygulayıcılarının, manevi destek hizmetlerine ilişkin görüşleri incelenmektedir.

3.1. Aile ve Sosyal Politikalarda Manevi Destek Hizmetleri

Bakıma muhtaç çocuklarda, yaşlılarda ve diğer bireylerde özel durumlarından dolayı ortaya çıkan birçok psiko-sosyal sorun, varlığını hissettirmektedir. Bu sorunların giderilmesi noktasında verilen temel bakım hizmetleri ve sosyal hizmetler tek başına yeterli değildir. Hastalıklar, sakatlıklar ve organik her bir tıbbi rahatsızlık fiziki sorunların ve sancuların yanında zihinsel, ruhsal ve duygusal ağrılara da yol açabilmektedir (Bayraktar, 2007: 144). Buna ilave olarak her bireyin bazı manevi gereksinimleri vardır. Bunlar hayatın anlamı, amacı, önemi gibi gereksinimlerdir. Bu doğrultuda hayatlarında kriz yaşayan fertlerde sevgi, güven, güvenlik, ölüm korkusu, güçlü olma, ait olma, kabul görme, saygı görme gibi manevi gereksinimlerin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu ihtiyaçlar tüm insanlar için temeldir, özeldir. Bu gereksinimlerini karşılamak için insanlar ya insan-insan ilişkisi veya insan-yaratıcı ilişkisi kurar (Ergül ve Bayık, 2004: 37-38).

Sosyal hizmetin odak noktası insan olduğundan ve sosyal hizmet, insan odaklı bir yaklaşımla hareket ettiğinden, insanların var olan fitratlarına paralel olarak maneviyatları noktasında psiko-sosyal çözümler üretebilmektedir. Hayatın gayesi, anlamı, ölümün hikmeti, metafizik boyutu, ahiret boyutu, iman esasları çerçevesinde kişinin hayatı anlamlandırmasına, idrak etmesine yardımcı olacak bir hayat tarzı oluşturmasının yanında, “manevi terapistler” yardımıyla veya “sosyal ilahiyatçılar” diliyle insanların mutlu ve huzurlu olması sağlanır. Bu noktada manevi destek hizmeti devreye girmektedir. Bu sayede ortaya çıkan manevi destek hizmeti, faaliyetlerini manevi değerlere uygun bir şekilde hazırlar, sosyal hizmet anlayışını ve müdahale yöntemlerini maneviyat çerçevesinde biçimlendirir hem manen hem de madden

insanların mutluluğunu sağlar. Manevi destek hizmetlerinin temel hedefi insanların sadece dünyada sorunlarından arınması, refaha kavuşması, mutluluğu yaşaması değildir; bunun yanında insanların ahirette de mutlu olmasını sağlamaktır. Temel amacı ise kalpleri maneviyatla yoğrulmuş, akılları pozitif bilimlerle aydınlanan, toplumsal ahlak değerlerine kavuşmuş ve bu değerler doğrultusunda hayatlarını devam ettiren kendisiyle barışık, ruhu sıkıntılardan arınmış, fitri vasıflara göre kendini tanzim eden mutlu bireyler yetiştirmektir. Manevi destek hizmetleri sadece dini odaklı konular üzerinden hareket etmez, bunun yanında psiko-sosyal eğitimler ve desteklerle güzel ahlak, yaşam biçimi, kültür, iletişim, sağlık vb. kişisel gelişim alanlarını da etkiler ve bu alanlara destek olur (Bayraktar, 2007: 145).

3.1.1. Manevi Destek Hizmeti Uygulamaları Çerçevesinde Yapılan Düzenlemeler

- SHÇEK ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında ilk kez 5 Aralık 1989 tarihinde Din Hizmetleri Daire Başkanlığının 12/1/232/1393 sayılı yazısı ile ilk uygulama başlamıştır. 27.07.1989 tarihinde de 12.1/166/857 sayı ile yayınlanan 74 nolu genelgede il müftülüklerine ve SHÇEK'e bağlı kurum ve kuruluşlara bunu bildirmesiyle hayata geçmiştir (Kodaman, 2012: 205).
- 2007 yılında SHÇEK ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında protokol yapılmıştır. 26.10.2011 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yeniden revize edilmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu hizmetleri oluşturduğu Dini Rehberlik Daire Başkanlığı eliyle yürütülmüştür (Din Hizmetleri, 2016: 66).
- Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu arasında 26.02.2007 tarihinde iş birliği protokolü imzalanmıştır (DİB, 2009: 283).
- Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında iş birliği protokolü imzalanmıştır (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016: 61).
- 26 Haziran-5 Temmuz 2015 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı ve diğer kamu kurumları arasında oluşturulan protokoller ile Çocuk Destek Merkezlerinde barınan çocuklara yönelik çalışmalar hazırlanmıştır (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016: 63).

- 2012 yılında il müftülükleri bünyesinde oluşturulan ve içlerinde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü temsilcilerin de bulunduğu sosyal hizmet komisyonları kurulmuştur (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016: 66).
- 26-27 Aralık 2015 tarihlerinde Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında iki günlük çalıştay yapılmıştır. Bu çalıştaydan sonra KYK yurtlarına sürekli bir personel görevlendirilmesine, gençlik merkezleri ve gençlik kamplarına başkanlığın personellerinin aktif katılımına karar verilmiştir (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016: 62).

3.1.2. ASPB' ye Bağlı Kurumlarda Kalan Çocuklara Uygulanan Manevi Destek Hizmetleri

Yetiştirme yurtlarında hayatlarını devam ettirmeye çalışan, hayatın zorluklarına karşı güçlü bir birey olmak için mücadele veren ve akranlarına göre daha zayıf psikolojilere sahip olan çocuklara ve gençlere, bu zorlu mücadelelerinde onlara katkı sağlayacak, onların gücünü artıracak, onlara zorluklar karşısında nasıl dik duracaklarını öğretecek, ümmeti ve ülkesinin selameti için nasıl faydalı birer birey olacağına ışık tutacak eğitimler verilmelidir. Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların bedenlen, ruhen ve ahlaken gelişimleri tehlike altında olup bu çocukların ihmal ve istismara açık olduğunu bilmemize rağmen onları her zaman koruyamayız. Fuhuş, dilendirilme, suç işlemeye zorlama, alkol ve uyuşturucu kullanma ve bunları satma gibi her türlü kötü ve zararlı alışkanlıklar karşısında korumasız ve başıboş kalan çocuklar, kişisel güvenliklerinin tehlike altına girmesinden dolayı suç tacirlerinin açık hedefi konumundadır. Çocukların yurttan kaldığı süre içerisinde yurdun dışında geçirdiği zamanlarda ve yurttan ayrıldıktan sonraki yaşamında, verilen eğitimlerin içinde manevi eğitimlerin ve buna paralel olan müdahalelerin olması, birçok problem karşısında çözüm bulmalarına ve güçlü olmalarına olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Manevi destek hizmetleri, var olan sosyal hizmet uygulamasını ve anlayışını, bireylerin duygu ve düşüncelerinin manevi yönlerine aktararak biçimlendirmesi demektir. Hem maddi hem de manevi yönden bireylerin mutluluğunu hedefleyen bu hizmetler, kişilerin sosyal uyum ve adaptasyonunu sağlayan, bireylerin bilinçlenmesine ve toplumsal ahlak kurallarıyla pekişmiş bir karakter özelliği oluşturmayı ve geliştirmeyi amaçlayan, manevi ve sosyal eğitimi olan bir uygulamadır. Sosyal hizmete muhtaç çocuklara

manevi eğitim verirken sadece dini bilgi sahibi olmak yeterli değildir. Bu kurumlarda manevi destek hizmeti uygulayan uzmanlar veya çalışanlarda sadece dini bilginin olması çözüm sağlayıcı olmayabilir. Bu nedenle eğitimi verecek birey hem sosyal hizmet alanında hem de ilahiyatta uzmanlık yapmış, bilgi ve becerileri kazanmış, bunları geliştirmiş olması gerekir; aksi takdirde verilen eğitimlerle ya da müdahalelerle sadece geçici bir çözüm bulunur; yani bu da pansuman niteliğinde bir müdahale olur (DİB, 2009: 272-273).

Manevi destek hizmetlerinin ve uygulamaların temeli ve gayesi, manevi destek hizmetlerle yakından ilişkili olduğu için, sosyal hizmetler alanına giren ve manevi yönden risk altında kalan bireylerin ve grupların koruma altına alınması gerekmektedir. Yurtlarda, sevgi evlerinde, bakım merkezlerinde vb. kurumlarda yaşayan çocukların ve gençlerin kalbi-ruhi hastalıklara yakalanmasını önlemek veya bu hastalıklara yakalananları iyileştirmek bunu yaparken de koruyucu manevi eğitim programları hazırlamak ve uygulamak gerekir. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı yapılan protokollerle personel görevlendirmesi ve eğitim programları düzenlemektedir. Manevi destek hizmetinin bir diğer gayesi de sapık düşüncelere yakalanmış ve manevi hastalıklarla mücadele veren çocuklar ve gençler için de manevi realite hizmetleri sunmaktır. Bu hizmetlerle, onları hayatlarıyla yeniden barışık hale getirip toplum içinde mutlu bir şekilde yaşayan bireyler haline dönüştürmek, manevi destek hizmetinin temel hedefidir. Bütüncül bakım hizmetleri çerçevesinde çocukları özellikle de bakıma muhtaç özürlü çocukları koruma altına almak, sosyal işlevsellik kazandırmak veya oluşturmak için onlara her türlü manevi rehberlik, yönlendirme, refakatçi, destekleyici, güçlendirici ve teselli edici gibi sosyal hizmetin temel işlevlerini hayata geçirerek, onların kalben huzurlu ve mutlu olmalarını sağlar (Bulut, 2008: 253).

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından oluşturulan komisyonlar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı kurumlarda gerçekleştirdikleri faaliyetleri hem raporlaştırıp hem de Din Hizmetleri Bilgi Yönetim Sistemine işleyerek başkanlığa bunu bildirmektedir. Bu verilere baktığımızda ASPB'ye bağlı sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında gerçekleştirilen 2014 yılında 5061 olan faaliyet sayısı, 2015 yılında 4401 faaliyet olarak tespit edilmiştir. Sayı düşmüş olsa da verilen eğitimlerde ve faaliyetlerde manevi eğitimin niteliği iyileştirilmiş, bu sayede daha çok verim alınmıştır. Çünkü nicelikten

verim almaktansa niteliğe odaklanmak manevi destek hizmetin bir gereği olarak düşünülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı manevi destek hizmet noktasında 2015 yılında 1039 personeli sosyal hizmet kuruluşlarında görevlendirmiştir. Başkanlık bu yıl içerisinde kurumlarla yapılan protokoller çerçevesinde 2015 yılı Ramazan ayı münasebetiyle “Vakit İyilik Vakti-Bu Ramazan ve Her Zaman” teması çerçevesinde yetiştirme yurtlarında ve bakım merkezlerindeki çocukları eğitim kamplarına alıp onları burada konaklatmıştır (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016: 67).

3.1.3. Yaşlılara Yönelik Manevi Destek Uygulamaları

İnsan hayatının ilerleyen dönemlerinde meydana gelen bedensel eksiklikler, zayıflıklar ve hayatlarında olumsuzluklar yaşanması bütün insanlar için gerçekleşen bir olaydır. Yaşın ilerlemesiyle beraber fiziksel güç azalmakta ve ruhsal olarak çöküntüler ortaya çıkmaktadır. Bugüne kadar yapılan araştırmalar maneviyatın ve dinin hayatın ikinci yarısında kuvvetli bir güç olduğunu ortaya çıkarmıştır (Bayraktar, 2007: 145). Yaşlılığın getirdiği psikolojik problemler karşısında güçlü durmak ve emekli olduktan sonra boşalan zamanı doldurmak ve onu daha iyi kullanmak için dini inançlar, ibadetler yaşlı bireylerin hayatlarında önemli bir yere sahip olmaktadır (Akgül, 2009: 46).

Maneviyat hayatın ilerleyen döneminde, önceki döneme göre anlamlı olma noktasında kendini daha çok belli ettirmektedir. Büyüklerin, ailelerinden soyutlanarak huzurevlerinde barındırılmaları yerine, her evi huzurlu bir eve çevirmek, şüphesiz sosyo-psikolojik olarak çok daha anlamlıdır. Bununla beraber çeşitli sebeplerle büyüklerimizin sığınacağı, akranlarıyla vakit geçireceği kurumlara da ihtiyaç duyulduğu malumdur. Maneviyat ve din yaşlılarda ölüm korkusunu hafifletme, arkadaş kazanma, krizler karşısında güçlenme, acı ve dertler karşısında uyum sağlama yardımcı olma, çaresizlik anında ayağa kalkma, duygusal boşluğun doldurulmasında bunalımlar karşısında tampon görevi görme gibi birçok konuda faydalı görülmektedir. (Bayraktar, 2007: 146)

Huzurevlerinde yapılan her türlü manevi eğitim ve etkinlik SHÇEK ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan protokoller doğrultusunda yapılmaktadır. Ancak yapılan protokollerde huzurevi kavramı yerine genelde SHÇEK kullanılmaktadır. Bu nedenle huzurevinde yapılacak bütün manevi eğitimler, uygulamalar, çalışmalar SHÇEK ile yapılan protokole dayanarak yapılmaktadır. Bu durum sadece SHÇEK bünyesinde olan

huzurevleri için geçerlidir, diğer statülere sahip huzurevleri bu protokolden faydalanmamaktadır (Kodaman, 2012: 207).

Yaşlıların, evlerinden ailelerinden soyutlanarak huzurevlerinde veya yaşlı bakım merkezlerinde barındırılmaları yerine, kaldıkları evi iyileştirip huzurlu bir hale getirmek kalıcı ve çok daha anlamlıdır. Bunun yanında yaşlılar, akranlarıyla beraber vakit geçirebileceği, sığınabilecekleri yerler de aramaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu doğrultuda iki farklı kategoride hizmet vermektedir: Birincisi hutbeler, vaazlar, konferanslar, broşürler, yazılı ve görsel yayınlar, kamu spotları ve reklamlarla büyüklerimizin değerini ve mertebesini topluma aktarmaktadır. Gerek yaşlı bireyin aile fertlerine gerekse tüm topluma “büyüklerine saygı göstermeyen, bizden değildir” hadis-i şerifi doğrultusunda hareket etmeleri için çalışmalar yapmaktadır ve çaba göstermektedir. İkinci kategori ise huzurevlerinde kalan yaşlılarımıza yönelik sürdürülen manevi destek hizmet çalışmalarıdır. Ülke genelinde 55 ilde yirmi bin civarında yaşlımız bu hizmetlerden faydalanmaktadır. Bu doğrultuda müftülüklerle beraber oluşturulan programlarla ziyaretler, sohbetler, rehberlik faaliyetleri, ibadetler, etkinlikler yapılmaktadır. Özellikle oruç aylarında iftar davetleri, önemli dini gün ve gecelerde manevi programlar, belirli süre aralığında huzurevleri ziyaretleri sürdürülmektedir (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü,2016: 64-65). Bu hizmetler, yaşlıların sevgi, ilgi, moral, güven, inanç gibi manevi ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Bayraktar (2007: 151-152)'a göre yaşlılara yönelik verilecek manevi destek hizmetler şu şekilde sıralanabilir:

- Yaşlılığa bağlı olarak oluşan değişik sıhhi sorunları olan yaşlılara maneviyat desteği sunmak,
- Bakıma muhtaç bireylerin morallerini düzeltmek, maneviyatlarını artırmak, kişisel gelişimlerini güçlendirmek,
- Yaşlıların hayata yönelik bağlılığını sağlamlaştırmak,
- Manevi dünyalarıyla barışık bir şekilde olmasını sağlamak,
- Manevi sapmalardan arındırmak ve korkularını gidermek,
- Yaşlanmaya bağlı oluşan fiziksel rahatsızlıkları yenmeleri için onlara yardımcı olmak ve destek vermek,

- Dini ve ruhsal sorunların çözümünde rehberlik etmek,
- Dini sorulara cevap vermek,
- Manevi ibadetler noktasında hatırlatıcı, gerekli bilgiler vermek,
- Sağlık problemleri veya başka sıkıntılar yaşayan yaşlılara sabretmeleri gerektiğini ve içinde bulunduğu durumdan daha kötü bir hale gelmediği için şükür ruhu aşlamak,
- Yaşlılıktan dolayı sağlık sıkıntılarının olmasının olağan bir durum olduğunu ifade etmek,
- Doktorların uyarılarına dikkat etmelerinin gerektiğini belirtmek.

3.2. Adalet Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetleri

Adalette, manevi destek hizmetleri, cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülere yönelik hizmetleri kapsamaktadır. Bu başlık altında, cezaevinde sunulan manevi destek hizmetlerinin süreç, amaç ve uygulamaları ele alınmakta ve cezaevinde yapılan bu uygulamaların neler olduğu incelenmektedir.

3.2.1. Adalet Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Süreci

Işık ve Demir (2012), cezaevlerinde manevi destek hizmetlerinin kurumsal sürecini dört dönem şeklinde ele almaktadır:

Birinci Dönem (1950-1983): Cezaevlerinde manevi destek çalışmaları 1960'lı yıllardan sonra uygulanmaya başlanmıştır. Bu döneme kadar cezaevlerinde herhangi bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Ancak, 1960'lı yıllardan sonra ceza/cezaevine yönelik bakışın değişimiyle -bu değişim cezaevlerinin ceza/acı çekilen mekân olmaktan çıkıp ıslah/terbiye edilen yer şeklindedir- beraber bu alanda manevi destek çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmaları planlayan ve yürüten kurum Diyanet İşleri Başkanlığıdır (Seyyar, 2015: 73). Bu dönemde cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulara yönelik ilk adımlar atılmış ve müfredatlar hazırlanmaya başlanmıştır. Bu süreç Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki işbirliğinin başlangıcı sayılabilir. Bu dönem içerisinde adalet bakanlığı, cezaevlerinde manevi destek ihtiyaçlarının önemine vurgu yaparak bu konuda nelerin yapılabileceğine dair bilgi talebinde bulunmuştur (Özdemir, 2002: 66). Bu taleple birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı, müftülüklere yolladığı genelge ile din adamlarına cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin manevi duygularına

seslenebilen, onları hayata karşı umutlandırabilecek görevlilerin seçilmesini ve cezaevinde görevlendirmesini istemiştir (Bulut, 1997: 53).

Bu görevlendirmelerle beraber cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulara yönelik manevi destek hizmetleri başlamıştır. Yapılan bu çalışmaların cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların üzerinde olumlu sonuçlanmasıyla beraber Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 09.02.1974 tarihinde cezaevlerine din adamları atanmıştır (Işık ve Demir, 2012: 30).

İkinci Dönem (1983-2001): Bu dönem Adalet Bakanlığıyla Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan mutabakatlar dönemidir. Bu süreçte manevi destek hizmetlerine yeni tanımlamaların kazandırılması, cezaevlerinde söz konusu hizmetlerin kapsamını genişletmiştir. Manevi destek hizmetleri çerçevesinde daha önceki dönemlerde cezaevlerinde yapılan çalışmalar sadece din alanını kapsarken, din görevlilerinin görev tanımlamalarına getirilen yeni düzenlemelerle, hükümlü ve tutukluların manevi yönden güçlendirilmesi gerekliliği şeklinde kapsam genişletilmiştir (Adalet Bakanlığı, 1983). Bu hizmetleri sunmak için cezaevlerinde görevli personelin istihdamına 1983 yılında başlanmıştır. Bu istihdamla beraber tüm hükümlü ve tutuklulara manevi destek hizmetlerini ulaştırmak amaçlanmıştır (Bimer, 2017). Bu amaçla cezaevlerinde 214 din görevlisi kadrosu açılmıştır (Işık ve Demir, 2012: 32).

Üçüncü Dönem (2001-2011): 2000'li yılların başına kadar cezaevlerinde yapılan çalışmalar genellikle dini bir sohbet şeklinde yürütülüyordu. Ancak 2001 yılında cezaevleri manevi danışmanlık hizmeti anlayışında yaşanan değişiklikle beraber, artık mahkûmların psikolojisini, sosyal durumunu ve manevi dünyasını ele alan çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır (Özdemir, 2002: 77). Bu amaç için bu alanda manevi destek çalışmalarını yürütecek uygulayıcıların sosyoloji, psikoloji alanında beceriye sahip olmaları koşulu getirilmiştir (Özdemir, 2008: 46) ve bunların devamında cezaevlerinde ise eğitimci, psikolog ve sosyal çalışmacı kadrolarına istihdam yapılmıştır (Işık, 2010: 521).

Bu kapsamda en büyük değişiklik, cezaevlerinde manevi destek hizmetleri kapsamında yürütülen çalışmalarda müfredat değişikliği olmuştur. Bu değişiklikle, 26.09.2002 tarihinde Din ve Ahlak Bilgisi müfredat programı yeniden oluşturulmuştur. Bu

programda genel anlamda manevi desteğin amacı, kapsamı ve kurumda bu desteği sunacak görevliler hakkında ayrıntılı bilgi yazıldığı görülmektedir.

Ayrıca 17.06.2015 tarihinde cezaevlerinde “Gözlem ve Sınıflandırma Merkezi” kurulmuştur. Bu sınıflandırma kapsamında psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmen ve doktorun yanı sıra manevi destek uygulayıcıları olan din adamlarına da görev verilmiştir (Gözlem ve Sınıflandırma Merkez Yönetmeliği, Madde 17).

Dördüncü Dönem (2011 ve Sonrası): Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı 10.02.2011 tarihinde “Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimini Sağlamaya Yönelik Protokol” ile yeni bir başlangıç yapmıştır. Bu protokol ile cezaevlerinde yürütülen manevi destek hizmetlerinin tanımlaması, amaçları, gerekliliği üzerinde durulmuştur.

3.2.2. Adalet Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Amacı

Cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulara yönelik yürütülen manevi destek hizmetlerinin genel amacı, yaşadığı manevi yoksunluktan dolayı davranışlarda ortaya çıkan suç unsurlarını yok etmek veya minimize etmektir. Cezaevinde bulunan hükümlü ve tutukluların, cezaevi yaşamından sonra topluma uyumlu bir birey haline gelmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca hayatını idame etme noktasında manevi duygularını yükseltip hayata dair daha dirençli olması sağlanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında yapılan protokollerde (Adalet Bakanlığı ve DİB protokol 2001 ve 2011) bu durum net bir şekilde belirtilmiştir;

- 1) Cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin manevi duygularını güçlendirerek hem yaptıkları hata veya hataların farkına vardırırmak hem de tekrarlamamalarını sağlayarak topluma yeniden katılabilmelerini desteklemek,
- 2) Tutuklu ve hükümlülerin manevi duygularını güçlendirerek dini ve milli bir kimlik kazandırılmasını sağlamak,
- 3) Tutuklu ve hükümlülerin dini duygularını bir motivasyon aracı olarak kullanılmasıyla bireyin kendi içinde barışık bir kişiliğe sahip olmasını sağlamak,

- 4) İnsanın “eşref-i mahlûkat” olduğu konusunda bilinçlendirmek. Hükümlü ve tutuklunun kendisine, topluma, Tanrı’ya, ve diğer canlılara karşı bir sorumluluk hissetmesini sağlamak,
- 5) Manevi duyguların ihtiyacından ve gerekliliğinden bahsederek önemini belirtmek,
- 6) Tutuklu ve hükümlülerin yanlış din veya eksik din anlayışlarını düzelterek din konusunda doğru bilgilenmelerini sağlamak,
- 7) Hükümlü ve tutukluların istekleri doğrultusunda Kur’an-ı Kerim ve peygamberimizin örnek kişiliğini anlatmak.

Cezaevlerinde bulunan manevi destek uygulayıcıları tüm bu maddeler doğrultusunda tutuklu ve hükümlülere yönelik manevi destek hizmetlerini sunmaya çalışır. Bu uygulamalarla mahkûmların cezaevinde kaldığı süreç içinde rehabilite olmaları, topluma kazandırılmaları ve sonrasında tekrardan önceki yaşadığı sorunlarla karşılaşmamaları için çalışmalar yapılır.

3.2.3. Adalet Hizmetlerinde Manevi Destek Uygulamaları

Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 2001 ve 2011 yıllarında yapılan protokol gereği cezaevinde tutuklu ve hükümlülere genel anlamda şu uygulamaların yapılması kararlaştırılmıştır(Ustabaşı, 2015: 28-29):

- Din ve Ahlak Bilgisi
- Dini Sohbetler
- Ayda en az bir kez verilecek konferans etkinliği
- İstek halinde Kur’an-ı Kerim Öğretimi
- Manevi Rehberlikle İlgili Faaliyetler

3.2.3.1. Din ve Ahlak Bilgisi

Cezaevlerinde din ve ahlak bilgisi dersi 1983 yılında yayımlanan genelge ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren 1991 yılına kadar tüm tutuklu ve hükümlülerin zorunlu bir şekilde aldığı bir ders olmakla beraber 1991 yılında bu zorunluluk ortadan kaldırılarak katılmaları isteğe bağlı olarak değiştirilmiştir.

Bu dersin uygulamaya konulmasındaki amaç, tutuklu ve hükümlülerin cezaevinde kalma sürecinde kişinin manevi duygularını besleyerek hayata tutunmasını sağlamaktır. Özellikle cezaevi sürecinde tutuklu ve hükümlüler kendilerinin “kader kurbanı” olduklarını düşünmektedirler. Bundan dolayı Tanrı ile olan ilişkilerinde bir sarsılma olduğu hissine fazla kapılmaktadırlar. Tanrı tarafından kendilerinin cezalandırıldıklarına inanmaktadırlar. Bu doğrultuda hayatta bir anlamın ve amacın olmadığına dair kendilerini inandırabilmektedirler. Oysa Türkiye gerçekliğinde olaya bakıldığında, toplumun büyük bir kesimi için manevi duygunun temel kaynağı Tanrı olgusudur. Bu temel kaynağı kaybeden tutuklu ve hükümlülerin hayata karşı olan anlamlarını da kaybetmelerine yol açmaktadır.

Bu noktada din ve ahlak bilgisi derslerinin verilmesiyle, tutuklu ve hükümlülerde kaybedilen anlam duygusunun yeniden kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu denklemde bu dersin ilk etaptaki amacı tutuklu ve hükümlülere doğru bir Tanrı ve din anlayışının oluşmasına yönelik faaliyetlerin yapılmasıdır. Ayrıca dinin ihtiyaç ve gerekliliği konusunda cezaevinde bulunan bireylerin ikna edilmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmalarla kişinin içinde bulunan motivasyon kaynağını veya aşkın gücü ortaya çıkarılarak, sorunlarla baş etmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu çalışmalarda amaç, kişinin kendisini kirli ve cezalandırılan kişi olarak görmeyip değerli hissedilmesinin sağlanmasıdır. Birçok çalışmayla cezaevinde bulunan hükümlü ve tutukluların sahip olduğu sorunların çözüm noktasında dinin gerekliliğinden bahsedilmiştir. Nitekim Karademir (1997: 342)'in 450 mahkûmla yaptığı çalışmanın sonucunda deneklerin %69'u bu ihtiyacın gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu ders ile hükümlü ve tutukluların kendilerini potansiyel suçlu olarak görmelerini engellemek ve cezaevi yaşamından sonra topluma uyumlu birer birey olmaları hedeflenmektedir.

3.2.3.2. Manevi Rehberlik

Cezaevlerinde bulunan vaizlerin önemli bir görevi tutuklu ve hükümlülere yönelik manevi rehberlik çalışmalarında bulunmalarıdır. Bu kapsamda manevi destek uygulayıcıları, tutuklu ve hükümlülerle organik bir ilişki kurarak sorunlarla baş etme noktasında onlara yardım etmektedirler. Bu noktada önemli olan, hükümlü ve

tutuklulara kendi sorunlarıyla baş etmede güçlendirici bir yeti kazandırılmasıdır (Işık ve Demir, 2012: 53). Ayrıca tutuklu ve hükümlülerin sorunlarını dinleyerek onların duygusal sağaltımları sağlanmak ve aşkın güçlerini tespit ederek -ki çoğunun aşkın gücü Tanrıdır denilebilir- motivasyonları diri tutulmaktadır.

Bunlarla birlikte cezaevlerinde bulunan manevi destek uygulayıcıları için kurum içinde koordinasyonun bulunmasının oldukça mühim olduğu bilinmektedir. Uygulayıcıların kendini yetersiz hissettiği konularda, tutuklu ve hükümlülerin kurumda menfaati gereği çalışan sosyal çalışmacı ve psikologa yönlendirilmesi, koordinasyonun önemli bir parçasıdır. Burada amaçlanan, cezaevinde bulunanların yararını düşünerek manevi destek hizmetlerinden optimum düzeyde fayda sağlanmasıdır. Çünkü uygulayıcıların, insanın sadece manevi boyutunun olmadığını, farklı boyutlarının da olduğunu göz önüne alarak ve onları diğer meslek elemanlarına yönlendirerek, hükümlü ve tutukluların kendini iyi hissetmesini sağlamaları gerekmektedir.

Cezaevlerinde manevi rehberliğin kapsamı sadece dini konularla sınırlı olmamaktadır. Cezaevlerinde bulunanların kişisel, ailevi, kurumla ilgili vb. sorunlarını da kapsamadığı görülmektedir. Manevi destek uygulayıcılarının, hükümlü ve tutukluların hapisane sürecinde yaşadığı ve kimseye anlatamadığı problemlerini dinleyerek ve onlarla konuşarak, kişinin rahatlamasını sağlaması düşünülmektedir. Bu doğrultuda manevi destek hizmetleri gereği bu sorun çözüm sürecinde uygulayıcı, tutuklu ve hükümlülerin dilini ve duygularını kullanarak sorunlarla baş etmede yardımcı olmalıdır.

3.2.3.3. Konferans

Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığınca imzalanan protokol gereği, illerde bulunan müftülükler tarafından ayda en az bir kez tutuklu ve hükümlülere yönelik konferans yapılması gerekmekte (Adalet Bakanlığı ve DİB protokol 2001 ve 2011) olduğu görülmektedir.

Cezaevlerinde yapılan konferansların amacı, hükümlü ve tutukluların sosyalleşmesinin sağlanması ve cezaevi dışında bulunan hayatla iletişimlerinin koparılmamasıdır. Konferansların konularına bakıldığında, cezaevi sürecinden sonra oluşturulacak yaşamı kapsadığı görülmektedir.

3.2.3.4. Kur'an-ı Kerim'in Öğretilmesi

Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki protokol gereği cezaevlerinde Kur'an-ı Kerim'in okutulması ve öğrenilmesi isteğe bağlı iken, 2011 yılında protokolün güncelleştirilmesiyle cezaevlerinde Kur'an-ı Kerim'in öğrenilmesi, ceza vaizinin esas görevleri arasında sayılmıştır.

Cezaevlerinde Kur'an-ı Kerimin okutulması ve öğrenilmesinin iki farklı boyutu vardır: Bunlardan biri dini diğeri ise psikolojik boyutudur.

Dini boyutu, cezaevlerinde bulunan kişilerin ibadetlerinde bir eksiklik veya engelle karşılaşmaması, dini ritüellerin devam ettirilmesi noktasında destek olma ve teşvik etme ile beraber kişinin iyilik halini arttırma durumudur. Diğer bir boyut olan psikolojik boyut ise, hükümlü ve tutukluların aşkın güç/Tanrı ile iletişim kurması sebebiyle, kişilere bir rahatlama ve teselli söz konusu olmaktadır. Bu durumda tutuklu ve hükümlülerin psikolojik anlamda kendini iyi hissetmesi sağlanmaktadır.

3.2.3.5. Dini Sohbetler

Bu uygulama ile cezaevlerinde bulunanların manevi duygularına seslenilebilen bir ortamın oluşması hedeflenmektedir. Bu sohbetlerle tutuklu ve hükümlülere sevgi, merhamet, fedakârlık ve paylaşmayı öğretmek amaçlanmaktadır. Ayrıca bu sohbetlerle bu değerlerin mutlu ve güvenli bir toplumun oluşmasındaki önemi öğretilmektedir.

Bu sohbetlerde amaçlanan bir diğer konu ise doğru bir "rol model" kazandırma durumudur. Bunun için de Peygamberimizle ilgili sohbetler, rol model olma konusunu teşkil eder. Sohbetlerde peygamberin örnek kişiliği ve hayatı anlatılarak rol model sorunu çözülmeye çalışılır. Özellikle peygamberin sorunlara ve zorluklara karşı tutum, davranış ve sabır vb. gibi durumlarını anlatarak tutuklu ve hükümlülerin cezaevinde yaşadığı problemlere karşı bir tavır sergilemesi istenmektedir.

3.3. Sağlık Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetleri

Bilindiği üzere yapılan son çalışmalarda, manevi destek hizmetlerinin ruh sağlığına olumlu yönde etki ettiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla hastanelerde manevi destek hizmetleri sunulmaya başlanmıştır. Söz konusu durum, Türkiye için de geçerlidir. Bu

başlık altında Türkiye’de hastanelerde sunulan manevi destek hizmetlerinin tarihsel süreci, amacı ve uygulamaları irdelemektedir.

3.3.1. Sağlık ve Manevi Destek İlişkisi

İnsan biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutları ile bütünlüğünü koruyan bir varlıktır. Birey iyi olma halini, bu bütünlüğün devamı nispetinde sağlayabilir. Şüphesiz sağlıklı olmak da bu iyi olma halinin devamı için gerekli bir durumdur. İnsan biyolojisi ya da psikolojisinde meydana gelen, istenmeyen, insanın sağlıklı olarak hayata devam etmesini kısıtlayan, vücudun işlevlerini yerine getirmesini engelleyen sebepler, hastalık olarak ifade edilebilir. Hastalıkların iyileşme sürecinde tıbbi müdahalelerin ve çeşitli sosyal destek uygulamalarının yanı sıra farklı manevi destek uygulamaları da tedavi sürecini hızlandıran, hastanın tedaviye olumlu cevap vermesini sağlayan unsurlar olarak ifade edilebilir (Kavas ve Kavas, 2014).

Birey özellikle kronik hastalıklara maruz kaldığı zaman endişe duymakta ve kendi yaşamının anlamı üzerine sorgulamalara gidebilmektedir. Bu hastaların manevi değerleri ve dini inançları, içinde bulunduğu zor durum için bir baş etme aracı olarak bireyin iyi olma durumunu değiştirebilen etmenler olarak düşünülebilir (Tuncay, 2007: 16). Fakat hasta olma durumu ile baş etmede manevi boyutun ve dini inanç ilişkisinin değerlendirildiği araştırma sayılarının sınırlı olması bu boyutların rolünün net bir şekilde ifade edilmesine olanak vermemektedir (Tix ve Fraizer, 1998).

Araştırmacıların bu konuya yakın durmamasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebeplerden en önemlisi din ve maneviyat gibi kavramların pozitivist bilim perspektifinden bakıldığında bilimsel bilgi niteliğinin olmaması ve bu sebeple ölçmede sorunlar ile karşılaşılmasıdır (Miller ve Thoresen, 2003). Her ne kadar bilim felsefesi açısından tartışmalar sürse de maneviyat ve dini inanç gibi faktörlerin hastalık süresince hastanın ruh halini değiştirdiği, intihar etme ve ölüm beklentisi gibi eğilimlerin azaldığı ve bu sürece uyum sağlamada belirleyici değişkenler olduğunu vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır (Rowe ve Allen, 2004; Pargament vd., 1998).

Farklı boyutlardaki hastalık süreçlerinde bireyin neden dini inancına ya da manevi değerlerine yöneldiği sorusuna araştırmacılardan farklı cevaplar gelmiştir. Bu sebepler, insanüstü bir aşkın güç ile iletişime geçme isteği ve bu iletişim aracılığı ile bireysel

olarak rahatlama ve iç huzura ulaşma durumudur (Baldacchino ve Drapper, 2001). Böylelikle hasta birey, hastalığı ile baş etmede bir adım atmış olabilecektir. Herhangi bir dini inanca ve aşkın bir güce, yaratıcıya inanmayanlar için ise manevi ihtiyaçların karşılanması noktasında doğa, sanat, spor ve benzeri alanların yardımı ile bu gereksinimlerin karşılanabileceği ifade edilmiştir (Tuncay, 2007: 18). Dolayısıyla manevi desteğin sunulması için hastanın bir dini inanca sahip olması gerekmemektedir.

Sonuç olarak maneviyat ve dini inanç faktörleri, hastalık süreçlerinde bireyin faydalanabileceği bir baş etme aracı olarak ifade edilebilir. Diğer yandan bireyin gereksinimlerine paralel olarak manevi ve dini figürlerin bir danışman ve rehber aracılığı ile planlanarak sunulması, sağlıklı sonuçların ortaya çıkmasında belirleyici bir role sahiptir. Her ne kadar pozitivist bilim perspektifinde tartışmaların sürdüğü bilinse de, maneviyat ve dini inanç gibi olguların ölçülmesi zor nesnelere olduğu ve bu sebeple bilimsel bilgi olamayacağı gibi faktörlerin insan sağlığı için bir gereksinim olduğu ortak kabul olarak ifade edilebilir.

3.3.2. Manevi Destek ve Hasta İlişkisinin Hukuki Dayanakları

3.3.2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Mevzuatı

1 Ağustos 1998 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 23420 sayılı Hasta Afet ve Kriz Hallerinde Din Hizmetleri Hakları Yönetmeliği’nin 38. Maddesinde sağlık kurum ve kuruluşlarında herhangi bir görev aksamaksızın, hastaların hastalıklarla baş etmede motivasyonlarını güçlendirmek için manevi telkinlerde bulunmak için gerekli olan zaman ve mekân şartlarının göz önünde bulundurularak sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca yukarıda belirtilen maddede dini inancı bilinen ama kendisini ifade etme noktasında sorun yaşayan hastalara, manevi telkinde bulunmak için din adamlarının görevlendirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 1998).

Madde 38: Sağlık kurum ve kuruluşlarının imkânları ölçüsünde hastalara dini vecibelerini serbestçe yerine getirebilmeleri için gereken tedbirler alınır. Kurum hizmetlerinde aksamalara sebebiyet verilmemek, başkalarını rahatsız etmemek ve personelce düzenlenip yürütülen tıbbi tedaviye hiçbir şekilde müdahalede bulunulmamak şartı ile hastalara dini telkinde bulunmak ve onları manevi yönden

desteklemek üzere talepleri halinde, dini inançlarına uygun olan din görevlisi davet edilir (<http://sbu.saglik.gov.tr/hastahaklari/yonetmelik.htm>, 20.01.2017).

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan “Dini Konularda Toplumunu Aydınlatma ile ilgili Başkanlık Görüşü” adlı çalışmada, din hizmetlerinin uygulama alanları Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tedrici bir şekilde genişletilip 1996 yılı 5063 sayılı Genelge ile bu alanlar belirlenmiştir (Altaş, 1999: 602). Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı dairesi 1996 yılında yayımlanan 5063 sayılı Genelge ile hastaneler hizmet alanı olarak görülmüş ve 1995 yılında “din ve moral hizmetleri” uygulaması başlamıştır (Başar, 2008: 621). Bu alanlar hastane, cezaevi ve çocuk ıslahevleri olarak yeniden belirlenmiştir (I.Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 1995: 62-64).

3.3.2.2. Sağlık Bakanlığı Mevzuatı

Sağlık Bakanlığı, sağlık kurumlarında manevi destek hizmetleri ile ilgili, ilk olarak 19/01/1995 tarihinde kendi teşkilatlarına yolladığı genelge ile bu uygulamayı başlattı. Bu uygulama ilk etapta “Va’z ve İrşat” olarak adlandırılmış, daha sonra ise bu isim “din ve moral hizmetleri” şeklinde değiştirilmiştir (Altaş, 1999: 605). Bu uygulama fazla sürmemiş, kısa süre içinde sonlandırılmıştır. Bu genelge kamuoyunda çokça tartışma konusu yapılmıştır. Özellikle uygulayıcıların imamlardan oluşması ve uygulamalarda Kur’an okunması, kader, kaza, sabretmek vb. kavramların olması “imamların hastalara Kur’an okuyacağı” algısına sebep olmuştur (Mollaoğlu, 2013: 34). Bu doğrultuda söz konusu genelgeyi Ankara Tabipler Odası Başkanı’nın Danıştay’a açtığı dava neticesinde, Danıştay 5. Dairesi 1996 yılında aldığı 1995/36 12 sayılı karar ile uygulamayı durdurmuştur. Bu karar nedeniyle Sağlık Bakanlığı 7/6/1996 tarihinde ve 9124 sayılı yazıyla söz konusu genelgeyi sonlandırmıştır (Altaş, 1999: 605).

3.3.3. Hastanelerde Manevi Destek Hizmetinin Amacı

Beden ve ruh sağlığı ile dindarlık arasında pozitif bir ilişki olduğu (Koenig, 2013: 219) düşünülmektedir. Bu doğrultuda hastanelerde yapılan manevi destek hizmetlerinin, kişinin yaşama dair “anlam ve amaç” sorunu gibi endişe, kaygı, hastalıklarla baş etme noktasında ve umutsuzluk gibi durumlarda hastanın hastalığa karşı cesaretli olması (Başar, 2008: 652-633; Ergül ve Bayık, 2004: 39) amaçlanmaktadır. Aynı doğrultuda;

bu uygulama ile hastanede kalan hastaların, hastalıklardan kaynaklanan sorunları çözmeye yönelik yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

Mollaoğlu (2013)'nin konuyla ilgili görüşleri, şu anda Türkiye'de hastanelerde yapılan mevcut manevi destek uygulamalarının, "manevi destek hizmeti" ile ilgisi olmadığına yöneliktir. Türkiye'de mevcut uygulamayı yürüten din adamlarının görevleri hastaları motive edip güçlendirmekten çok, defin işlemleri, ölünün yıkanması, kefenlenmesi vb. ölüm sonrası dinen neler yapılacağı yönündedir. Oysa ciddi bir anlamda manevi destek hizmetini sunmak istiyorsak şu dokuz noktada dikkatli olmamız gerekmektedir;

"1-Hastaların din ve hayat görüşlerine dayalı olarak profesyonelce yardım ve eşlik etmek,

2-Etik konularda kurum politikalarının geliştirilmesine danışmanlık etmek,

3-İletişim tekniklerini kullanabilecek beceriye sahip olmak (etkin dinleme, empatik yaklaşım),

4-Hastalara yönelik emir ve telkinde bulunmadan, teselli ve teskin edici (rahatlatıcı) bir dil kullanmak,

5-Hastaların hastalığı ya da problemi ile ilişkili olumsuz dini düşünceleri olumluya dönüştürmesine katkıda bulunmak,

6- Verilen hizmeti sadece hastalara yönelik değil, istendiği takdirde hasta yakınlarına da dönük olarak sürdürmek,

7- Hastalara rehabilitasyon sürecinde de destek olmak ve onlara eşlik etmek,

8-Hastaların topluma yeniden uyum sağlamasına katkıda bulunmak,

9- Manevi bakım uzmanlarının eğitimi konusunda plan ve programların oluşturulması" (Mollaoğlu, 2013: 9-10).

Manevi destek uygulamacıları, uygulama çalışmasında temel olarak şunları yapabilir:

- a) Hayata dair "anlam ve amaç" sorunu yaşayan hastalara yardımcı olmak ve bu konuda onları teşvik etmek,

- b) Manevi rahatsızlığa sebebiyet veren kaygıların ve endişelerin ortaya çıkış nedenlerini belirleyip, sorunu çözme noktasında hastalara güven vermek (Başar, 2008: 632-633).

Yaşama dair sorunlar (sosyal işlevselsizlik, hayata anlam ve amaç katamama) yaşayan birey, grup ve toplumların bu sorunlarını çözmeye onlara yardımcı olmak ve motivasyon sağlamak, sosyal hizmetin birey odaklı bütüncül yaklaşımıdır (McEwen, 2014; Akt: Mollaoğlu, 2013: 13-14).

Hastanede manevi desteği sunacak kişilerin, hastaların manevi değerlerini genel hatlarıyla bilmesi gerekmektedir. Bu bilginin eksikliği sebebiyle uygulayıcılar, hastalar üzerinde olumsuz bir etki bırakabilmektedir. Bu durumun yaşanmaması için uygulayıcılar “manevi destek hizmetleri” konusunda ciddi bir eğitim almak zorundadır. Uygulayıcı, kişilerin veya hastaların anlam dünyasının farkında olmalı, hastaların “aşkın güç” duygularını anlamalı ve buna yönelik çözümler üretebilmelidir (Aktuğ, vd. 2008: 308). Ancak uygulayıcı bunları yaparken kendi gerçekliğinden uzaklaşmamalı, kendi manevi duygularını tanımalıdır (Kostak, 2007: 113).

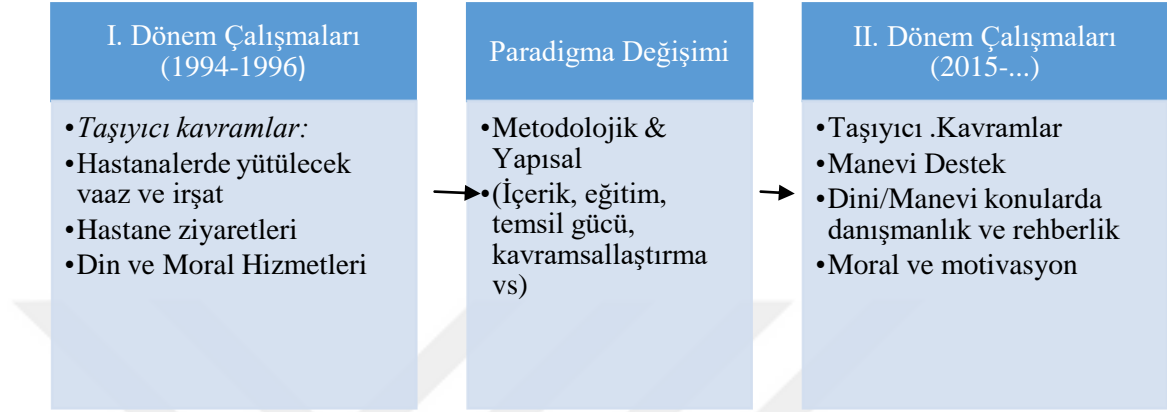
Tüm bu bilgiler doğrultusunda, hastanede manevi desteğin amaçları; 1) hastalığın sorunları ve kaynağı ile birlikte güçlü yanlarını tespit etmeli; 2) ilk amaç olarak hastayı kendi motivasyon kaynaklarının farkına vardırmalı ve hastayı kanalize edebilmeli; 3) uygulayıcılar tüm uygulama aşamalarını hastaların isteği doğrultusunda yapmalı; 4) hastanın değerlerini, kültürünü bilmeli; 5) ona saygı duymalıdır (Hutchison, 1997) şeklinde ifade edilebilir.

3.3.4. Hastanelerde Manevi Destek Hizmetlerinin Çalışmaları

Türkiye’de hastanelerde yapılan manevi destek hizmetleri çalışmalarını genel anlamda iki dönemselle sürece ayırabiliriz. I. dönem, 1994-1996 yılları; II. dönem ise 2015 yılı ve sonraki yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemselle ayırımın temel sebebi 2015 yılında yaşanan paradigma değişimidir. Birinci dönemde hastanelerde yapılan manevi destek hizmetleri tamamen dini referans alınarak yapılan çalışmalardır. Bu dönemdeki hizmetler vaaz ve irşat, hastane ziyaretleri, din ve moral hizmetleri şeklinde yapıyordu. Ama 2015 yılında metodolojik ve yapısal anlamda değişen paradigma ile hastanelerde yapılan çalışmalarda dinden daha kapsamlı olan “manevi” kavramı kullanılmaya

başlanmıştır. Bu doğrultuda hastanelerde manevi destek, danışmanlık ve rehberlik, moral ve motivasyon çalışmaları yapılmaya başlanmıştır (Koç, 2016: 335-342).

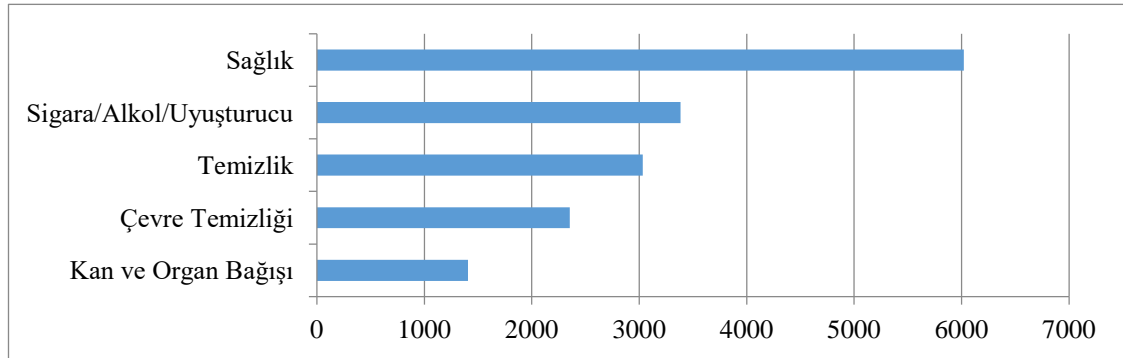
Şekil 3: Hastanelerde Yapılan Manevi Destek Hizmetlerinin Gelişimindeki Paradigma Değişim Süreci

Kaynak: (Koç, 2016: 338)

Türkiye’de manevi destek hizmetlerine DİB tarafından hastalara/sağlığa uygulanan çalışmalarla ilgili konuya dikkat çekilmek istenmiştir. Bunun temel nedeni modern dünyada insanların hayat standartlarının ve ömrünün uzaması ile yaşlılık sorunu, kaygı ve sağlık problemlerinin ortaya çıkmasıdır. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuyla özel olarak ilgilenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuya yönelik ilk etapta vaazlarda sağlık konusunu işlemeye başlamıştır. 2013 yılında diyanetin yaptığı 17.826 vaazda sağlık konusu işlenmiştir. Bu vaazlar şöyle tasniflenmiştir:

Grafik 1: Sağlık Konusunda Yapılan Vaazların Alt Başlıklara Göre Dağılımı (2013)

Kaynak: (DİB, 2013: 23-24)

Türkiye’de yaşanan çocuk istismar olaylarına karşı Sağlık Bakanlığı hastanelerde “Çocuk İzleme Merkezi” kurulmasını öngörmüştür. Bu kurumun kurulmasındaki temel amaç, bu tür olaylara karşı müdahalenin tek bir elde toplanmasıdır. DİB buna yönelik 2011 yılında Ankara’da pilot uygulama kapsamında 3276 din görevlisine eğitim vermiştir. Pilot uygulama sonrasında 13 ilde 2013’de günlük seminerler verip kitleyi bilgilendirmeye başlamıştır (DİB, 2013: 120).

2014 yılında DİB manevi destek hizmetlerini araştırmak için yurtdışına gitmek üzere bir heyet belirlemiştir. Bu heyet ABD, İngiltere, Hollanda, Almanya ve Ürdün’deki çalışmaları inceledikten sonra, Türkiye’de manevi destek hizmetlerine ihtiyaç olduğundan bahsetmiştir. Bu doğrultuda Sağlık Bakanlığı yetkililerince iletişime geçilip belirli aralıklarla toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılar sonucunda DİB ve Sağlık Bakanlığı manevi destek hizmeti sunmak amacıyla mutabakata varmıştır (DİB, 2014: 30)

Hastanelerde manevi destek hizmetleri için 7 Ocak 2015 tarihi önemli bir dönüm noktasıdır. Bu süreçle beraber hastanelerde yapılan çalışmalar dini çalışmaların kapsamında bulunduğu; ancak merkezde manevi çalışmaların bulunduğu yeni bir süreç başlamıştır. Bu süreç ile beraber Diyanet İşleri Başkanlığı manevi destek uygulayıcıları kapsamında Türkiye genelinde din psikolojisi, din eğitimi, din sosyolojisi, dini danışmanlık ve rehberlik alanlarında yüksek lisans veya doktora yapmış olan 1557 müftülük personeli tespit etmiştir. Bu tarihler (27 Temmuz-18 Aralık) arasında uygulayıcılar hasta, hasta yakını ve hastane personeli olmak üzere 6045 kişiyle görüşmüştür (DİB, 2015: 74). Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı bu tarihler arasında “Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü” imzalamıştır. Bu protokolün ilk maddesi ile işbirliğinin genel gayesi belirtilmiştir:

“Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığına bağlı hastane, kurum ve kuruluşlarda talep eden hastalara, hasta yakınlarına ve personeline, içinde buldukları şartlar göz önünde bulundurularak hastaların iyileşmelerine katkıda bulunmak amacıyla moral, motivasyon ve manevi destek sağlamaktır” (Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü, Madde:1, 2015).

Bu protokol ile beraber Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve farklı üniversitelerden katılan akademisyenlerle “Hastanelerde Manevi Destek Çalıştayı” düzenlenmiştir (Özkan,2017:63). Bu çalıştay üç oturum şeklinde gerçekleşmiştir. Birinci oturumda; “Görev Tanımı; Kapsam ve Hedefler, Manevi Destek İlkeleri ve Dil Üslup”, ikinci oturumda; “Manevi Destek Eğitim Programı”, alt başlıklar ise “Eğitim Süresi ve Süreci, Eğitimin İçeriği, Eğitimin Kapsamı, Eğitim Materyalleri ve Eğitim Konuları”, üçüncü oturumda ise; hastanenin genel yapısı, işleri vb. konular çalıştay süreci boyunca yetkililer tarafından değerlendirip tartışılmıştır (Han, 2016: 100).

Çalıştayda alınan kararlar sonrasında ilk olarak, 81 ilin il müftülüklerine manevi destek hizmeti yapacak kişilerin tespit edilmesi istenmiştir. Sonrasında bu uygulamayı yürütebilecek 6 il (İstanbul, Ankara, Kayseri, Erzurum, Samsun, Ordu) belirlenmiştir. Bu illerden 20 kişi seçilmiştir. Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen kişilere 200 saat “Manevi Destek Eğitimi” verilmiştir. Eğitim sonrası ise uygulayıcılar 27 Temmuz-26 Ekim 2015 tarihleri arasında haftanın 4 günü olmak üzere; İstanbul Başakşehir Devlet Hastanesi, İstanbul Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul Bakırköy Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ankara Etimesgut Devlet Hastanesi, Ankara Ulus Devlet Hastanesi, Ordu Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ordu Ünye Devlet Hastanesi, Erzurum Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve Samsun Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nde göreve başlamıştır.

Üç aylık pilot uygulamanın bitimiyle, Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, 27 Ekim 2015 tarihinde manevi destek hizmetleri uygulamasında görev alan kişilerle, uygulama esnasında yaşanan güçlü ve zayıf yönleri ele almak için “Sağlık Tesislerinde Manevi Destek Hizmetleri Pilot Uygulama Değerlendirme Toplantısı” gerçekleştirmiştir. Bu toplantı sonucunda görevliler 6 ay süreyle (28 Ekim 2015-27 Nisan 2016) tekrardan görevlendirilmiştir. Bunun yanında 22-24 Aralık 2015 yılında “Sağlık Tesislerinde Manevi Destek Hizmetleri Çalıştayı” yapılması üzerine karar alınmıştır.

22-24 Aralık 2015 tarihinde yapılan bu çalıştayda Sağlık Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri ve manevi destek hizmetleri alanında çalışan akademisyenler katılmıştır. Çalışmaya katılanlara manevi destek hizmetlerinde çalışan görevliler, kurum

ve uygulama hakkında genel sunum yapmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda çalıştay kurulu, her iki kurumda da “manevi destek hizmet sunum kitabı”, “manevi destek yeni eğitim müfredatı”, “broşür ve bilgi formları” ve “değerlendirme ve anket formları” hazırlaması hususunda karar vermiştir.

27 Nisan 2016 tarihine kadar planlanan pilot uygulama altı ay süreyle tekrar uygulamaya konulmuştur. Bu sürenin bitiminde ise tekrardan bir altı ay uzatılmıştır. Ayrıca Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı bu uygulamanın kapsamını genişletmek amacıyla manevi destek hizmet uygulamasını sekiz ili daha pilot il kapsamına almakla beraber 13 manevi destek uygulayıcısına ek olarak 76 personeli daha manevi destek eğitim programlarına dâhil edilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı manevi destek uygulayıcıları kapsamında Türkiye genelinde din psikolojisi, din eğitimi, din sosyolojisi, dini danışmanlık ve rehberlik alanlarında yüksek lisans veya doktora yapmış 1557 müftülük personelini tespit etmiştir. Bu tarihler (27 Temmuz-18 Aralık) arasında uygulayıcılar hasta, hasta yakını ve hastane personeli olmak üzere 6045 kişiyle görüşmüştür (DİB, 2015: 74).

Bu uygulama kapsamında manevi destek hizmetlerini sunanlar, tezli/tezsiz yüksek lisans veya doktora yapan ya da Diyanet İşleri Başkanlığı personellerinden seçilip, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığının belirlediği akademisyenlerin düzenlediği “Hastanede Manevi Destek Eğitim Programı”nda eğitim alanlar arasından seçilmektedir.

3.3.5. Hastanelerde Manevi Destek Hizmet Eğitiminde Okutulan Dersler

Hastanelerde yürütülen manevi destek hizmetleri için uygulayıcılara verilen eğitimlere baktığımızda çok düzeyli bir eğitimin verildiğini görmekteyiz. Bu anlamda verilen dersleri Dini Eğitim, Manevi Eğitim ve Müspet Eğitim şeklinde tasnif edebiliriz. Bunlar;

Dini Eğitim:

1. Anlam Kazanma Sürecinde Rol Oynayan Psiko-Sosyal Süreçler ve Din
2. Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim Yöntemleri
3. Din Hizmetlerinde İletişim ve Önemi

4. Dini Baş etme
5. Dini Danışma ve Rehberlik Yaklaşımları
6. Dini Danışmanın Mesleki ve Kişisel Özellikleri
7. Dini Danışmanlığın Dini ve Kültürel Zeminini
8. Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri
9. Dini Danışmanlık Teorileri
10. Hadislerle Tıbbu'n-Nebevi ve Önemi
11. Hastanede Dini Hayat
12. Hastanede Dini İletişim ve Yöntemleri
13. İslam'da Hastalık ve Sağlık Kavramları
14. İslami Değerler Açısından Manevi Sosyal Hizmetler
15. Namaz Özelinde ibadetlerin Biyo-Psiko-Sosyal Etkileri
16. Ruh Sağlığı ve Din
17. Tıp ve Din İlişkisi
18. Başa Çıkma ve Dini Başa Çıkma Becerileri
19. Bir Din Öğrenimi Olarak Dini Danışmanlık ve Rehberlik
20. Hastalıklara Maruz Kalan Peygamberler ve Sahabeler

Manevi Eğitim:

21. Bakıma Muhtaç Bireylere Yönelik Manevi Destek
22. Beden Dili
23. Danışma Kuramları
24. Değerler Eğitimi (Sabır ve Başa Çıkma)
25. Değerler Psikolojisi (Merhamet ve Şefkat)
26. Manevi Bakımda Etkili İletişim
27. Manevi Bakımdan Sosyal Hizmetler
28. Manevi Danışmanlık İlkerleri ve Önemi
29. Manevi Danışmanlık Teknikleri
30. Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Destek
31. Manevi Bakım
32. Hasta Yakınlarının Hastaya Yönelik Manevi Desteği
33. Hasta ve yakınlarına Manevi Destek ve Bakım Konsepti

34. Dünya’da ve Türkiye’de Manevi Bakım Hukuku
35. Hastanelerde Manevi Bakım Modeli ve Uygulaması
36. Hastanelerde Manevi Bakımın Önemi
37. Hayat, İnsan, Anlam Arayışı ve Modern İnsanın Anlamsızlık Sorunu
38. Logoterapide Anlam, Anlam Kazanma Süreçleri ve Din

Müspet Eğitim:

39. İletişim Süreç ve Teknikleri, Görüşme Teknikleri
40. Kriz Durumlarında Danışmanlık
41. Psikolojik Danışma İlke Ve Teknikleri
42. Rehberlik ve Danışmanlığın Sosyolojik Temelleri
43. Sağlık Hukuku
44. Sosyal Hizmet Mesleği
45. Temel Sağlık Bilgisi / Sağlık ve Hastalık Terminolojisi
46. Fizyoloji ve Psikolojiye Giriş
47. Geriatri / Engelli / Kronik Hastası ve Ailesinin
48. Hasta Hakları (Mahremiyet, Bilgi Güvenliği ve Gizliliği vb.)
49. Hastane Organizasyon Yapısı ve İşleyişi

3.4. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetleri

Din hizmetlerinde sunulan manevi destek hizmetleri, aile ve dini rehberlik bürosu tarafından yapılmaktadır. Bu kurumun birincil amacı, ailenin bütünlüğünü sağlamaya yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu başlıkta, dini ve rehberlik bürosunda manevi destek hizmetlerinin, süreci ve sunulan manevi destek uygulamaları incelenmiştir.

3.4.1. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Süreci

2003 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde açılan Aile ve Dini Rehberlik Büroları, tüm halk tabanına ulaşmayı öncelikli hedef olarak amaçlamıştır. Halk nezdinde itibar görmüş din görevlileri vasıtasıyla, halk ile yakın ilişki içinde bulunma hedeflenmiştir. Bu sayede bir danışma mercisi olarak tanımlanmışlardır ve danışmanın din ile ilgili boyutlarını çözüme kavuşturmayı öngörmüştür. Hukuk, sağlık, sosyal

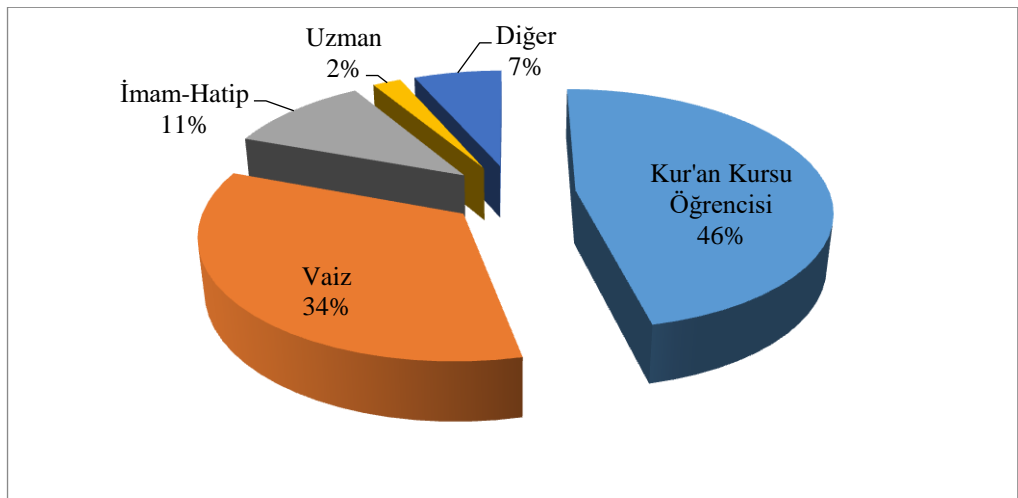
güvenlik gibi boyutlarda ise gerekli kurumlara yönlendirmek ve bu bağlamda bireyin içinde bulunduğu dezavantajlı durumdan onu kurtarmak amaçlanmıştır.

Diyaret İşleri Başkanlığı il müftülükleri bünyesinde 633 sayılı Kanun'a uygun bir şekilde dini rehberlik yapmak üzere kurulmuştur (D.İ.P Genelgesi, 2015: 55). İlk olarak 10 Ekim 2003 tarihinde "Aile Büroları" adıyla Adana, Elazığ, Samsun, İzmir, İstanbul ve Ankara'da açılan Aile ve Dini Rehberlik Büroları, Ocak 2007'de alınan bir karar ile "Aile İrşat ve Rehberlik Büroları" olarak değiştirilmiş, Mayıs 2014'te ise bugünkü adını almıştır (D.İ.P ADRB, 2016).

Aile ve Dini Rehberlik Büroları 2015 yılı itibariyle, il müftülükleri bünyesinde faal olarak çalışmaya başlamıştır. Türkiye'nin tüm vilayetlerinde ve ayrıca toplamda 264 ilçede müftülüğe bağlı olarak vatandaşlara hizmet sağlamaktadır. Toplamda 2078 görevli ile çalışan bu kurumun; 1402'sini kadın geriye kalan 676'sını ise erkekler oluşturmaktadır (D.İ.P Genelgesi, 2015: 55).

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında çalışma yürüten personeller, genel olarak Kur'an kursu öğrencileri ve vaizlerdir. Türkiye genelinde personel dağılımını; 957 Kuran kursu öğrencisi, 220 İmam-hatip ve müezzin kayyım, 703 vaiz ve 44 din hizmetleri ve eğitim uzmanı oluşturmaktadır (D.İ.P Genelgesi, 2015: 56).

Grafik 2: Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında Çalışan Personellerin Unvana Göre Dağılımı

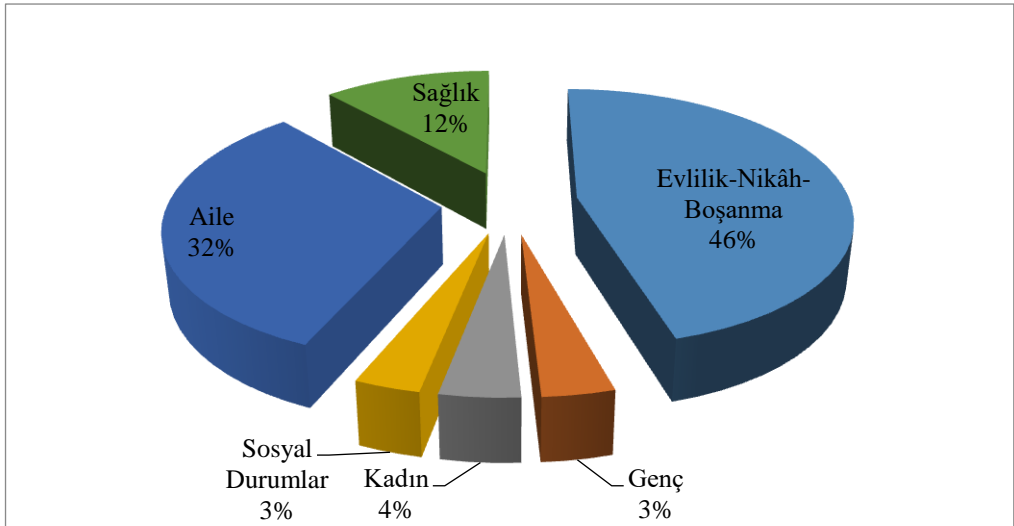

Kaynak: (D.İ.P Genelgesi, 2015: 56)

Aile ve Dini Rehberlik Büroları'nda çalışma yürüten personeller, vatandaşların sorularına telefonla, yüz yüze ya da e-posta yoluyla cevap verip dini rehberlik ve danışmanlık yapmaktadırlar. Görev kapsamı dışındaki sorular veya konular hakkında ise müracaatçıyı il sağlığı müdürlükleri, emniyet, adliye, aile ve sosyal politikalar il müdürlüğü gibi ilgili kurumlara yönlendirmektedirler. Aile ve Dini Rehberlik Büroları, vatandaşlara daha iyi bir hizmet sunabilmek ve müracaatçının ihtiyaçlarına daha iyi çözüm bulmak amacıyla sorulan soruları, alınan cevapları ve müracaatçının demografik bilgilerini DHYS'nin ilgili alanında muhafaza etmektedir. Bu kapsamda 2015 yılı içinde sisteme kaydedilen soru sayısının 8556 olduğu tespit edilmiş olup il koordinatörleriyle yapılan görüşmede bu sayının sisteme kaydedilenden çok daha fazla olduğu bilgisi elde edilmiştir (D.İ.P Genelgesi, 2015: 56-57).

Sorulan soruların kayıt altına alınmasıyla birlikte genel konuların belirli başlıklar altında toplanması kararı alınmış ve bununla ilgili gerekli çalışmalar başlamıştır. Alınan bu kararın üzerine müracaatçılara daha iyi bir hizmet sunabilmek için aile, sağlık, eğitim, kadın, çocuk, genç, evlilik-nikâh-boşanma ve sosyal durumlar ile ilgili ana başlıklar ve bunlara ek olarak çalışmalara yardımcı olabilecek alt başlıklar oluşturulmuştur. (D.İ.P Genelgesi, 2015: 57)

Grafik 3: Sorulan Soruların Konu Başlıklarına Göre Dağılımı

Kaynak: (D.İ.P Genelgesi, 2015: 57)

Yapılan bu hizmetlerde bazı müracaatçıların konu dışında soru sormalarını engellemek için bazı çalışmalar yapılmıştır. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında çalışan personellerin harcadıkları enerjileri, kendi görev alanında kullanmalarını sağlamak için 2014 yılında Alo Fetva Hattı'nın alanına giren fihhi konular bütünüyle kaldırılmıştır. Bu bağlamda evlilik-nikâh-boşanma ve aile ile ilgili konu başlıklarının tabloda da gördüğümüz üzere ilk sırayı aldığı görülmüştür (D.İ.P Genelgesi, 2015: 57).

Aile ve Dini Rehberlik Büroları genel olarak halkın sorunlarına ilgili alan kapsamında çözümler üretme ve bireyi bulunduğu dezavantajlı durumdan kurtarıp toplumda bir fert olabilmesini sağlamaya çalışmaktadır. İl müftülükleri bünyesinde çalışma yürüten Aile ve Dini Rehberlik Büroları, yeni bir kurum olmasına karşın aktif bir faaliyet yürütmektedir. 2015 yılında faal olarak çalışmaya başlayan bu kurum, giderek faaliyet alanını genişletmekte ve sistemli bir çalışma tarzı üretmektedir.

3.4.2. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Amacı

Aile yapısı içindeki her bir ferdin bireysel gelişimini olumsuz bir şekilde etkileyen davranışları onarmaya çalışan Aile ve Dini Rehberlik Büroları, aile yapısına zarar veren etmenleri minimuma indirmeyi veya ortadan kaldırmayı amaçlar. Aile ve Dini Rehberlik Büroları, aile kurumu içindeki fertlerin mağduriyet yaşamaması sonucu aldıkları dini danışmanlık sonrası, doğru dini veriler ile güçlenmesini ve topluma katkıda bulunacak bir birey olmasını sağlar. Toplumun en küçük temel yapı taşı olan aileyi korumak amacıyla kurulan Aile ve Dini Rehberlik Büroları; aile, çocuk, yaşlı, kadın gibi alanlarda toplumsal problem olarak ortaya çıkan töre cinayetleri, erken yaşta evlilik, boşanma sonrası ilişkiler, zorla evlilik gibi olumsuz konularda dini kaynaklar ışığında vatandaşlara yardımcı olmayı amaçlamaktadır (D.İ.P ADRB, 2016).

Müftülük bünyesinde çalışan din görevlileri aracılığıyla halka, dini danışmanlık hizmeti veren Aile ve Dini Rehberlik Büroları'nın temel amacı, telefonla, e-mail yoluyla ya da büroya direk başvuran bireylere yönelik, Kur'an ve sünnet eksenli bir yaklaşımla aile ve bireyi tehdit eden durumlara karşı, mevcut probleme dini açıdan çözüm bulmaya çalışmaktır. Bu bağlamda ahlaki ve dini bilgilere sahip, aile mefhumunun değerini tam anlamıyla kavramış, sağlıklı ve işlevsel bir toplum oluşturmak hedeflenmiştir.

Aile ve Dini Rehberlik Büroları; aile içi iletişim bağlarını iyileştirmeyi ve güçlendirmeyi, aile fertlerinin gerek toplumsal gerekse aile içindeki rollerini ve sorumluluklarını onlara doğru şekilde anlatmayı ve bu konuda onları bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Aile ve Dini Rehberlik Büroları, sosyal hizmet kurumlarında bulunan dezavantajlı bireylere yönelik dini ve manevi hizmetleri yürütmektedir (D.İ.P ADRB, 2016).

Değişimin hızla yaşandığı bir dönemde toplumu oluşturan temel yapı taşlarını ayakta tutmak ve bu yapı taşlarını gelecek nesillere düzgün bir şekilde aktarabilmek için gerek sosyal gerekse siyasal bazı çalışmalar yürütülmektedir. Aile ve Dini Rehberlik Büroları da hızla değişen bu yaşam döngüsünde, toplumun temel yapı taşlarından olan aile mefhumunun korunması, aile birlikteliğinin desteklenmesi, toplumsal duyarlılık geliştirilmesi ve sorunlarla baş edebilme yetisinin artırılması amacıyla ilgili konu hakkında toplumun her kesiminden bireye hizmet sunmak amacıyla kurulan bir kurumdur.

3.4.3. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Hedef Kitle

Aile ve Dini Rehberlik Büroları, toplumun sosyal hizmet alanına giren dezavantajlı bireylere ya da gruplara din temelli destek sunmak ve danışmanlık yapmak amaçlı kurulmuştur. Bu nedenle sosyal hizmeti ilgilendiren birçok alan ile ilintili bir çalışma kapsamı oluşturulmuştur.

Aile ve Dini Rehberlik Büroları genel olarak; çocuk istismarı ve ihlali, sokak çocukları, küçük yaşta evlilikler ve töre cinayetleri, çocuk işçiler, gençlik sorunları, boşanan çiftlerin ilişki sorunları gibi sosyal ve ahlaki problemleri hedef alır ve bu bireylerin bilinçlenmesine katkıda bulunur.

Şubat 2007 tarihinde SHÇEK ile Aile ve Dini Rehberlik Büroları arasında bir protokol anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmaya göre Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan sosyal hizmet faaliyetlerine katkıda bulunma, dezavantajlı bireylere gerektiğinde dini rehberlik hizmeti sunma gibi görevleri üstlenmiştir. Akabinde Haziran 2011 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması ile birlikte bu kapsam genişletilmiş ve Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının sadece çocuklar ile değil tüm aile fertlerini ve aile mefhumunu kapsayacak şekilde bir protokol hazırlanıp imzalanmıştır.

Bu bağlamda Aile ve Dini Rehberlik Büroları'nın genel hedef kitlesini kadın, yaşlı, çocuk, genç gibi aile fertlerini oluşturan bireyler ve evlilik, boşanma, nikâh, sosyal durumlar gibi ailevi kavramları barındıran vakalar oluşturmaktadır.

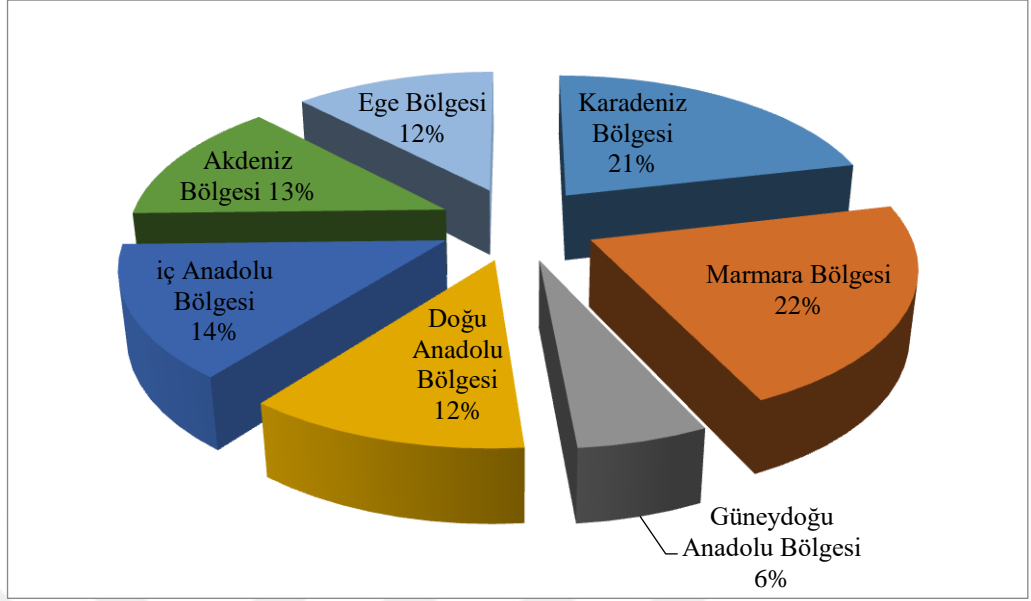
3.4.4. Din Hizmetlerinde Manevi Destek Hizmetlerinin Uygulamaları

Aile ve Dini Rehberlik Büroları bireylerle; yüz yüze, e-posta yoluyla veya telefonla görüşmeler yapıp, bireyin içinde bulunduğu dezavantajlı durumdan onu kurtarmaya çalışmaktadır. Bireysel görüşmelerin yanı sıra grup ile çalışma, bilgilendirme faaliyetleri yapılmaktadır. “Aile” kavramına büyük önem veren Aile ve Dini Rehberlik Büroları, bu konu ile ilgili çeşitli seminerler, konferanslar, paneller düzenlemiş ve toplumu bu konuda bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. “Aile Okulu Seminerleri”, “Evlilik Öncesi Eğitim Seminerleri”, “Boşanma ve Sonrasında Dini Danışmanlık”, “Çocuklara ve Gençlere Değerler Eğitimi”, “Cami ve Namazla Arınma Panel Dizisi”, “Koruyucu Aile Panel Dizisi”, “İntihar ve Töre Cinayetleri Bağlamında Toplumsal Sorunlar ve İslam Panel Dizisi”, “Aile Haftası Faaliyetleri”, “8 Mart Dünya Kadınlar Günü Faaliyetleri” gibi çalışmalar ile toplumsal bilincin arttırılmasını ve aile yapısının korumasını öngörmüşlerdir.

İnsana dini manada bir değer biçen Aile ve Dini Rehberlik Büroları, bu bağlamda insana ve insanlığa karşı yapılmış her türlü fenalığın karşısında olabilmek için çeşitli alanlar ile ilgili projeler gerçekleştirmiştir. Başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere; şiddete, çocuk istismarına, madde bağımlılığına, mültecilere, aile yapısının korunmasına ve de güçlenmesine yönelik projeler hazırlanıp uygulamaya konulmuştur.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarınca yapılan faaliyetlerin sayısı 2013 yılında 9178, 2014 yılında 15701, 2015 yılında ise 15757 olarak belirlenmiş olup bu sayının gittikçe arttığı gözlemlenmiştir. Bu faaliyetlerin bölgelere göre dağılımında ise ilk üç sırada Karadeniz, Marmara ve İç Anadolu bölgeleri görülmektedir. Başvuruların yoğun olduğu bölgelerde faaliyetlerin de yoğun olarak yapıldığı görülmektedir (D.İ.P Genelgesi, 2015: 61).

Grafik 4: Faaliyetlerin Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: (D.İ.P Genelgesi, 2015: 61)

Tüm bunların yanında aile kurumunun önemini anlatmak ve vatandaşlara kavratmak amacıyla kültürel ve sosyal faaliyetler de yürüten Aile ve Dini Rehberlik Büroları'nın çalışmaları şu şekilde sıralanabilir:

Sohbet grupları, eğitim ve dersler, bilgilendirici seminerler, konferanslar ve paneller, sosyal etkinlikler, TV-radyo programları, projeler, hatim-mevlit programları, Kur'an tilavetleri, vatandaş ziyaretleri, düğün-nişan ziyaretleri, makale/köşe yazısı, gezi-piknik, sergi-kermes, yarışmalar vb.

Ayrıca kurumun farkındalık ve eğitim faaliyetleri kapsamında şu çalışmaları bulunmaktadır:

- Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu Görevlilerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Seminerleri,
- Aile ve Dini Rehberlik Tanıtım Seminerleri,
- Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması Projesi,
- Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Manevi Destek Eğitimi,
- Aile Okulu,
- Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Eğitimi,

- Travma Yaşayan Bireylere Yönelik Manevi Destek Eğitimi.

3.5. Manevi Destek Uygulayıcıların Manevi Destek Hizmetlerine İlişkin Görüşleri

Bu başlık altında Bingöl ili sınırlarında bulunan kurumlarda görev yapan manevi destek hizmetleri uygulayıcılarının, manevi destek hizmetlerine ilişkin görüşleri değerlendirilmektedir. Bu çalışma kapsamında beş manevi destek hizmet uygulayıcısıyla görüşülmüştür. Bu uygulayıcılardan iki kişi (Ömer ve Hamza) cezaevinde, bir kişi (İsmail) aile ve dini rehberlik bürosunda, bir kişi (Ayşe) çocuk evlerinde ve bir kişi de (Mehmet) sevgi evlerinde çalışmaktadır. Uygulayıcıların eğitim durumlarına bakıldığında biri doktora (Ömer), ikisi yüksek lisans (Hamza ve İsmail) kalan iki kişinin de (Ayşe ve Mehmet) lisans mezunu oldukları tespit edilmiştir.

3.5.1. Bulgular

Yapılan görüşme sonucunda, elde edilen verilerle toplam 6 genel tema oluşturulmuştur. Bu genel temalar; Manevi destek hizmetlerine yönelik algı ve anlayışları, manevi destek hizmetlerinin gerekliliği, manevi destek hizmetlerinin etkililiği, hedef kitleye yaklaşım tarzı, manevi destek hizmetlerinin uygulamaları, uygulayıcıların önerileri şeklindedir. Söz konusu 6 genel temanın alt temaları bulunmaktadır. Ancak, her temanın bir alt teması bulunmamaktadır.

3.5.1.1. Manevi Destek Hizmetlerine Yönelik Algı ve Anlayışlar

Bu temanın altında iki alt tema bulunmaktadır. Bu alt temalar; tanım ve eğitimin gerekliliği şeklindedir.

3.5.1.1.1. Tanım

Manevi destek hizmetleri uygulayıcılarının birçoğu, manevi destek hizmetlerini tanımlarken dini bilgileri esas alarak tanımlama yapmaktadırlar. Bazıları ise, manevi destek hizmetlerini tanımlarken dini de kapsayacak şekilde tanımlamaktadırlar. Bu ikinci tanımda, sosyal faaliyetler, kurslar gibi faaliyetlerin de manevi destek hizmetlerini kapsadığı düşünülmektedir.

Aile ve dini danışmanlıkta çalışan uygulayıcılardan biri, kendilerine sadece fetva kurulu olarak bakılmaktan şikâyetçi olduğunu ifade etmektedir. Bu şikâyetini “*Biz sadece bir fetva kurulu olarak çalışmıyoruz.*” diye dile getirmektedir. Oysa, uygulayıcı, manevi destek hizmetlerini, fetva kurulu ötesinde kişileri doğru yönlendiren bir terapi şeklinde tanımlamaktadır.

“Manevi destek bir yeni terapidir. Hani bir insanın sıkıntı yaşadığı zaman nasıl bir yol bulması gerektiğini birilerinin birilerinden telkin şeklinde vermesi gerekiyorsa aile ve din rehberlikte manevi desteği hani dini terapi İslam’ın ruhuna uygun bir şekilde onlara izahat etmeye çalışan, onları yönlendirmeye çalışan, onları doğruyu, hakikati tatlı bir dille anlatmaya çalışan şekilde tanımlayabiliriz.” (Kişisel Görüşme, İsmail Bey, Aile ve Dini Danışmanlık Bürosu, 2017).

Cezaevinde manevi destek hizmetlerini sunan bireylerden biri, manevi destek hizmetlerini dini de içinde barındıran bir uygulama olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, bu uygulamaların kişiyi rahatlatan, motive eden faaliyetler bütünü olarak görmektedir.

“Din hizmeti değil tabi bu arkadaşların mesela yani kendi yeteneklerine göre yönlendirilmesi gerekiyor. Farklı atölyelerin olması lazım. Şunu diyorum yani mesela kursu, bir ebru kursu olsun. İnsan ruhu üzerinde rahatlatıcı özelliği olan mesela diyelim ki bir ilahi kursu oluşturmak bu yönde bir çabamız var... Bu din eğitimi manevi boyutu da ihmal edilmemesi lazım. Manevi boyutu da. Yani manevi boyutundan kasıt sadece bilgi verme değil. Yani bu insanlara bir vicdan kazandırılması lazım. Bir Allah korkusu kazandırılması lazım. Bir sempati duygusu kazandırılması lazım.” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Benzer ifadeleri kullanan çocuk evlerinde görevli olan uygulayıcı, manevi destek hizmetlerini işlevi üzerinden tanımlamaktadır. Manevi destek hizmetlerini, din hizmetlerinden daha geniş bir şekilde görmektedir.

“İtikat alanında ibadet ahlak alanda onların kendilerini daha iyi geliştirme çünkü onlarda büyük bir eksiklik var hani manevi olarak anneden ya da babadan yani aileden uzak oldukları için bu şekilde bir eksikliği gidermeye bir yamayı kapatmaya çalışıyoruz.” (Kişisel Görüşme, Ayşe Hanım, Çocuk Evleri, 2017).

Cezaevlerinde seminer veren uygulayıcı, manevi destek hizmetlerini dini hizmetinden daha kapsamlı bir şekilde tanımlarken “*Ama şu an bizim verdiğimiz destek sadece dini destekler tarzında, yani danışanları müracaatçıları ya da hapishanedekileri sadece dini olarak desteklemeye çalışıyoruz*” (Kişisel Görüşme, Hamza Bey, Cezaevi, 2017). Bu ifadelerle alanda yapılan uygulamalarla sadece dini hizmet yapıldığını ifade etmiştir.

“Yani sadece din değil İslamiyet değil biraz daha diğer boyutların da olması gerektiğini düşünüyorum ama şu an bizim verdiğimiz destek sadece dini destekler tarzında yani danışanları müracaatçıları ya da hapishanedekileri sadece dini olarak desteklemeye çalışıyoruz. Bu da özel olarak benim kendi ilgimden dolayı diyebilirim yani mesela bakanlık kendi yaptığımız çalışmalarda tinsel vurgular göz önünde bulundurmaya çalışıyor

öyle olması gerektiğini de düşünüyorum çünkü maneviyat deyince sadece dine indirgemek lazım aslında yani dini inançları çok kuvvetli olmayan birisine de manevi olarak yardım edilebilir” (Kişisel Görüşme, Hamza Bey, Cezaevi, 2017).

Manevi destek literatüründe tanıma bakıldığında, manevi destek hizmetleri uygulamalarının, dini uygulamalarla sınırlı olmadığı görülmektedir. Dini uygulamaların yanı sıra bireylerin motivasyonunu güçlendirecek herhangi uygulamaları da kapsadığı bilinmektedir.

3.5.1.1.2. Eğitimin Gerekliliği

Uygulayıcılarla yapılan görüşmede, katılımcıların tamamının, manevi destek hizmet uygulayıcılarının göreve başlamadan önce gerekli eğitimleri almalarının gerekliliği yönünde fikir beyan etmişlerdir.

Uygulayıcılardan biri, eğitim alınmadığında müdahalenin yetersiz kalacağına dair yorumda bulunmuştur.

“Kesinlikle alması gerekiyor. Çünkü insanlarla nasıl konuşacağımız veya onların dertlerini dinlediğimiz zaman nasıl müdahale edeceğimizi, onlarla baş edebileceğimizi öğrenmemiz gerekiyor. Bir de buraya gelen insanlar hani dini terapi amacıyla geliyor. Gelen kişi derdini anlatacak siz dinleyeceksiniz ondan sonra çözüm yürütmeye çalışacaksınız. Tabi burada bir eğitim olmazsa olmaz maalesef eksik kalıyor, aynen işte bu eksiklik olduğu zaman sadece fetva konusunda biraz daha ön plana çıkmış oluyoruz.” (Kişisel Görüşme, İsmail Bey, Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, 2017).

Başka bir uygulayıcı da, göreve başlamadan önce aldığı eğitimin faydalarından bahsederek, görev öncesi eğitimin önemini şu cümlelerle dile getirmiştir:

Manevi boşlukta olan insanları gördüğümüz zaman hemen mesela onlara ayet hadisler ile yani İslam’ı anlatmaya çalışıyorduk. Ama bu eğitimi aldıktan sonra biz biraz daha psikolojik boyutunu, önce insani boyutunu tanıma faslını öğrenerek o arkadaşlar ile doğru iletişim kurmamız gerektiğini öğrendik. Yani hemen sohbet kısmına geçmedik.” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Benzer ifadeleri kullanan Hamza Bey ise, dezavantajlı gruplara yönelik, bir dilin oluşturulması gerektiğini ve bunun eğitim ile gerçekleştirilebileceğini şu ifadelerle açıklamıştır.

“Şimdi bir formasyonun olması gerekiyor birincisi oradaki mahkûmlar çok özel bireyler yani hepsi toplum içerisinde suçlu olarak nitelenen, problemleri olan, sorun yaşamış olan insanlar normal sıradan bir bireye hitap ettiğiniz tarzda hitap edemezsiniz. Yani suçlularla nasıl konuşulacak ya da yaşlılarla nasıl konuşacak ya da hastalarla nasıl konuşulacak nelere dikkat edilmesi lazım bununla ilgili eğitimlerin alınması gerektiğini düşünüyorum zaten manevi danışmanlık eğitimleri veriliyor az çok, alındıktan sonra temel düzeyde yapılabilecek seviyeye gelinir diye düşünüyorum.” (Kişisel Görüşme, Hamza Bey, Cezaevi, 2017).

Manevi destek hizmetleri üzerine yapılan birçok çalışmada, görev öncesi eğitimin zorunluluğundan bahsedilmiştir. Bu eğitimlerdeki amaç ise, uygulayıcının yaptığı çalışmalarda istenilen faydanın sağlanmasıdır. Uygulayıcının, dezavantaj grubundaki bireylerle aynı dili konuşması, hislerini ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlamalarını sağlamaktadır.

3.5.1.2. Manevi Destek Hizmetlerinin Gerekliliği

Bu tema dezavantajlı gruplara yönelik yapılan çalışmaların kapsamına manevi destek hizmetlerinin dâhil edilmesi ve bu dâhilin gerekliği üzerinedir. Uygulayıcılarla yapılan görüşmeler sonucunda katılımcıların tamamı tarafından kurumlarda manevi destek hizmetlerinin gerekliğinden bahsedilmiştir.

Aile ve Dini Rehberlik Bürosunda manevi destek hizmetlerini sunan bireylerden biri, manevi destek hizmetlerinin gerekliğini şöyle ifade etmiştir:

“Özellikle gençlerimize okullarda verdiğimiz seminer ve konferanslardan çok fazla verim alabiliyoruz. Örneğin Bingöl’de bu sene lise pansiyonlarda konferans, seminer verdik. Üç ay süresince her lisede iki seminer verdik. Hani bunların gözle görülebilecek bir hizmet olduğunu gördük. Hani bize geri dönüşümleri de oldu. Gidip bire bir pansiyon müdürüyle görüştüğümüz zaman, öğrencilerle istişare ettiğimiz zaman, onlarla fikir alışverişinde bulunduğumuz zaman çok fazla etkili olduğunu görebildik. Aynı zamanda yetiştirme yurtlarına giderek öğrencilerimizle sohbet ve manevi destek konusunda çok verim alabiliyoruz. Yine hocalarımızın katıldığı çocuk evlerinde aynı verimi görebiliyoruz. Yani bu alanlarda daha etkili olabiliyoruz.” (Kişisel Görüşme, İsmail Bey, Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, 2017).

Cezaevinde vaiz olan, aynı zamanda ilahiyat anabilim dalında doktora yapan uygulayıcılardan biri, manevi destek hizmetlerinin, müracaatçılardan gelen dönüt doğrultusunda cezaevinde olması gerektiğini şu cümlelerle belirtmiştir:

“Burada sizin varlığınız bize nefes aldırıyor. Bunu kendileri de söylüyorlar ve biz bunu gözlemliyoruz. Hapis içerisine girdiğimiz zaman mesela bazen bazı koşullar var çok kalabalık, yani 20 kişilik yani hiç namaz kılmayan diyelim ki ondan sonra oruç tutmayanlarla biz oturup çok rahat bir şekilde sohbet ediyoruz. Oraya gittiğin zaman sevinçle gelip seni karşılıyorlar, gelip oturuyorlar biz bundan yani bu hizmetten memnun olduklarını müşahede ediyoruz, gözlemliyoruz. Mesela bunu kendileri de itiraf ediyorlar. Biraz araya zaman girince ya hocam nerede kaldınız falan, niye gelmiyorsunuz diye sitem ediyorlar.” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Ayrıca uygulayıcı, toplumun şu anki yaşadığı sorunların temel sebeplerinden birinin manevi destek hizmetlerinin eksikliğinden kaynaklandığını ve önceden bu ihtiyacın giderilmesi takdirde toplumun şu anda yaşadığı sorunların büyük bir kısmının yaşanmayacağını iddia etmiştir.

“...toplumun büyük çoğunluğu yani %80-90 manevi olarak bir boşlukta kendini hissettiği için manevi bir destek olmadığı için temel bir dini eğitimi almadığı için yani helal ve haram

neyin kötü olduğunu bilmediği için vicdanını kaybettiği için ya dediğim gibi suça bulaşıyor % 80- 90 belki daha fazla 95 de diyebiliriz yani durum o. Yani gerekli eğitimler verilmiş olsaydı gerekli ilgi sağlanmış olsaydı belki bugün yani %90 ı cezaevlerinde olmayacaktı yani buradaki manevi yani rehberliğin eğitimin önemi burada ortaya çıkıyor.”(Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Ömer Bey, cezaevinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin manevi destek hizmetlerinden memnun olduğunu belirtmiştir. Bu memnuniyetin cezaevinde bulunanlar tarafından ifade edildiğini söylemiştir. Ona göre, bu memnuniyet bile tek başına manevi desteğin gerekliliğinin belirtisidir. Ayrıca Ömer Bey, tutuklu ve hükümlülerin cezaevinde bulunmasının nedenini manevi yönlerinin eksik olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Suçluların, önceki dönemlerde manevi bir destek almaları halinde bu suçları işlemeyeceklerini öngörmektedir.

Cezaevinde, Adalet Bakanlığıyla yapılan protokol kapsamında tutuklu ve hükümlülere seminer veren uygulayıcılardan biri, seminer boyunca yaptığı gözlemlere dayanarak manevi destek hizmetlerinin gerekli olduğunu ifade etmiştir.

“Kesinlikle gerekli olduğunu düşünüyorum çünkü mahkûmlar içeriye girdikten sonra özellikle bu tür destekler de olmadığı sürece çok fazla daha sorun yaşayacaklardır. Yani diğerleri ile mesela görüşmelerimizde gelmemiş olan kişilerle test yapmadığımız için onların psikolojik durumları nedir, nasıldır, net bilmediğim için ama yani bununla ilgili en azından elimizde net bir veri yok, en azından kendi gözlemlediğim kadarıyla eğer bu tür destek hizmetleri olmazsa çok daha farklı psikolojik sorunlar yaşayacaklardır, çok daha fazla içeride sorunlar yaşayacaklardır.”(Kişisel Görüşme, Hamza Bey, Cezaevi, 2017).

Uygulayıcı, elinde bilimsel bir veri olmamasına rağmen manevi destek hizmetlerinin sorunlarını minimize edebileceğini ifade etmiştir.

3.5.1.3. Manevi Destek Hizmetlerinin Etkililiği

Bu başlık altında manevi destek hizmetlerinin, manevi destek hizmetlerini alan kişiler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu hizmetlerin sonucunda başvuranların hayatlarında ne tür bir etki ve değişim yaşandığı üzerinde durulmuştur.

“Özellikle yüz yüze görüşmedeki görüştüğümüz insanlarda bunun rehberlik yaptığımızın farkına varabiliyoruz çünkü o etki gözüküyor, görüyoruz. Hani verdiğimiz, söylediğimiz sözleri nasıl bir karşılık bulduğunu görebilme imkânı sunuyor. Ama telefon ile veya e-mail ile gelen sorularda böyle bir şeyin farkına varamıyoruz acaba oldu mu, olmadı mı bilemiyoruz.” (Kişisel Görüşme, İsmail Bey, Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, 2017).

Uygulayıcı, yüz yüze yapılan görüşmelerde hizmetin etkinliğini gözlemleyebildiğini ifade etmiştir.

Bazı uygulayıcılar, müracaatçılardan gelen geribildirimleri esas alarak hedef kitlesi üzerinden manevi destek hizmetlerin etkililiğini dile getirmiştir:

“...Ailevi olarak şu sıkıntılar gördüm yani yeterince bir din hizmeti alamadım. Bir manevi eğitim alamadım bu nedenlerden ötürü elimden tutan olmadı olsaydı buraya düşmezdim diyorlar. Ya Allah sizden razı olsun sizin buraya gelmeniz hem bize moral oluyor hem yanlışlarımızı görme imkânı sunuyor diyorlar. Verdiğiniz bu manevi hizmetlerden çok yani memnun olduğumu kendilerine çeki düzen verdiğini inşallah yani buradan ayrıldıktan sonra dışarı çıktuktan sonra daha temiz daha güzel bir hayat kurmaya çalışacaklarını söylüyorlar... Dışarıdayken çok kirli bir hayatımız vardı yani belalarla musibetlerle iç içe. Hep başımız beladaydı. Ama Allah bana rahmet etti. Beni buraya attı, diyor. Ben burada diyor tövbemi ettim. Namaz kılmaya başladım. Kur'an okumayı öğrendim, diyor. Yapmış olduğum hataların farkına vardım, diyor. Hatalarımdan gerekli dersleri aldım, diyor.” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Cezaevinde yapılan manevi destek hizmetlerinin, tutuklu ve mahkûmların hayatlarını etkilediği görülmektedir. Tutuklu ve mahkûmlar, manevi destek hizmetlerinden önce doğru ve yanlış ayırt edemediklerini ve şu anda burada bulunmalarının temel sebebi olarak manevi desteğe yönelik bir eğitim almadıklarından kaynaklandığını düşünmektedirler. Hatta bazı mahkûmlar, cezaevinde bulunmaktan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Cezaevi süresince manevi destek hizmetleri sayesinde temizlendiklerini düşünmektedirler.

Hamza Bey, manevi destek hizmetlerin etkililiğini şu örnek üzerinden ifade etmektedir;

“Mesela en sonki bir görüşmem de yaşlı bir adam herhalde müebbet değildi az bir süresi kalmıştı ama bir seneye kadar süresi vardı ama ben anlattıktan sonra kendi söyledi işte ben buradayken isyan ediyordum durumumdan dolayı ama şimdi sizin bu anlattıklarınızdan dolayı ne kadar önemli olduğunu fark ediyorum, hapisanede olmak aslında benim için bir avantajmış ve isyan etmemem gerektiğinin farkındayım, daha olumlu bakıyorum diyerek mahpuslardan doğrudan yanıtlar alıyoruz.” (Kişisel Görüşme, Hamza Bey, Cezaevi, 2017).

“...Onu getirdim yani oturdum günlük ona Elif-ba ders veriyorum hem maddi hem manevi anlamda ne gerekiyorsa yardımcı olmaya çalıştım, ilk geldiği zaman mesela uzak duruyordu şu anda yanaşiyor bana hiç ayrılmak istemiyor. Yani çocuk böyle bir nevi bir haz duyuyor, böyle bir rahatlık duyuyor, bir ferahlık duyuyor yani.”(Kişisel Görüşme, Mehmet Bey, Sevgi Evleri, 2017).

Sevgi evlerinde manevi destek hizmetlerini sunan uygulayıcı, bu çalışmalarını manevi destek hizmetlerinin bir boyutu olan dini ritüeller perspektifinde ele almıştır. Bu uygulamaların, bireyi sorunlarından uzaklaştırarak rahatlattığını dile getirmiştir.

3.5.1.4. Hedef Kitleye Yaklaşım Tarzı

Manevi destek hizmetleri uygulayıcılarının, yaklaşım tarzına bakıldığında ilk etapta kişiyle doğru bir iletişim kurmayı amaçlar. Bu nedenle kişilerle iletişim kurarken kişi merkezli değil, sorunu yok etme merkezli bir yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Sorun yaşayan kişiler, hiçbir şekilde suçlanmaz, ayıplanmaz. Manevi destek

uygulayıcılarının, kişiye rahatsızlık veren sorunun temel nedenlerini yok etmeye çalıştığı görülmektedir.

Manevi destek hizmetlerini sunan bireylerden biri, müracaatçılara (hükümlü ve tutuklu) yaklaşım tarzını “*nabza göre şerbet*” şeklinde tanımlamıştır. Uygulayıcı, istenilen sonuçlara ulaşmak için, iletişim kurmadan önce kendilerini hedef kitleye kabul ettirmeye çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca, iletişim kurarken hükümlü ve tutukluların kendine özgü hassasiyetleri olduğu için yaklaşım tarzının da ona göre kurulması gerektiğini ifade etmiştir.

“Biz onlarla tabi öncelikli olarak ilk başta iyi bir iletişim içerisine giriyoruz. Türlü insan var her türlü suça bulaşmış insan olduğu için yani çok hassas insanlar çok hassas duygulara sahip. Dolayısıyla nabza göre şerbet vermek lazım. İnsanlara kendimizi sevdirmemiz lazım kabul ettirmemiz lazım. Onların dilini bilmeniz gerekiyor ve bu tür yanlışların insan fitratında var olduğunu yani hatayı yapmanın yanlış olmadığını yanlış olanın bu hatayı yanlışlarda ısrar etmenin bu yanlışlardan ders almamanın yani yanlış olduğunu öncelikli bunu söylüyoruz.”(Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Uygulayıcılardan bazıları, çocuk evlerinde kalan çocuklarla iletişim kurmak için onlara bir hoca gibi davranmaktan çok, bir arkadaş gibi davranıldığını ve bunun iletişim kurmada daha iyi yöntem olduğunu ifade etmiştir.

“Biz de ne yapıyoruz o zaman diyoruz biz zaten vaize gelmedik vaizi camide teyzelere anlatıyorum ya da başkalarına. Size burada amacım bu değil diyorum oturuyoruz muhabbet ediyoruz. Hiçbir zaman kâğıtla gidemeyiz oraya ve elimde bir notla, kendimiz bakarız genelde etkinlik yaparız sürekli etkinlikler yani genelde bire bir ilgilenip onlarla özel muhabbetler, özel iletişimlere geçerek nasıl çözmesi gerektiği konusunda muhabbet ediyoruz onlar da açılıyorlar.” (Kişisel Görüşme, Ayşe Hanım, Çocuk Evleri, 2017).

Sevgi evlerinde çalışan uygulayıcı, çocuklara sorun odaklı yaklaşıldığını belirtmektedir. Çocuklarda sorun yaratan davranış veya duygulara karşı kişileri teskin edici bir yöntemin kullanılması gerektiğini şu cümlelerle belirtmektedir:

“Sabır... Özellikle mesela sabır konusu anne baba hakları konusunda, anne babanın mesela değeri hakkında mesela annesi gitmiş başkasıyla evlenmiş olur diyorum normaldir, gençtir. Mesela belki amcaları dışlamıştır, akrabaları dışlamıştır kadın mecbur kalmıştır, kadının gitmesi normaldir, doğaldır ki ben konuştuğum çocuk bakıyorum hemen yumuşuyor... ya mesela bir çocukla mesela önce konuşursun neyi seviyorsa neyi anlatıyorsa, sen kiminle arkadaşsın, kimlerle çevre ediniyorsun, neyi seviyorsun, film mi seviyorsun, tiyatro mu seviyorsun, namaz mı seviyorsun... efendime söyleyeyim çocuğu böyle keşfettikten sonra çocukla o zaman yaklaşım tarzı değişir.” (Kişisel Görüşme, Mehmet Bey, Sevgi Evleri, 2017).

Benzer ifadeleri bulunan cezaevi uygulayıcısı, yaklaşım tarzının onları güçlendirmeye yönelik olduğunu belirtmiştir.

3.5.1.5. Manevi Destek Hizmetlerinin Uygulamaları

Bu temanın iki alt başlığı bulunmaktadır. Bunlar, manevi destek uygulamaları ve dini uygulamalardır.

Manevi destek hizmet uygulamalarına bakıldığında iki farklı boyutu olduğu görülmektedir. Bunlardan biri, bireyin manevi duyguları dikkate alınarak yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalar da kişiyi aşkın duygusuna hitap ederek rahatlatmak, teskin etmek, amaç ve anlam kazandırmak gibi uygulamalardır. Diğer boyut ise, kişilere dini rehberlik uygulamalarıdır. Bu uygulamalar da din konusunda doğru bilgilendirme, dini ritüeller ve dini sorular gibi konulara yönelik yapılan çalışmalardır.

3.5.1.5.1. Manevi Destek Uygulamaları

Aile ve dini danışmanlık bürosunda hizmet veren uygulayıcılardan biri, kurumda verilen manevi destek hizmetlerini şu şekilde ifade ediyor:

“Şimdi bizim ihtiyaç sahiplerine manevi destek yapmak amaçlı, aşamasında üç şekilde onlarla irtibat kuruyoruz. Birincisi yüz yüze sıkıntısı olan işte büromuza gelerek bire bir bize danışarak sorunlarını bildiriyorlar. Tabi gizlilik çerçevesi içerisinde onlara manevi destek ve rehberlik yapmaya çalışıyoruz. Bu da genellikle boşanma sürecinde olan insanların başvurduğu bir yöntemdir. Yani Bingöl’ümüzde genellikle boşanmış olarak bu aşamada bize geliniyor. İkincisi telefonlarla bu sorular soruluyor bunlara cevap vererek onları yönlendirerek bu şekilde yürütüyoruz. Bir diğeri e-mail veya internet sosyal ağ üzerinden bize ulaşanlara rehberlik yapmaya çalışıyoruz. Tabi bunun dışında söylemiş olduğumuz çocuk evleri, sevgi evlerinde onlarla bire bir bizler giderek ziyaret ediyoruz. Tabi bunu dışında aile ziyaretlerimiz oluyor. Halka ulaşma açısından yıl içerisinde seminerler, konferanslar bunu kimi zaman merkezde gerçekleştiriyoruz... Kimi zaman köylere kadar giderek bu seminerleri yürüterek yapıyoruz. Toplamda 9 köyde gerçekleştirdik biri de Sancak merkezde olmak üzere hani orda genç kızlara evlilikle alakalı seminerler verdik.” (Kişisel Görüşme, İsmail Bey, Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, 2017).

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuruların daha çok boşanma olayları nedeniyle olduğu bilinmektedir. Büro tarafından yapılan çalışmalarda, ailenin önceliği ön plandadır.

Cezaevinde görevli bulunan uygulayıcılardan bazıları, cezaevinde yapılan uygulamaları şöyle değerlendiriyor:

“Yani onu mesela denetimli serbestlik müdürlüğü arkadaşları topluyor mesela diyelim ki ayın bir günü müftülükten bizi davet ediyor hocam buyurun gelin işte bu arkadaşlara sabrı anlatın ya da bu arkadaşlara mesela helal kazancı anlatın bunu diyor mesela. Bu arkadaşlara mesela helal haramı anlatın. Bu konular ile ilgili de diyanetin il müftülüklerinin çalışmaları var her ilde. Bunun dışında dediğim gibi kitap okuma mesela ceza evlerinde özellikle arkadaşlara bunu tavsiye ediyoruz.” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Çocuk evlerinde manevi destek hizmeti sunan bazı uygulayıcılar, bu hizmet kapsamında çocuklarla oyun oynanmasının, dışarıda beraber yemek yenilmesinin manevi destek hizmetleri kapsamında yapıldığını ve bu tür faaliyetlerin de bireyi güçlendirdiğini ifade etmiştir.

“Oyun zaten etkinliklerimiz, oyun hemen mesela ders biter bitmez hocam bu hafta oyun var mı, hangi oyun oynayacağız diye onu soruyorlar... genelde diğer arkadaşlarda da öyle oluyor çünkü ilk önce bazen gideriz birlikte yemek yeriz birlikte alıp götürürüz hadi arayalım bugün şunu getiriyorum böyle hoşlarına gidiyor.” (Kişisel Görüşme, Ayşe Hanım, Çocuk Evleri, 2017).

Adalet Bakanlığı ve dini özelliği olan bir vakfın yaptığı protokol kapsamında cezaevinde seminer verdiğini belirten uygulayıcı, bu uygulama kapsamındaki amacının tutuklu ve hükümlülere destek olduğunu belirtmektedir. Tutuklu ve hükümlülere yönelik yapılan seminerlerin konularını özenli bir şekilde seçtiğini ve bundaki amacının ise kişilerin cezaevi süresi boyunca hükümlülük halinin daha rahat bir şekilde geçirmesinin sağlanması olduğunu vurgulamıştır.

“Şöyle adı seminer yani bakanlık ile oluşturulmuş protokol kapsamında gidip geliyoruz zaten. Seminer diye söyledik yalnız Hani mahkûmların durumu olsun oradaki cezaevinin durumu olsun sürenin kısıtlı olması olsun çok fazla seminer tarzında yapamıyoruz biraz daha sohbet tarzında oluyor yani bireysel gidip geliyoruz böyle onu da direkt seminer diyemeyiz aslında buna yani biraz daha destek verme amacıyla gidip geliyoruz... mesela grybet etmemeleri kendi aralarında yalan konuşmalarını birbirlerine düşmanlık etmemeleri gibi noktalarda yani biraz daha tinsel boyutuyla aslında manevi boyuta da kaçıyor sadece dini boyutu değil ahlaki boyutlarıyla da konuşuyoruz.” (Kişisel Görüşme, Hamza Bey, Cezaevi, 2017).

3.5.1.5.2. Dini Uygulamalar

Sevgi evlerinde manevi destek hizmetleri sunan uygulayıcılardan bazıları, bu hizmetler kapsamında sevgi evlerinde bulunan çocuklara namazı, Hz. Muhammed’in hayatını anlattığını, bunun yanı sıra çocukları dini konferanslara ve dini gecelere götürdüğünü belirtmiştir. Bu uygulamaların da çocuklar üzerinde etkili olduğunu ve onları motive ettiğini söylemektedir.

“Ha! Bu konferans ve çalışmaya katılımı mesela bizim yanımızda bazen dini konferanslar olur, üniversiteye dahi çocuklarımızı getirdik, mesela halk eğitimde dini konferanslar veriliyor özel ve kutlu doğum haftasıyla ilgili çocuklarımızı toplayıp götürüyoruz yani tabi hepsi gelmez bi 10 kişi gelir, 5 kişi gelir, 3 kişi gelir... Çocuk bunlar motive oluyor, hoşlarına gidiyor mesela diyor hocam hele bana peygamberin hayatı kitabını ver tutuyorum veriyorum... bazen mesela mevlit geceleri olur çocukları topluyoruz, diyanetten mesela arkadaşlar getiriyoruz ondan sonra bir manevi bu şeyi mevlidi okutuyoruz. Ondan sonra bizim diyanetten gelen vaiz arkadaşlar var onlara çocuklar ilgili; işte tutuyorlar, bazı nasihatler veriyorlar haftada bir iki defa geliyorlar bazen ayda bir. Özellikle işte dediğim

gibi mübarek gün ve gecelerde çocukları camilere götürüp gezdiriyoruz mesela” (Kişisel Görüşme, Mehmet Bey, Sevgi Evleri, 2017).

Benzer ifadeleri kullanan cezaevi vaizi, manevi destek hizmetleri kapsamında cezaevinde verilen hizmetleri şu şekilde dile getirmektedir:

“Özellikle mesela kapalı cezaevlerinde yani verdiğimiz hizmet şu şekilde. Kuranı Kerim dersi mesela almak isteyenleri biz önceden ilan ediyoruz bir duyuruda bulunuyoruz. İsimlerini yazdırarak arkadaşları bir sınıf ortamına davet ediyoruz. O sınıf ortamında elif-ba almak isteyenlere sıfırdan elif-ba öğretiyoruz. Kuranı kerim okumasını bilenleri de biz tecvid dersine tabi tutuyoruz. Tabi o arada temel dini bilgiler dersi falan veriliyor ve sorulan sorular da cevaplandırılıyor. Yani manevi değerlerin falan tanıtımı yapıyor. Onlarla ilgili de yarışmalar yapıyor. Ayrıca mesela bu sene Kutlu Doğum programı yaptık. Düzenli olarak “Kutlu Doğum” programı yapıyoruz. Onun dışında kandil gecelerinde kandil programları yapıyoruz, kandil programları düzenliyoruz” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Cezaevlerinde bu tür dini uygulamaların etkisi yadsınamaz bir gerçekliğe sahiptir. Cezaevi süresince tutuklu ve hükümlüler için tövbe ve affedilme duygularına çokça ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda ele alındığında, tutuklu ve hükümlülerin cezaevi süresince aşkın duygular/Tanrı ile kurduğu ilişki onları motive etmektedir.

Bazı uygulayıcılar, çocuk evlerinde yapılan dini hizmetlerin belirlenen müfredat doğrultusunda ilerlediğini ifade etmektedir.

“Yani... Genelde bize diyanetin vermiş olduğu şey değerler eğitimi altında bir kitabımız var. Oradan işte itikattan başladık, imandan, ahlaki yapılardan...” (Kişisel Görüşme, Ayşe Hanım, Çocuk Evleri, 2017).

3.5.1.6. Uygulayıcıların Önerileri

Uygulayıcıların önerileri genel teması altında iki alt tema bulunmaktadır: Eğitim ve hukuki boyut.

3.5.1.6.1. Eğitim

Bu tema altında uygulayıcıların, manevi destek hizmetleri konusunda önerileri ele alınmıştır. Uygulayıcıların, uygulama esnasında mekân, hukuk ve eğitim vb. konularda eksik gördüğü konular ifade edilmiştir.

Bazı uygulayıcılar, kurumda çalışan uygulayıcıların mutlaka göreve başlamadan önce belli bir eğitim almaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu eğitimin sadece din eğitimiyle sınırlı kalmaması gerektiği ve sorun yaşayan bireyleri anlamaya yönelik eğitimlerin olması gerektiğini vurgulamıştır.

“Aile ve din rehberlikte bürosunda çalışan bir insan için kesinlikle bir ciddi bir eğitimden geçmesi gerekiyor biraz önce söylemiş olduğumuz gibi bu alana yeni istihdam alanlar oluşturuldu, yani atamalar yapıldı. İleride bununda önüne geçecekler çünkü yapılmış olan kurum içerisindeki çalıştaylarda ön plana çıkan bir istekti bu böyle bir çalışma yapılsın diye kesinlikle bir eğitimden geçilmesi gerekiyor burada çalışan kişilerin. Tabi bu aile içi iletişimle alakalı ondan sonra psikoloji alanı ile alakalı ve sosyolojiyle birçok alanda eğitim alınması gerekiyor bununda kurum içerisinde yapılması gerekiyor.” (Kişisel Görüşme, İsmail Bey, Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, 2017).

Uygulayıcıların insanların sorunlarını, bireyi, toplumu anlamaya yönelik söz konusu bilim dallarından (sosyoloji ve psikoloji vb.) yararlanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Sadece bu tür eğitimlerle istenen sonuçlara ulaşabileceği ifade edilmiştir.

Bu yaklaşıma benzer ifadeleri dile getiren farklı uygulayıcılar, özellikle kurumda (çocuk evleri), çalışan kişilerin çocuklara rol model olmaları gerektiği ve bunun için de eğitim almaları gerektiğini dile getirmiştir.

“Yani... o ablaların da çok iyi bir eğitim almış olmaları lazım eksikimiz o biraz.” (Kişisel Görüşme, Ayşe Hanım, Çocuk Evleri, 2017).

Eğitimin gerekliliği konusunda benzer ifadeleri kullanan diğer uygulayıcılar, eğitimin yanı sıra manevi destek hizmetlerinin sadece Diyanet İşleri Başkanlığının görevi olmadığını, bu hizmet için tüm kurumların koordineli bir şekilde seferber olması gerektiğinin önemi üzerinde durmuştur.

“Daha iyi olabilmesi için yani kurumların işbirliği yapması gerekir. Cezaevi idaresinin de oradaki bütün personelinin de ciddi düzenli olarak eğitimden geçirilmesi lazım yani konferanslar Mesela onlara yönelik de olması lazım. Üniversitelerin de mesela orada görev alması lazım. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın da Gençlik Spor ve İl Müdürlüğünün de. Yani aslında bu bütün kurumların görevi yani sadece Adalet Bakanlığı'nın ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi değil yani bütün kurumların burada işbirliği yapması lazım ve düzenli olarak bana göre her ay mesela bir şey yapılması lazım” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

3.5.1.6.2. Hukuki Boyut

Cezaevinde vaizlik yapan Ömer Bey, cezaevinde yapılan manevi destek hizmetlerini tanımlarken, bu işin “*Dostlar alışverişte görsün*” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, 2017), yaklaşımıyla yapıldığını belirtmiştir. Bu yaklaşım biçimiyle de ne yazık ki istenen sonuçlara ulaşamayacağını belirtmiştir.

“Ama bazı cezaevleri idarecileri sadece yani mevzuat çerçevesinde işler görülsün, fazla etliye sütlüye karıştırmayalım, resmiyette yürüsün mevzuata göre yani bunu yapanlar da var. Dediğim gibi cezaevi idaresi de yani bu konuda ne kadar yani başkanlığımız ile Adalet Bakanlığı arasında protokol varsa da cezaevi idaresindeki müdürlerin bundan haberi yok.” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Hukuksal olarak yaşanan sorunları dile getiren bazı uygulayıcılar, bu sorunları şöyle ifade etmiştir:

“Yani bir kere şöyle aslında orada bizi kısıtlayan temel unsurlardan bir tanesi cezaevi kültürünün olması yani kısa süre gidip gelebiliyoruz haftada bir gidip gelebiliyoruz mesela çok fazla konuşma imkânımız hani saatlerce konuşma imkânımız her biriyle maalesef olmuyor. Yani toplu bir şekilde senin her tarafında 20-30 kişi ile veya 40 kişiyle bir saat kadar oturup konuşabiliyoruz. Onun üzerine bir yarım saat daha sohbet edebiliyoruz. Yani ortamın kısıtlı olması her bir mahkûmla bire bir görüşmenin olmaması bunlar sorun alanları” (Kişisel Görüşme, Hamza Bey, Cezaevi, 2017)

Manevi destek hizmetlerini sunan uygulayıcılardan bazıları, hükümlü ve tutukluların cezaevindeki yaşantısından sonra da hizmetin devamlılığına yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak, bu uygulamaların olması için hukuksal olarak belli düzenlemelerin yapılmasını gerektiğini de dile getirmişlerdir.

“Yani toplum mesela cezaevinden çıkan bir insana cezaevinde tövbe de etse, kendine çeki düzen de verse dışarı çıktığı zaman toplum yine ona suçlu gözüyle bakıyor. Yani toplum onu kucaklamıyor kazanmaya çalışmıyor. Yani mesela benim şöyle bir önerim var. Nasip olursa seminerlere gittiğimizde onu da söyleyeceğim. Cezaevine girmiş işini kaybetmiş ya da bazıları ailelerinden de ayrılıyor cezaevine girdiği için. Uzun süre ceza almış mesela o insan dışarı çıktığı zaman o insanın bir takip sistemi ile manevi bir eğitim programına alınması lazım. Hatta mesela diyelim ki yeri yoksa yatılı olarak mesela imkân sunulması lazım. Burada yiyip içmesi lazım eğitim alması lazım ve kendisine asgari ücret düzeyinde yani bir harçlık verilmesi lazım. Temel ihtiyaçlarının giderilmesi lazım. Kendine bir iş bulana kadar belli bir süre desteğin sağlanması lazım.” (Kişisel Görüşme, Ömer Bey, Cezaevi, 2017).

Sevgi evlerinde çalışan Mehmet Bey, diğer uygulayıcıların aksine, uygulayıcıların manevi destek hizmetlerine yönelik dini bir yaklaşımın daha ağırlık kazanması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca, dini ağırlık olan bir yaklaşım türünün yeterli olduğunu ifade etmektedir.

“...şöyle şimdi çocuklar manevi yönden ya bunları anlatmaktan başka bir şey göremiyorum bulamıyorum yani, böyle yaklaşım tarzı olacak güzel bir hikâyeye başlayacak.” (Kişisel Görüşme, Mehmet Bey, Sevgi Evleri, 2017).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal hizmet faaliyetleri tarihsel bağlamda ele alındığında, eski dönemlerden beri var olan bir eylem olduğu görülmektedir. Ancak, sosyal hizmet disiplini olarak gelişimine bakıldığında, felsefesinin Aydınlanma düşüncesine dayandırıldığı söylenebilmektedir. Bu nedendir ki, sosyal hizmet bir bilim olarak tarih sahnesine çıktığında -diğer sosyal bilimler gibi- tamamen metafizik duygulardan arındırılmıştır. Bu biçimiyle profan bir meslek olarak tanımlanabilmektedir.

Ancak, 20. yy. ortalarına gelindiğinde sosyal bilimlerde hâkim olan pozitivist anlayışa yönelik eleştiriler başladı. Bu eleştirilerin kaynağı ise fen bilimlerinde yaşanan değişimlerle açıklanmaktadır. Kuantum teorisiyle, atomun yapısıyla ilgili daha fazla bilgiye sahip olunması ve atom altı parçacıklarının keşfedilmesiyle, önceden mutlak anlamda kabul edilen atom teorisinin olduğu görülmüştür. Bu değişimlerle beraber bilim adamlarında, bilime yönelik sorgulamalar başlanmıştır.

Sosyal bilimler, fen bilimlerinde yaşanan bu değişikliklerden etkilendi. Sosyal bilimciler artık, mutlak doğru olarak kabul edilen bilgilere yönelik eleştirilere başladı. Bu dönemde sosyal bilimlerde, mekanik hayat anlayışı terk edildi. Bu anlayışın terk edilmesiyle beraber sosyal bilimciler, metafizik duygulara yönelik çalışmalar yapmaya başladı. Sosyal bilimlerde yaşanan bu değişim süreci, sosyal hizmet mesleğini etkiledi. Sosyal hizmet akademisyenleri, bu dönem itibarıyla insanın yaşadığı sorunlara karşı metafizik/aşkın duygular kullanarak, sorunları çözmeye yönelik çalışmalar yapmaya başladılar.

Çalışmalar sonucunda, sorunlara çözüm noktasında yeni bir yöntem olarak “manevi destek hizmetleri” geliştirilmiştir. Sosyal hizmet de geliştirilen bu yöntemle sorun yaşayan insanlara manevi destek hizmetlerini sunarak kişinin rehabilite olmasını amaçlamıştır.

Avrupa ve Amerika’da, sosyal hizmette manevi destek hizmetleri her ne kadar 1960’lı yıllarda tartışılmaya başlanmışsa da profesyonel olarak 1980’li yıllarda hizmetin başlatıldığı bilinmektedir. Bu tarihten itibaren Avrupa ve Amerika’da sosyal hizmette “manevi destek hizmetleri” aktif olarak uygulanmaya başlandı.

Türkiye’de ise sosyal hizmet alanında manevi destek hizmetleri oldukça yeni bir alandır. Dezavantajlı gruplara yönelik manevi destek hizmetleri 1990’lı yıllarda -bu tarihten önce yapılan uygulamalar dini temelli destek uygulamalarıydı- uygulanmaya başlandı. Ancak, bu dönemde istenilen hedeflere ulaşılamadı. Manevi destek hizmetlerinde ilk ciddi uygulamalar 2000’li yıllardan sonra gerçekleştirildi. Bu tarih itibariyle hastane, cezaevi gibi bazı kurumlarda manevi destek hizmetleri sunulmaya başlandı.

Ayrıca, manevi destek hizmetlerinde yapılan çalışmalarda akademik bir dilden uzak kalındığı görülmektedir. Bunun uygulamaya yansımaları ise, uygulamaların bilimsellikten uzak kalmasına neden olmaktadır. Manevi destek hizmetlerinde istenilen sonuçlara ulaşmak isteniliyorsa bu alanda yapılacak çalışmalarda kendine özgü bir dilin oluşturulması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, manevi destek hizmetlerini sunan kişilerin ilahiyatçılar olmasının yanı sıra bu çalışmalarda sosyal çalışmacıların da rol alması gerekmektedir.

Araştırmanın birinci amacıyla ilgili analizlerin sonucuna göre, uygulayıcıların manevi destek hizmetlerine yönelik algı ve anlayışları iki farklı başlık altında toplanmıştır: Birinci başlıkta uygulayıcıların, manevi destek hizmetlerinin tanımına iki farklı şekilde yaklaşılmaktadır. İlki, manevi destek hizmetlerinin, bir dini hizmet gibi algılanmasıdır. Burada manevi destek hizmetlerinin bilgi kaynağının çoğu dini bilgilere dayanmaktadır. Bu gruptaki uygulayıcıların, faaliyetlerinin çoğu dini uygulamalardan oluşmaktadır. İkinci gruptaki uygulayıcılar ise, manevi destek hizmetlerini tanımlarken din olgusunu da kapsayan bir kavram olarak ele almıştır. Bunlar, sosyal ve eğitim gibi faaliyetleri manevi destek hizmetleri kapsamında ele almışlardır. Son dönem akademik çalışmalara bakıldığında, manevi destek hizmetlerin ikinci gruptaki uygulayıcılar gibi tanımlandığı görülmektedir.

İkinci başlık ise, çoğu uygulayıcının, görev öncesi eğitimin gerekli olduğuna dair fikir birliğidir. Uygulayıcıların, eğitime alınmadığı takdirde müdahalenin yetersiz kalacağına yönelik kaygıları olduğu hissedilmiştir. Bunun için mutlak surette kurumda çalışan manevi destek uygulayıcılarının görev öncesi eğitim alması gerekmektedir.

Araştırmanın ikinci amacıyla ilgili analiz sonuçları, kurumlarda manevi destek hizmetinin gerekliliğine dairdir. Araştırmaya katılan katılımcıların tamamı, kurumlarda manevi destek hizmetlerinin gerekli olduğuna dair bilgiler sunmuştur. Bazı katılımcılar, gerekliliğin sebebini geri bildirimlerle gelen olumlu tepkilerden kaynaklandığını dile getirmiştir. Bazıları ise, kurumlarda manevi destek uygulamalarıyla, kişilerin kendilerini iyi hissettiğini belirtmiştir. Ayrıca, sosyal sorunların sebeplerinden biri de zamanında manevi destek hizmetlerinin bireylere sunulmamasıdır. Bu ihtiyaçlarının geçmiş yıllarda karşılanması halinde bugünkü sorunları yaşamayacaklarına dair fikirler beyan etmişlerdir.

Araştırmanın üçüncü amacına yönelik analizler, yapılan manevi destek hizmetlerinin etkililiğine dair sonuçlardır. Yapılan görüşmelerde, manevi destek hizmetlerinin, müracaatçılar üzerinde etkilerinin belirgin olduğu ifade edilmiştir. Bazı müracaatçılar için manevi destek hizmetlerinin bir dönüm noktası olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmanın dördüncü amacına yönelik analizler, hedef kitleye yaklaşım tarzı ile ilgilidir. Uygulayıcıların, bireylere yaklaşırken onları suçlayıcı bir ifadeden kaçındıkları görülmektedir. Cezaevinde bulunanlara yaklaşım tarzı olarak suçluyu değil suça neden olan sorunlara odaklanması gerektiği anlaşılmıştır. Kişinin rahatsızlık duyduğu uygulamalardan kaçınıldığı, buna karşın onları motive edici, güçlendirici ve teskin edici uygulamaların seçildiği ifade edilmiştir. Ayrıca, kişileri rehabilite etme noktasında, kişilerin aşkın gücü kullandığı görülmektedir.

Araştırmanın beşinci amacına yönelik analizler, kurumlarda yapılan manevi destek hizmetlerine yöneliktir. Bu analizlerin sonuçlarına göre, uygulamalar iki başlık altında toplandı. Bu başlıklar manevi ve dini destek uygulamaları diye adlandırıldı. Manevi destek uygulamalarında uygulayıcıların, manevi destek uygulamaları altında dini/dini olmayan sorunlarla ilgilendiği anlaşılmaktadır. Bunlar evlilik, boşanma, şiddet gibi sorunlardan oluşmaktadır. Ayrıca, kişilerin motivasyonunu korumak veya kişileri güçlendirmek için çeşitli faaliyetlerde (spor, oyun oynama vb.) bulunulabilmektedir. Dini destek uygulamalarında, uygulayıcıların, daha çok din hizmetleri verdikleri anlaşılmaktadır. Bu din hizmetleri kapsamında namaz kılma, Kur'an öğretme, siyer anlatma, ilmiyal bilgileri verme vb. olduğu görülmektedir.

Araştırmanın altıncı amacına yönelik analizler, uygulayıcıların manevi destek hizmetlerinin daha iyi şartlarda sağlanmasına yönelik önerilerden oluşmaktadır. Uygulayıcıların önerileri daha çok iki başlıkta toplanmıştır. Bu başlıklar, eğitim boyutu ve hukuki boyuttur. Eğitim boyutu başlığı altında uygulayıcıların, gerekli eğitimleri almasına yönelik önerilerden oluşmaktadır. Ayrıca, uygulayıcılar, kurumlarda çalışan uygulayıcıların, manevi destek hizmetleri ile ilgili kendilerini geliştirmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Hukuki boyutta ise, manevi destek hizmetleri ile ilgili yapılan düzenlemeler ve yeniliklerin çoğu zaman uygulamaya geçirilmediği söylenmiştir. Bunun aşılması gerektiğine dair fikirler beyan edilmiştir. Ayrıca, bazı uygulayıcılar, kurumlarda yapılan manevi destek hizmetlerinden, iyi sonuç alınabilmesi ve hizmetin devamlılığı için “takip sisteminin” geliştirilmesinin gerekliliği üzerine durmuştur. Böylece kişi, kurumdan (özellikle cezaevi ve hastane gibi) ayrıldıktan sonra da takibi sağlanarak sorunlar tekrar etmeden müdahale edilmelidir.

Öneriler

Araştırmada elde edilen verilere dayanarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

Sosyal Politika Uygulayıcılarına Öneriler

1. Çalışma da ortaya çıkan sonuç, manevi destek hizmetlerin bir ihtiyaç olmasına rağmen, hizmeti sunma anlamında sistematik davranılmadığı ve kurumlarda sunulan manevi destek hizmetlerin protokol çerçevesinde yapıldığı görülmektedir. Oysa bu hizmeti kanunsal güvence altına alıp hizmeti sunmada sistematik uygulanmalıdır.
2. Türkiye’de manevi destek hizmetleri sadece DİB tarafından sunulmaktadır. Bu hizmetlerden istenilen fayda sağlanılmak isteniliyorsa, bu görevi DİB ile beraber diğer kurumlarla koordineli olacak biçimde politikalar üretilmelidir.
3. Alanda çalışan uygulayıcılara yönelik hizmet içi eğitim programları düzenlenmeli.
4. Çalışma da toplumun manevi destek hizmetlerine yönelik bilgisinin az veya hiç olmadığı öğrenilmiştir. Bu sebeple, toplumun bu hizmetleri tanınmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

5. Sosyal hizmet, psikoloji ve ilahiyat gibi bölümlerin müfredatında manevi destek hizmetleri dersi bulunmalıdır.

Uygulayıcılara Öneriler

1. Uygulayıcılar, kurumlarda optimum düzeyde bir fayda sağlamak istiyorsa, manevi destek hizmetlerine yönelik belli eğitimlerin alınması amacıyla çalışmalar yapmalı, ancak bununla yetinmemeli, aynı zamanda konuyla ilgili kişisel okumaları olmalıdır.
2. Uygulayıcılar, ilahiyat, sosyal hizmet, psikoloji veya sosyoloji dallarında kendilerini geliştirmelidir.
3. Uygulayıcılar, hedef kitlenin aşkın duygularını mutlak anlamda bilmeli ve çalışmalarını bu duyguları esas alarak yapmalıdır.
4. Uygulayıcılar, manevi destek hizmetleri sunulan bireylere kendi düşüncelerini empoze etmemelidir.
5. Uygulayıcılar, kurum içinde koordinasyona önem vermelidir. Uygulayıcılar, gerekli gördüğü takdirde diğer mesleklerden yardım istemelidir
6. Uygulayıcı, meslek sınırlarını iyi bilmelidir. Gerekli gördüğü takdirde kişileri sosyal çalışmacıya veya psikologa refere etmelidir.
7. Uygulayıcı, bakıma ihtiyaç duyan kişiyi yönlendirerek hayatı anlamlandırmasına ve hayatın amacının farkına varmasına yardım etmelidir.
8. Huzurevinde görev yapacak uygulayıcı, yaşlıların psikolojilerinin ve özel durumlarının üstesinden gelebilmek için bu konularda bilgi sahibi olmalıdır.
9. Uygulanacak manevi destek hizmeti çocukların, yaşlıların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanmalı ve bireylerin dini uygulamalarına engel olmayacak bir şekilde planlanmalıdır.

Araştırmacılara Öneriler

1. Yapılan bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle hazırlanmıştır. Araştırmacılar, nicel bir araştırma yaparak bu bilgileri karşılaştırabilirler.
2. Araştırmacılar, manevi destek hizmetlerine yönelik hedef kitlenin bakış açısıyla araştırma yapabilir.

3. Araştırmacılar, kurumda yapılan çalışmaların kişilerin ileriki hayatlarını nasıl etkilediğine yönelik araştırma yapabilirler.

KAYNAKÇA

ACAR, Hakan ve Gülsüm Çamur Duyan; (2003), “Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 1-19, Ankara.

AKBAŞ, Emrah; (2014), **Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler**, Sabev, Yayın No: 51, Ankara.

AKGÜL, A.; (2009), *Yaşlılarda Sosyal ve Manevi Bakım(Darülaceze Örneği) Yüksek Lisans Tezi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKTUĞ, F.; A. Çiftçi, N. Yücel, S. C. Beritan, A. Elmas; (2007), “Hasta ve yaşlı Bakım Elemanı Yetiştirme Projesinde “Din Hizmetleri Eğitimi” Örneği”, I.Din Hizmetleri Sempozyumu, Ankara.

AKYOL, Esra D.; (2013), “Sultan II. Abdülhamit Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları, Sosyal Politika Çalışmaları”, Yıl:13, Sayı: 31, s.33-46.

ALSTON, William P.; (1970), “Din”, Çev. Günay Tümer, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, ss.163-176.

ALTAŞ, Nurullah; (1999), “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma)”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 39, Sayı: 1, Ankara.

ALTAŞ, Nurullah; (2000), “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri” A.Ü.İ.F.D., C. XLI, Ankara.

ARMANER, Neda; (1973), **Psikopatolojide Dini Belirtiler**, Demirbaş Yayınları, Ankara.

ATAKAN, Semiha Arsoy; (1989), “Gençlikte Kimlik Sorunlarına Dair Yönelik Rehberlik Hizmetleri, Yüksek Öğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Toplantısı”, 20-28 Mayıs 1987, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

AUSTİN, M. D.; (1997), “The Profession of Social Work”, Editörler: REİSCH, M. ve E. GAMBRILL, Social Work in the 21st Century, Pine Forge, Press: 396-407.

AYDEMİR, İshak; (2003), *Sağlık Bakanlığı'na Bağlı Hastanelerde Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYSAN, Fatih; (2006), *Türkiye'de Belediyelerin Sosyal Politikadaki Artan Rolü: Son On Yılda İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BALDACCHİNO, Donia ve Peter DRAPER; (2001), “Spiritual Coping Strategies: A Review of the Nursing Research Literature, Journal of Advanced Nursing,”, Vol: 34, No: 6, pp. 833-841.

BAŞAR, Serpil; (2008), “Diyanet İşleri Başkanlığının Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmetleri İhtiyacı”, I. Din Hizmetleri Sempozyumu, Ankara.

BAYRAKTAR, F.; (2007), *Yaşlılık Dönemi ve Problemleri*. İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı.

BAYRAKTAR, Mehmet; (1987), **İslam İbadet Fenomenolojisi**, Akçağ Yay., Ankara.

BERKİ, Şakir; (1969), “Vakfın, Mahiyeti, Vakıflar Dergisi”, Cilt: 8, s. 1-7, Ankara.

BULLİS, Ronald K.; (1996), **Spirituality In Social Work Practice**, Washington, DC: Taylor & Francis.

BULUT, Aytekin; (2011), **Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık**, DİB Yayınları, Ankara.

BULUT, M.; (2008), *1. Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

BULUT, Mehmet;(1999), “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi”, Diyanet İlmî Dergi, Yıl: 35, Sayı 4, Ankara.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., E. K. Çakmak, Ö. E. Akgün, Ş. Karadeniz, F. Demirel; (2016), Bilimsel Araştırma yöntemleri, 20. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

CANDA, E. R. ve L. D. Furman; (2010), **Spiritual Diversity in Social Work Practice (2nd ed.)**, New York, Oxford University Press.

CASCIO, Toni; (1998), “Incorporating Spirituality Into Social Work Practice: A Review of What to Do”, Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services, 523- 531.

CILGA, İbrahim; (2004), **Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Y.O. Yayınları.

CRESWELL, John W.; (2015), Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları: Araştırma Deseni (Çeviri editörü: Selçuk Beşir Demir), Eğiten Kitap Yayınları, Ankara.

ÇAVUŞOĞLU, Turgay; (2005), Sosyal Hizmetlerin Yakın Tarihinden Sayfalar 1917-1983 (Türkiye Sosyal Hizmet Çocuk Esirgeme Kurumu Yaprakları), Sabev Yayınları, Ankara.

ÇENGELCİ, Ethem; (1996), **Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi**, Ankara, Şafak Matbaacılık.

DAĞ, Adem; “Osmanlı Devletinde Sivil Toplum ve Sosyal Hizmetlerin Temel Unsurları”, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, s. 1-10.

DEANE, Phyllis; (1988), **İlk Sanayi İnkılâbı**, Çev: Tevfik Güran, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

DEMİRBILEK, Sevda; (2009), **Sosyal Politikalar Bağlamında Sosyal Hizmet**, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Yayınları, İzmir.

Din Hizmetleri Raporu; (2013), Ankara.

Din Hizmetleri Raporu; (2014), Ankara.

Din Hizmetleri Raporu; (2015), Ankara.

Diyanet İşleri Başkanlığı, (2009), *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim 2009 Ankara*, Ankara, Diyanet Yayınları.

DUYAN, Veli; (2010), **Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri**, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayın No: 20, Ankara.

DUYAN, Veli, Özge Özgür SAYAR, Mahmut ÖZBULUT; (2008), *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak- Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal hizmet Alanında Çalışanlar İçin Bir Rehber-*, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Yayın No:11, Ankara.

DUYAN, Veli; (2003), “Sosyal Hizmetin İşlev ve Roller”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt: 14, Sayı: 2, s. 1-22, Ekim.

ECK, B. E.; (2002), “An exploration of the therapeutic use of spiritual disciplines in clinical practice. *Journal of Psychology and Christianity*”, Yıl: 21 Sayı: 3, s. 266–280.

EGAN, Gerard; (2001), **Psikolojik Danışma Becerileri**, Çev: Özlem Yüksel, 1.Basım Kaknüs Yayınları, İstanbul.

EKŞİ, H., Ç. KAYA, ve M. ÇİFTÇİ; (2016), “Maneviyat ve Psikolojik Danışma”, Editörler: EKŞİ, Halil ve Çınar Kaya, *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, s. 13-28

ELİZABETH, Mackinlay; (2004), “The Spiritual Dimension Of Ageing.” Editör: Albert Jewell, *Ageing, Spirituality and Well-Being*, Jessica Kingsley Publishers, England, pp. 72-85.

ERGÜL, Şafak ve Ayla Bayık; (2004), “Hemşirelik ve Manevi Bakım, Cumhuriyet Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi”, Cilt: 8, Sayı: 1, s. 37-45.

ERYILMAZ, Bilal; (2006), “Sosyal Devlet Soruşturması”, İstanbul, *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı: 1, s. 79-81.

ESPING, Andersen; (2006), **Altın Çağ Sonrası? Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti İkilemleri**, İstanbul, Remzi Kitabevi.

FALLOT, R. D.; (2001), “Spirituality and Religion in Psychiatric Rehabilitation and Recovery From Mental Illness”, *International Review of Psychiatry*, Vol: 13, pp. 110–116.

FRIEDLANDER, Walter, A.; (1961), **Introduction to Social Welfare**, New Jersey Hal.

FROMM, Erich; (2003), **Sahip Olmak ya da Olmak**, Çev.: Aydın Arıtan, İstanbul, Arıtan Yayınevi.

GERALD, J. Stahler, C. Kirby Kimberly, E. Kerwin Marylouise; (2007), “A Faith Based Intervention for Cocaine-Dependent Black Women”, *Journal of Psychoactive Drugs*, Vol: 39, No: 2, pp. 183-190.

GILBERT, Peter; (2006), Breathing Out- Breathing In, *Reaching the Spirit: Social Perspectives Network*, London, SPN Study Day paper nine.

GÜNGÖR, Fatih ve Metin ÖZUĞURLU; (1997), İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet, A.Ü SBF Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi, No: 3.

GÜRAN KOŞAR, Nesrin; (1989), **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**, Ankara.

HAN, Abdurrahman; (2016), “Diyanet işleri Başkanlığının Hastanelerde Yürüttüğü Manevi Destek Hizmetleri”, Editörler: AYTEN, A., M. Koç, N. Tınaz, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, Cilt-II (91-107), Dem Yayınları, İstanbul.

HILL, P. C., K. I. Pargament; (2003), “Advances in The Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality”, *American Psychologist*, Vol: 58, pp. 64–74.

HODGE, David R.; (2005), “Spiritual Lifemaps: A Client-Centered Pictorial Instrument For Spiritual Assessment, Planning, and Intervention”, *Social Work*, Vol: 50, No: 1, pp. 77-87.

HOLDEN, Andrew; (2002), **Jehovah’s Witnesses: Portrait of a Contemporary Religious Movement**, London, Routledge.

HOLLAND, T. P.; (1989), “Values, Faith and Professional Practice, Social Thought”, Vol: 15, No: 4, pp. 28–40.

HÖKELEKLİ, Hayati; (1993), **Din Psikolojisi**, Ankara, TDV Yayınları.

HÖKELEKLİ, Hayati; (2006), **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, İstanbul, Dem Yay.

I.Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri.

IFSW; (2008), International Federation of Social Workers.

IŞIK, Harun; (2010), “Cezaevlerinde İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 12, s. 250-263.

JACOB, Kellner ve Dilley Constance, Source Tadros; (1967), “Change in Society and in the Professions: Issue in the Emergence of Professional Social Work”, *Social Service Review*, Vol: 41, No: 1, pp. 44-54.

KARADEMİR, Kemal; (1997), *Suçluların Toplum Kazandırılmasında Din Eğitiminin Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARAİMAMOĞLU, Tolgahan; (2016), “Kara Ölüm Veba Salgını ve Ortaçağ İngilteresine Etkileri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 37, s.591-610.

KARAIMAK, Ö.; (2004), “Tinsel Anlayışın Psikolojik Danışmadaki Rolü”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 22, s. 45-55.

KARATAŞ, Kasım; Gönül ERKAN; (2005), “Türkiye’de Sosyal Hizmetin Tarihçesi”, Editör: ONAT, U, *Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını, Yayın No: 006, s. 9-13

KARATAY, Abdullah; (2007), *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARTOPU, Ayşe; (2009), *Dinler Tarihinde Dinlerin Tarifleriyle İlgili Farklı Görüşler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAVAS, Erkan ve Nurgül KAVAS;(2014), “Manevi Destek Algısı (Mda) Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliliği Ve Güvenilirliği”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Yıl: 2, Sayı: 9, s. 905-915.

KAZICI, Ziya; (1985), **İslami ve Sosyal Açından Vakıflar**, İstanbul, Marifat Yayınları, Yayın No: 42.

KENDLER, K. S., C. O. Gardner, C.O. ve C. A. Prescott; (1997), “Religion, Psychopathology, and Substance Use and Abuse: A Multimeasure, Genetic-Epidemiologic Study”, *American Journal of Psychiatry*, Vol: 154, pp. 322-329.

KESGİN, Bedrettin; (2012), **Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet**, İstanbul, Açılım Kitap.

KESGİN, Bedrettin; (2013), **Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım**, İstanbul, Açılım Kitap.

KOCAMAN, N. ; (1999), “ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına Müracaat Edenlerin Sosyo- Ekonomik Durumları Hakkında Bir Araştırma”, *Sosyal Hizmetler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 10.

KOÇ, Mustafa; (2016), “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Program Önerisi”, Editörler: AYTEN, A., M. Koç ve N. Tınaz, İstanbul, Dem Yayınları, s. 321-371.

KOÇ, Muzaffer; (2006), “Sosyal Güvenlik ve Beveridge Raporu”, İSMMMOMO Yayın Organı, Sayı: 76, s. 90-102.

KODAMAN, N. B.; (2012). *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 25, s. 194-211.

KONGAR, Emre; (1972), **Sosyal Çalışma'ya Giriş**, Ankara, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: G-2.

KOSTAK, Melahat A.; (2007), "Hemşirelik Bakımın Spiritüel Boyutu", *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, Yıl: 2, Sayı:6, s.105-115.

KOŞAR, Nesrin; (1989), **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**, Ankara, Yargıçoğlu Matbaası.

KOVANCI, Onur; (2003), **Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksulluk Yasaları**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

KOZAN, Leyla; (2012), *Korunmaya Muhtaç Çocukların Din Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KRAUSE, Neal; (2002). "Exploring Race Differences in a Comprehensive Battery of Church-Based Social Support Measures", *Review of Religious Research*, Vol: 44, No: 2, pp. 126-149.

KUT, Sema; (1988), Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri, Ankara, ss. 11-14.

KÜÇÜKCAN, Talip ve Ali Köse, (2000); **Doğal Afetler ve Din**, TDVY, İstanbul.

LARIMORE, W. L., M. Parker ve M. Crowther; (2002), "Should Clinicians Incorporate Positive Spirituality Into Their Practices? What Does the Evidence Say?", *Annuals of Behavioral Medicine*, Vol: 24, No: 1, pp. 69–73.

LINDA, K. George, David B. Larsons, Harold G. Koeing ve E. Michael; (2000), "Spirituality and Health: What We Know, What We Need To Know", *McCullough Journal of Social and Clinical Psychology*; Spring; Vol: 19, No: 1, pp. 102-116.

LYNCH, Gordon; (2002), **Pastoral Care & Counselling**, Sage Publications, London.

MASLOW, A.; (2013), **İnsan Olmanın Psikolojisi**, Çev.: Okhan Gündüz, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul.

MATHEWS, I.; (2009), **Social Work and Spirituality**, Exeter, Learning Matters.

McMAHON, B. T. ve H. C. BIGGS; (2012), “Examining Spirituality and Intrinsic Religious Orientation as a Means of Coping With Exam Anxiety”, *Journal Vulnerable Groups & Inclusion*, Vol: 3, No: 1. pp. 1-21.

MEL, Gray; (2008), “Viewing Spirituality in Social Work through the Lens of Contemporary Social Theory”, *Br J Soc Work*, Vol: 38 No: 1, pp. 175-196.

MEVDUDİ, Ebu’l Ala; (2000), **Kur’an’ın Dört Temel Terimi**, Özgün Yayıncılık, İstanbul.

MILLER, W. ve C. Thoresen; (2003), “Spirituality, Religion, and Health: An Emerging Research Field”, *American Psychologist*, Vol: 58 No:1, pp. 24-35.

MOLLAOĞLU, Hasan; (2013), *Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım ve New York Healthcare Chaplaincy Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

National Association Social Worker (NASW); (2001).

National Institute for Mental Health in England (NIMHE); (2003).

OXFORD Dictionary; (2016).

ÖZBEK, Nadir; (2002), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, *Toplum ve Bilim*, Yıl: 92, s. 7-33.

ÖZDEMİR, Saadettin; (2008), “Cezaevlerinde Verilen Din Eğitiminin Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma: Isparta-Burdur Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Yıl: 2008/2, Sayı: 21, s. 23-49.

ÖZDEMİR, Saadettin; (2009), “Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri”, 4. Din Şurası, s. 353-365.

ÖZDEMİR, Şuayip; (2002), “Türkiye’de Cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, Sayı: 2, s. 65-78.

ÖZDEMİR, Uğur; (2000), **Türkiye’de Psikiyatrik Sosyal Hizmet**, Aydınlar Matbaası, Ankara.

ÖZDOĞAN, Öznur; (2010), **İsimsiz Hayatlar Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş**, 4. Baskı, Ankara, Özden Öze Yayınları.

ÖZKAN, Aysun; (2017), “Hastanelerde Sunulan Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma”, Editörler: AYTEN, A., İstanbul, Dem Yayınları, s. 61-101

PARGAMENT, K. I., B. W. Smith, H. G. Koenig ve L. Perez; (1998), “Patterns of Positive and Negative Religious Coping With Major Life Stressors”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol: 37 No: 4, pp. 710-724.

PAYNE, Malcolm; (2005), **Modern Social Work Theory**, Chicago, Lyceum Books.

PEKER, Hüseyin; (2003), **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul.

PETER C. HILL, Kenneth I. PARGAMENT, Ralph W. HOOD Jr, Michael E.MCCULLOUGH, James P. SWYERS, David B. LARSON & Brian J. ZINNBAUER; (2013) “Din ve Maneviyatı Kavramsallaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları” Çevr: Nurten Kimter, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 85-118, Sayı 3.

PLUMB, Alison M.; (2001), “Spirituality and Counselling: Are Counsellors Prepared to Integrate Religion and Spirituality into Therapeutic Work with Clients?”, *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, Vol: 45, No: 1, pp. 1–16.

RICHARDS, P. S. ve A. E. Bergin; (2011), **A Spiritual Strategy for Counseling and Psychotherapy**, Washington DC, American Psychological Association.

ROWE, M. M. ve R. G. Allen; (2004), "Spirituality as a Means of Coping With Chronic Illness", *American Journal of Health Studies*, Vol: 19.

SAAD, M. ve R. Medeiros; (2012), “Spiritual-Religious Coping –Health Services Empowering Patients’ Resources”, *Complementary Therapies for the Contemporary Healthcare*, Vol: 7, pp. 127-144.

SCHLAUCH, C. R.; (1985). “Defining Pastoral Psychotherapy”, *Journal of Pastoral Care*, Vol: 39, No: 3, pp. 219–228.

SEYYAR, Ali; (2015), “AB Sürecinde Türkiye’de Manevi Sosyal Hizmetlerin Önemi”, Editör: SEYYAR, Ali, *Manevi Sosyal Hizmetler*, İstanbul, Rağbet Yayınları, İstanbul. s. 53-81

SEYYAR, Ali; (2010), **Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım**, İstanbul, Rağbet Yayınları.

SHEAFOR, B. W. ve C. J. Horejsi; (2014), **Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler Ve İlkeler**, Çev. Editörü: ÇİFTÇİ, Durdu Baran, Ankara, Nika Yayınevi.

SKOTNICKI, Andrew; (2014), “Religion, Conversion, and Rehabilitation”, *Criminal Justice Ethics*, Vol: 33, No: 2, pp. 104-128.

SLAY, Greg; (2007), “Let’s Get Spiritual”, *Mental Health*, Vol: 11, No: 4, pp. 26-28.

ŞEKER, Aziz; (2012), **Sosyal Hizmete Giriş**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2533, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1504, Eskişehir.

ŞEN, Murat; (2002), “Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar”, *Çeis Dergi*, s. 18-40.

ŞİMŞEK, Hasan ve Ali Yıldım; (2013), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 9. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

ŞİRİN, Tuncay; (2013), *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TIX, A. ve P. Fraizer; (1998), “The Use of Religious Coping During Stressful Life Events: Main Effects, Moderation, and Mediation”, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol: 66 No: 2, pp. 411-422.

TOMANBAY, İlhan; (1999), **Sosyal Çalışma Sözlüğü**. Selvi Yayınevi, Ankara.

TOMANBAY, İlhan; (2014), **Sosyal Hizmet Kuruluşları**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

TUNCAY, Tarık; (2007), “Kronik Hastalıklarla Baş etmede Tinsellik”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, Yıl:17, Sayı:2, s. 13-20.

TURAN, Nihal; (1999), **Sosyal Kişisel Çalışma Birey ve Aile için Sosyal Hizmet**, Editör: DUYAN, Veli, 3. Baskı, Aydınlar Matbaacılık, Ankara.

TURGAY, Şirin; (2014), **Dini Danışmanlık ve Rehberlik, İhsan Modeli**, Mim Akademik Yayıncılık, İstanbul.

ULUĞTEKİN, Sevda; (1994), **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları**, Bizim Büro, Ankara.

USTABAŞI, Nimet K; (2015), *Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetlerinin Mahkûmlar Üzerindeki Psikososyal Etkisi: Çanakkale Cezaevleri Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

WAGLER, Martin; (2007), "Listening to Our Stillness: Giving Voice to Our Spirituality (Spirituality And Clinical Practice)" Editörler: COATES, J., J. R. Graham, B. Swartzentruber ve B. Ouellette, *Spirituality and Social Work: Selected Canadian Readings*, Toronto, Canadian Scholars' Press, pp. 135-142

WARING, N.; (2000), "Can Prayer Heal?", *Hippocrates*, Vol: 14, pp. 22–24.

WISE, Carroll A.; (1951), **Pastoral Counseling: It's Theory and Practice**, Harper & Brothers Publishers, New York.

YAMAN, Ömer M. ve Mehmet Ali Akyurt; (2013), "Sosyal Hizmette Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi Örneği", *Sosyoloji Dergisi 3. Dizi*, Yıl: 1, Sayı: 26, s. 105-144.

YAPICI, Asım; (2007), **Ruh Sağlığı ve Din**, Karahan Kitabevi, Adana.

YILDIM, Neşide ve Kazım Yıldırım; (2008), **Sosyal hizmete Giriş**, Sakarya Yayıncılık, Adapazarı.

YOLCUOĞLU, İsmet Galip; (2014), **Sosyal Hizmet/Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş**, Nar Yayınevi, İstanbul.

ZASTROW, Charles; (2013), **Sosyal hizmete Giriş**, Çev. Editörü: ÇİFTÇİ, Durdu Baran, Nika Yayınevi, Ankara.

E- Kaynaklar

www.manevibakim.com/guncel/14102012.asp.

National Association of Social Workers; (1999) Code of Ethics, available online at:[http:// www.socialworkers.org/pubs/code/default.asp](http://www.socialworkers.org/pubs/code/default.asp) (13 October 2017).

www.bimer.gov.tr.

<http://www.ifsw.org/en/f38000138.html> (14. 09. 2008).

<http://www.shudernegi.org>, Erişim Tarihi: 26.11.2016.

<http://sbu.saglik.gov.tr/hastahaklari/yonetmelik.htm>,20.01.2017.

TDK,2017: Erişim Tarihi: 2.3.2017

TDK,2017: Erişim Tarihi: 2.3.2017).

Mevzuat

2001 Tarihli Adalet Bakanlığı- Diyanet İşleri Başkanlığı İşbirliği Protokolü;

Adalet Bakanlığı, Din ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı; Adalet Bakanlığı, 46/1 Nolu Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümlere Dair Genelge.

Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü; (2015).

RESMÎ GAZETE; (1998).

SHÇEK Kanunu; (1983).

SHÇEK Kuruluş Yasası, (1983).

Tutuklu Ve Hükümlülerin Dini Ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokol; (2011).

EK 1: GÖRÜŞME FORMU

GÖRÜŞME FORMU

Çalıştığı Kurum ve Alan:

Tarih ve Saat:

Görüşülen Kişi:

Yaş:

Değerli Manevi Destek Uzmanları,

Sosyal hizmet uygulamasında maneviyat -veya tinsellik de diyebilirsiniz- konulu bir araştırma yapmaktayım. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de sosyal hizmet alanında maneviyata nasıl bakıldığı, maneviyatın uygulamaya aktarılıp aktarılmadığıdır. Bu sayede bu konuda daha etkili ve bilimsel bir çalışma geliştirilebilecektir. Tüm düşünceler ve görüşler benim için ve akademik camia için değerlidir. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Görüşmemize geçmeden önce, bu katılımın gönüllülük esasına dayandığını, görüşmemizin gizli olduğunu ve görüşmede konuşulanları yalnızca benim ve bu çalışmayı yürüten birkaç araştırmacının bildiğini belirtmek isterim. Bunun yanı sıra araştırma raporunda isimleriniz kesinlikle yer almayacaktır. Konuşmalarımızı not alacağımı veya kayıt cihazına kaydedeceğimi bildirmek istiyorum. Görüşme sonunda istemediğiniz bazı bilgileri silebiliriz.

Görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz herhangi bir sorunuz veya belirtmek istediğiniz bir düşünceniz var mı?

İzin verirseniz görüşmeye başlamak istiyorum.

- 1) **Mesleki yaşamınızı kısaca anlatır mısınız?**
 - a. Kurumda göreviniz neler?
 - b. Kurumda daha çok hangi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

- c. Hangi üniversiteden mezunsunuz?
- d. Kaç yıldır çalışıyorsunuz?
- e. Haftada ortalama kaç kişiyle ile çalışıyorsunuz?
- f. Okuldan mezun olduktan sonra, lisansüstü eğitime devam ettiniz mi?

2) Manevi danışmanlığı nasıl tanımlıyorsunuz? Manevi danışmanlık nedir?

3) Manevi danışmanlığa yönelik bilgi seviyeniz hakkında bilgi verir misiniz?

- a. Manevi danışmanlıkla ilgili bir eğitim aldınız mı?
- b. Konferans veya çalışmaya katıldınız mı?
- c. Akademik okumalarınız oldu mu?
- d. Lisans eğitiminiz süresince “maneviyat danışmanlık” içerikli bir ders aldınız mı?
- e. Sizce bu kurumlarda çalışan din adamları önceden manevi destek hizmetleri hakkında bir eğitim almalı mı?

4) Manevi danışmanlık alanında yaptığınız çalışmalar hakkındaki düşünceleriniz ve tecrübeleriniz ne söyler?

- a) Yaptığınız görevin mahkûmlar/hastalar üzerindeki etkisi nelerdir?
- b) Faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?
- c) Gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?
- d) Sorun yaşayanlara nasıl yaklaşılırsınız? Ne tür bir diyalog kurarsınız?
- e) Muhatap kitleniz hangi konulara ilgi duymaktadır?
- f) Onları güçlü kılan konular nelerdir?

5) Manevi danışmanlık hizmetinde daha iyi hizmet vermek için neler yapılabilir?

EK 2: NİTEL KATILIMCI LİSTESİ

Katılımcı	Cinsiyet	Eğitim	Çalıştığı Kurum
Ayşe	Kadın	Lisans	Çocuk Evleri
Hamza	Erkek	Yüksek Lisans	Cezaevi
İsmail	Erkek	Yüksek Lisans	Aile ve Dini Rehberlik Bürosu
Mehmet	Erkek	Lisans	Sevgi Evleri
Ömer	Erkek	Doktora	Cezaevi

ÖZGEÇMİŞ

Lisans eğitimini 2009-2014 yılları arasında Yalova Üniversitesinde Sosyal Hizmet Bölümünde tamamlayan Metin ERDEM, yüksek lisans eğitimine ise 2014 yılında Yalova Üniversitesinde başlamıştır. Aynı zamanda Bingöl Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

